

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

98948

TÜRK MASALLARINDA YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Hazırlayan

Çiğdem Çorbacı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM İZMİR
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ELAZIĞ

2000

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK MASALLARINDA YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİ

Yüksek Lisans Tezi

Bu tez / / 2000 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Üye

Prof. Dr. Mustafa Öztürk

Üye

Doç. Dr. Esma Şimşek

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRK MASALLARINDA YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİ

Çiğdem ÇORBACI

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Elazığ-2000, Sayfa: 181

Masal, Türk Halk Edebiyatının sevilen halk anlatımlarından biridir. Masal kahramanları hayvanlar, insanlar, tabiatüstü varlıklardan oluşan, olayları masal ülkesinde geçen, halkın ortak şuurundan doğmuş, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, hayal mahsulü bir takım olayların anlatıldığı sözlü halk edebi ürünlerinden biridir.

Masallarda masal kahramanlarından biri de yardımcı ihtiyardır. Yardımcı ihtiyarların (Hızır, derviş, pir, ak sakallı, ihtiyar vb.) masallarda yaptıkları işler, kahramanların amaçlarını gerçekleştirmede temel etken olmuştur.

Kahraman en sıkışık anında, en zor koşullarda yardımcı ihtiyarları karşısında bulmuştur. Bu tüm halk anlatımları için geçerlidir.

Yardımcı ihtiyarların özellikleri, masallarda üstlendikleri fonksiyonlar incelenen masallardan örnekler verilerek belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Masal, Yardımcı İhtiyar Motifi, (Hızır, derviş, pir, ak sakallı ihtiyar vb.) Yardımcı İhtiyarların Fonksiyonları.

SUMMARY

Thesis Of High Master's Degree

The Motive Of The Good Old Man In Turkish Tales

Çiğdem ÇORBACI

The University Of Firat

The Institute Of Social Science

The Department Of Turkish Language and Literature

Elazığ-2000, Page : 181

Tale is one of the folk narrations that public likes, in Turkish Folk Literature. The tale heroes are animals, human beings, supernatural creatures. The plot takes place in tale country. Tale is one of the verbal accounts in folk literature, in which some fiction-based stories are told, which emerged from the common consciousness of the people and passed down from mouth to mouth, from generation to generation.

In tales, one of the heroes is the good old man. The good old man is the major factor in realizing the hero's aims goals.

The hero finds the good old man by him at his most difficult moments, the hardest conditions.

This is valid for all folk narrations.

The features of the good old man, his functions in tales are stated by giving examples from the studied tales.

Key Words: Tale, the good old man motive, the functions of the good old man.

İÇİNDEKİLER

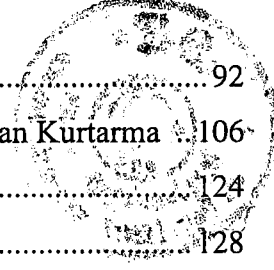

ÖZET	III
SUMMARY	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖN SÖZ	VIII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
1. MASALLAR VE MASALLARIN KAYNAKLARI	1
1.1. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)	4
1.2. Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu).....	4
1.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu)	5
2.MASALLARI İNCELEME METOTLARI	8
2.1 Tarihi – Coğrafi Metot Tarihi – Coğrafi Fin Metodu	8
2.2. Psikolojik Metot	8
2.3. Antropoloji Metodu	9
2.4. Propp Metodu	9
3. TÜRK MASALLARI ÜZERİNDE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR ..	10
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİ VE MASAL DIŞINDAKİ DİĞER HALK	
ANLATMALARINDA YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİNİN FONKSİYONLARI	12
1.1. Yardımcı İhtiyar Motifi ve Bunların Türk Kültürü Açısından Önemi	12
1.1.1. Derviş	12
1.1.2. Ak Sakallı, Gök Sakallı İhtiyarlar	15
1.1.3. Pir.....	16
1.1.4. Hızır	17
1.1.5. Diğerleri	21
1.2. Yardımcı İhtiyarların Dünü-Bugünü ve Toplumdaki Yeri	21
1.3. Masal Dışındaki Diğer Halk Anlatmalarında Yardımcı İhtiyar Motifinin	
Fonksiyonları	27
1.3.1. Destanlarda	27
1.3.1.1. Çocuk Sahibi Olmada Yardım Etme	28
1.3.1.2. Çocuklara Ad Verme	29

1.3.1.3. Kahramanlara Öğüt Verme, Zor Durumda Kalanlara Yardım Etme	30
1.3.1.4. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme	38
1.3.1.5. Ölülerini Diriltme	39
1.3.1.6. Kahramanları Müslümanlığa Davet Etme (İslamiyetten sonraki destanlarda)	40
1.3.2. Dede Korkut'un Yardımcı İhtiyar Olarak Değerlendirilmesi	41
1.3.2.1. Çocuk Sahibi Olmada Yardım Etme	41
1.3.2.2. Kahramanlara Ad Verme	43
1.3.2.3. Kahramanlara Yardım Etme, Yol Gösterme	46
1.3.2.4. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme	48
1.3.3. Halk Hikâyelerinde.....	50
1.3.3.1. Çocuk Sahibi Olmada Yardım Etme	51
1.3.3.2. Ad Verme	54
1.3.3.3. Kahramanlarının Rüyalarına Girerek Onları Birbirlerine Aşık Etme, Aşıkları Birbirine Kavuşturma	56
1.3.3.4. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme	59
1.3.3.5. Ölülerini Diriltme	59
1.3.3.6. Kahramanları Felaketlerden, Zorluklardan Kurtarma	59
1.3.3.7. Kahramanlara Çeşitli Hünerler Öğretme, Güçler Verme	63
1.3.4. Efsanelerde	63
1.3.4.1. Kötüleri Cezalandırma, İyileri Ödüllendirme (İmtihan)	64
1.3.4.2. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme	67
1.3.4.3. Zor Durumda Kalanlara Yardım Etme, Yol Gösterme	68
1.3.5. Diğerleri.....	74

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK MASALLARINDA YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİ	75
2.1. Yardımcı İhtiyarların Masalarda Üstlendikleri Fonksiyonlar	77
2.1.1. Çocuğu Olmayan İnsanlara Yardım (Çocuğun Olmasını Sağlama) Etme	78
2.1.2. Çocuğa Ad Verme	86
2.1.3. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme	90
2.1.4. Ölülerini Diriltme	91

2.1.5. Kahramanlara Yol Gösterme	92
2.1.6. Kahramanlara Yardım Etme, Onları Zor Durumlardan Kurtarma	106
2.1.7. Kahramanlara Öğüt Verme.....	124
2.1.8. Kahramanlara Olağanüstü Özellikler Verme.....	128
2.1.9. Kahramanların Evlenmelerini Sağlama, Kahramanları Evlendirme .	128
2.1.10. İyilerin Mükafatlandırılıp, Kötülerin Cezalandırılması	130
2.1.11. Diğerleri.....	136
2.2. Türk Masallarında Yardımcı İhtiyar Motifinin Diğer Anlatmalarla	
Mukayesesi	143
SONUÇ.....	145
METİNLER.....	147
BİBLİYOGRAFYA	178
ÖZ GEÇMİŞ.....	181

ÖN SÖZ

Halk anlatmaları içerisinde masalların özel bir yeri vardır. Masallar, halkın kendini, özlemlerini ifade etmesinin bir yoludur. Olağanüstü unsurların da devreye girmesiyle, gerçek hayatta mümkün olmayacak haller hayal dünyasında da olsa yaşanır ve problemleri aşılar. Zengin muhtevası ile masallar, hem halk edebiyatı açısından hem de etnolojik ve sosyolojik bakımdan son derece önemlidir. Bundan ötürü, masallar üzerinde şimdiye kadar pek çok araştırma yapılmıştır.

Yüksek lisans tezi olarak yaptığımız bu çalışma da masallar üzerindedir. Afyonkarahisar, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Gümüşhane, Meram (Konya), Taşeli, Van, Yukarıçukurova masallarını ele alan doktora tezleri ile Yalvaç Masallarını inceleyen yüksek lisans tezindeki masal metinleri esas alınmıştır. Bu masal metinlerinde, kahramanlara yol gösteren, akıl veren, adeta Hızır gibi yetişen yardımcı ihtiyarlarla karşılaşırız. Tezimizde; bu yardımcı ihtiyar motifi tespit edilip, fonksiyonları incelenmiştir.

Türk masallarında Yardımcı İhtiyar Motifi adını taşıyan bu çalışmamızda: Giriş, Birinci Bölüm: Yardımcı İhtiyar Motifinin Genel Olarak Değerlendirilmesi, İkinci Bölüm, Sonuç, Bibliyografya ve Metinler yer almaktadır.

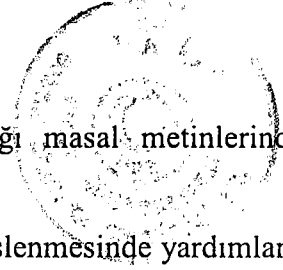
Giriş'te masallar hakkında genel bir bilgi verilmiş. Şimdiye kadar yapılan çalışmalardan ve masal inceleme metotları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölüm'de Türk Kültüründe yardımcı ihtiyarların yeri ve önemi, geçmişten günümüze uzanan süreçte değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu bölümde yardımcı ihtiyarların çeşitli halk anlatmalarındaki (Destanlar, halk hikâyeleri, efsaneler, bilmece, atasözü ve deyimler, Dede Korkut Hikâyeleri) fonksiyonları incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci Bölüm'de, Türk masallarında yer alan yardımcı ihtiyar motifi tespit edilmiş ve yardımcı ihtiyarların masalarda üstlendikleri görevler ayrıntılı bir şekilde belirtilmiş, masal metinlerinden örnekler verilmiştir. Masallardaki yardımcı ihtiyarlarla (Derviş, Hızır, pîr, ak sakallı, ihtiyar, yaşlı nine vb.), halk anlatmalarındaki yardımcı ihtiyarlar ve bunlar arasındaki ortak noktalar verilmiştir.

Sonuç kısmında ise, inceleme neticesinde varılan sonuçlar anlatılmıştır.

Bibliyografya'da, çalışmamız sırasında istifade ettiğimiz kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tezimizin Metin kısmında yardımcı ihtiyarların yer aldığı masal metinlerinden değişik örnekler verilmiştir.

Gerek konunun seçimi gerekse malzemenin temini ve işlenmesinde yardımlarını esirgemeyen değerli insan ve araştırmacı danışman hocam Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN'e ve Doç. Dr. Esmâ ŞİMŞEK'e şükranlarımı arz ederim.

Manevi desteğinden dolayı aileme, yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Özlem YILDIZ'a ve R. Eda ESER'e teşekkür ederim.

Elazığ – 2000

Çiğdem ÇORBACI

KISALTMALAR

- A.M. : Afyonkarahisar Masalları
E.M. : Elazığ Masalları
Erz. M. : Erzurum Masalları
Ga.M. : Gaziantep Masalları
G.M. : Gümüşhane Masalları
K.M. : Konya Masalları
M. : Masal
s. : Sayfa
S. : Sayı
T.P.M. : Taşeli Platosu Masalları
vb. : Ve benzeri
V.M. : Van Masalları
Y.M. : Yalvaç Masalları
Y.Ç.M. : Yukarı Çukurova Masalları

GİRİŞ

1. MASALLAR VE MASALLARIN KAYNAKLARI

Çocukluğumuzda ninelerimizden, annelerimizden dinlediğimiz masalların bugün “Halk Edebiyatı” içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Masallar edebiyatımızın en sevilen türlerinden biridir. Milletlerin hayalleri, idealleri, kahramanlıkları masallarda gizlidir.

Peki nedir, masal? Kaynakları nelerdir? İlk derleyicileri kimlerdir? Şimdiye kadar masal üzerine yapılan çalışmalar nelerdir, kimler tarafından yapılmıştır? Bu soruların cevaplarını araştırarak masalın Türk kültürü, Türk insanı, Türk edebiyatı açısından önemli olduğunu gördük.

Masallarla ilgili olarak başta sözlükler olmak üzere, Türk ve yabancı araştırmacılar değişik tarifler yapmışlardır.

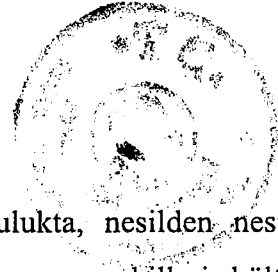
Muallim Naci, **Lügât-ı Naci** adlı eserinde “masal” a değil de “mesel” kelimesini kullanır. “Dâsitân, kıssa-i meşhûre (masal) bundan muharreftir”. (Saim Sakaoğlu, 1973, s.1)

Ahmet Vefik Paşa **Lehçe-i Osmâni**’de, “masal” maddesinde şöyle demiştir: “Mesel hâlâ hikâye, dâsitân, menkabe mânâsına fıkra ve kaziyyeden gayri. (Sakaoğlu, 1973, s.1)

Şemsettin Sami **Kamûs-ı Türki**’de “Mesel” maddesinde masalı şöyle tanımlamıştır: “Âdâb ve ahlâk ve nasâyihe müteallik küçük hikâye. (Masal bundan galattır)” (Sakaoğlu, 1973, s.2)

Ferit Devellioğlu ise **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgati**’nde “mesel” kelimesini şöyle açıklamıştır: “Terbiye ve ahlâka faydalı yararlı olan hikâye”. (Devellioğlu, 1993, s. 625)

Yine Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı **Türkçe Sözlük**’te masal, “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan hikâye türü” olarak tanımlanır. (Türkçe Sözlük, 1988, s. 992)

Bir başka sözlükte ise masalın tarifi; “Gelenek bir toplulukta, nesilden nesile aktararak gelen ve bu vasfından dolayı saygı duyulan bilgi, davranış şekilleri, kültür değerleridir,” şeklindedir. (Resimli Türkçe Sözlük, 1977, s. 395)

Adıyla anılan lügatın hazırlayıcısı Bianchi ise masal için “düzme” demektedir. (Sakaoğlu, 1973, s.2)

Bütün bu sözlüklerde de görüldüğü gibi araştırmacıların büyük bir kısmı “masal” kelimesinin aslının “mesel” olduğu konusunda birleşmektedirler.

Türk ve yabancı araştırmacıların masal hakkındaki tarifleri, görüşleri şu şekildedir:

F. Wilhelm Radloff masal’ın Arapça mesel’den geldiğini kaydettikten sonra bu kelimenin karşılığı olarak “hikâye, fabl” demektedir. (Sakaoğlu, 1973, s.2)

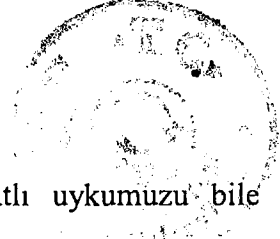
Pertev Naili Boratav masalı şöyle tanımlamıştır: “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı.” (Boratav, 1969, s. 80)

Saim Sakaoğlu’nun masal için yaptığı tarif de şu şekildedir: “Masal, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” (Sakaoğlu, 1973, s. 5)

Türk masallarını ilk defa ciltler halinde neşreden Macar Türkologu İgnas Kunoş bu konuda şöyle demektedir: “Masal dediğimiz şey, her milletin âyine-i devrânıdır. Bu âyineye bakacak olursak hem eskilerin ibadetlerini, hem de kadim vakitlerimizin ahlâkını da görmüş oluruz.” (Sakaoğlu, 1973, s.4)

Warren S. Walker ile Ahmet Edip Uysal, **Tales Alive in Turkey**’in Ön Sözünde masalı, “Gerçek olmayan bir dünyada, belirli olmayan bir yerde, belirli olmayan karakterler arasında geçer, acayipliklerle doludur” diye tarif etmektedirler. (Sakaoğlu, 1973, s. 5)

Mehmet Halit Bayrı Masal’ı, “Halk bilgisi kadrosu içinde ‘masal’ mefhumundan anlaşılın mânâ, bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen bir yerde veya sahada, bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikâyesidir” diye tarif etmektedir. (Sakaoğlu, 1973,s.3)

Necat Birinci masal için; “Çoğu geceler, ninemizin dizinde, tatlı uykumuzu bile feda ederek saatlerce dinlediğimiz masallar, halkın ortak şuurundan doğmuş, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, cereyan ettiği yer ve zamanı bilinmeyen, normal ya da olağanüstü şahıs veya peri, cin, dev, ejderha gibi yaratıklara ait olağan dışı ve tamamıyla hayal mahsulü bir takım hâdiselerin hikâye edildiği sözlü halk edebiyatı ürünleridir” tanımlamasını yapar. (Necat Birinci, 1985, s. 283)

Buraya kadar verdiğimiz tanımlardan sonra masal için şunları söyleyebiliriz:

Masallar olağanüstü olaylarla örülü, olağanüstü kahramanların, mekânların bulunduğu, inandırıcılık özelliği olmayan, ama dinleyenleri inandırabilen, içerisinde geleneklerin, göreneklerin yer aldığı ders verici bir sözlü anlatım türüdür.

Masallara, insanların iç dünyasındaki hayallerinin, algılarının biçimlendirilerek dışa vurulmuş şekli de diyebiliriz. Masallarda, anlatıcılar büyülü bir havaya bürünerek masallara kendi kişiliklerini de yansıtırlar. Anlatıcılar olayları çoğaltır, azaltır, büyülü bir havaya sokar, geçmişe gider, geleceği düşler, daha sonra da sözün hepsini bir sonuca bağlayarak dinleyicilere bir ders vermiş olur.

Masal araştırmacıları yıllarca masalların kaynakları konusunu araştırmışlar ve bu konuda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.

Masal kaynakları hakkında ilk ciddi çalışmayı W. Grimm yapmıştır. W. Grimm masalların kaynağı konusunda iki görüş ortaya atmıştır. 1) **Hint Avrupa Teorisi:** Hint-Avrupa dil dairesine giren milletlerin masalları, bilinmeyen bir zamanda Hint-Avrupa medeniyetinin mirasıdır. 2) **Parçalanmış Mitler Teorisi:** Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak izah edilmesiyle anlaşılır (Günay, 1975, s. 17).

Bazı araştırmacılar masalların kaynağı konusunda Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu), Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu) ve Etnoğrafik Görüş (Antropoloji Okulu) adları altında teoriler ortaya atmışlardır.

Araştırmacılar bu görüşleri şöyle izah ederler:

1.1. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)

Bu görüşün temsilcileri Max Müller, Angelo de Gubernatis, John Fiske ve Sir George Cox'dur. Bu görüşü ortaya atanlar masal ve mitleri, Hint-Avrupa medeniyetinin mirası olarak kabul etmektedirler. Hint Avrupa dil ailesinden hareket ederek bu dili kullanan ilkel Hint-Avrupa mitoloji hazinesinin var olduğu fikrini benimserler. Cox'a göre masalla, mitoloji karakterleri bakımından farklılık gösterirlerse de elementleri birbirine çok yakındır. Hint Avrupa dil ailesine dahil olan milletlerin masallarındaki benzerlik, Aryan kabilesinin dağılmasından önce zengin bir mitoloji hazinesine sahip olduğunu ispatlar. (Günay, 1975, s.88)

G.Huet'ye göre bu görüşün başlıca özellikleri şunlardır: Masalların kökü Hint Mitolojisi'nde (Veda'larda) aranmalıdır. Hint Avrupa dillerinin Sanskritçe ile olan akrabalığının belirlenmesinin sonucunda ortaya atılmış gibi düşünülebilir. (Sakaoğlu, 1999, s. 5)

1.2. Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu)

Theoder Benfey'in öncülüğünü yaptığı bu görüş masalların kaynağı olarak Hindistan'ı kabul eder. Benfey, Ezop fabllarının dışındaki bütün masalların kaynağını Hindistan'a bağladı. Hindistan'dan masalların batıya üç yolla göç ettiklerini öne sürdü.

1) Masalların bir kısmı 10. y.y'dan önce sözlü gelenekle batıya gelmiştir.

2) Bir kısım masallar 10.yy'dan sonra İslâmi tesirle Bizans, İtalya ve İspanya yoluyla Avrupa'ya taşınmıştır.

3) Budist malzeme ise Çin ve Tibet'ten Moğollara aktarılmış, Moğollar da bu malzemeyi Avrupa'ya taşımışlardır. Farsça Tutiname, Arapça ve muhtemelen Yahudice el yazmaları da masalların yayılışında önemli rol oynamıştır. İslav memleketlerinden masallar sözlü gelenekle yayılmıştır. (Günay, 1975, s.7)

Bu görüşün bilimsel alandaki ilk temsilcisi Sylvestre de Sacy de masalların kaynağı olarak Veda'lar yerine Pançatantra'yı yerleştirmiştir. Daha sonra Laiseleur Deslougheamps;

Arap, İnan ve Orta Çağ Avrupa masallarının kaynağını da buraya bağlamayı düşünmüştür. (Sakaoğlu, 1999, s. 7)

1.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu)

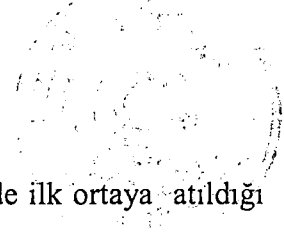
Bu görüşün en önemli temsilcileri Edward Taylor ve Andrew Lang'dır. Andrew Lang masalların kaynağı konusunda Hindistan'a tanınan önceliği kabul etmeyerek masal kaynağı hakkında yeni görüş ortaya atar. Masallarda bulunan ilkel fikirlerden hareket ederek masalların çok eski zamanlarda teşekkül ettiğini öne sürer. Masal kaynaklarında çeşitlilik teorisinden hareket ederek masalların farklı yerlerde birbirlerine benzer olarak müstakilen meydana geldikleri fikrini benimser. Aynı kültür seviyesindeki insanların müşterek inanç ve adetlere sahip olduklarını ispatlar. Kültürün paralel olarak tekâmülü sonunda benzer masalların teşekkül ettiğini ifade eder. (Günay, 1975, s. 18)

Saim Sakaoğlu da masalların kaynakları hakkındaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

Masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafyayı, kültürü ve dini temel olarak ele almamak gerekir. Masalların bir bütün olarak değil de tek tek ele alınması halinde belki bazılarını belirli coğrafyaya, kültüre veya dine bağlayabiliriz. Örneklerde görülen değişme, ne kadar büyük boyutta olursa olsun her masalda aslından gelen bir iz, bir kalıntı mutlaka bulunacaktır. Aslında bir masalın üç değişmesi ve farklılaşması vardır.

1) İlk defa anlatılmaya başlanılan bir masal hiçbir zaman mükemmel değildir. Zamanla hem ortaya çıktığı bölgede, hem de yayıldığı bölgelerde gelişip güzelleşecektir. Bu masalın birinci değişmesidir; biz, bunu "olumlu gelişme" olarak adlandırıyoruz.

2) Bir masal gelişip ulaşabileceği en güzel şekli aldıktan sonra da yayılmaya ve değişmeye devam edecektir. Yayılan her masal artık aslından bir şeyler kaybetmeye başlamıştır. Bu, o masalın zayıfladığı veya küçüldüğü anlamına gelmemelidir. Başka coğrafyalarda, kültür ve dinlerin etkisiyle masallar asıl şekillerinden uzaklaşmakla birlikte belki de güzelleşmeye devam edecektir. Ancak bu arada asıl şekil, birinci maddede ifade ettiğimiz şekil az veya çok değişikliğe uğramıştır. Kişi ve yer adlarının yanında ünvanlar,

hayvanlar, yiyecekler ve daha pek çok şey değişmiştir. Masal, belki de ilk ortaya atıldığı yerde bile saf şekliyle anlatılmamaktadır.

Masalın bu tür gelişmesini de “yayılan gelişme” olarak adlandırıyoruz.

3) Artık masal pek çok ülkede anlatılmaya başlanmıştır. Öyle ki başka ülkelere göçen masal tekrar ana yurduna dönmüştür. Ancak iki şekil arasında son derece önemli değişimler görülmektedir. Ülkeden ham madde olarak geri gelmiştir. Burada unutulmaması gereken konu, işlenmiş olarak geri dönmüş olması değil, aslından çok şey kaybetmiş olmasıdır. Göçtüğü ülkelerde de aynı değişiklik elbette görülecektir. Bu tür gelişmeye de “tersine gelişme” diyebiliriz. (Sakaoğlu, 1999, s. 9)

Necati Birinci **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**'nde masalların kaynakları ve masal hakkında şu bilgileri verir.

“Masallar çok eski maziye sahiptirler. İlk insan topluluklarında meydana geldikleri düşünülür. Her zaman her yerde halkla birlikte varlıklarını sürdürürler, insanlığın hayat ve tabiat karşısındaki ortak duygu ve düşüncelerini işlerler. Bugün bir ülkenin herhangi bir yöresinde tespit edilen bir masala, o ülkenin çeşitli bölgelerinde ufak tefek değişikliklere rastlamak mümkündür. Hatta küçük söyleyiş farkları, ifade değişiklikleri ve bazı motif benzerlikleriyle pek çok masalın, değişik milletlerin sözlü edebiyatlarında yer almış olduğu görülebilir. Masallar meydana geldikleri zaman bir kişinin malı iken, yaygınlaştıkça, yöreden yöreye, ülkeden ülkeye geçtikçe ilk söyleyeni unutulur, toplumun malı olur. Kendisini meydana getiren kişinin masal üzerindeki varlığı silindikçe cemiyetin ortak değerlerini bünyesine alır. (Birinci, 1985, s. 283)

Bazı araştırmacılar masalların kaynaklarını mitolojide aramışlar, halk masallarını eski mitlerin parçalar halindeki bakiyeleri olarak görmüşler, bazı araştırmacılar masalların kaynaklarının Hindistan olduğunu kabul etmişler; masalların Hindistan'dan batıya göç ettiğini belirtmişlerdir. Antropoloji görüşünü savunan araştırmacılar da masalların çok eski zamanlarda teşekkül ettiğini belirterek ayrı kültür seviyesindeki insanların müşterek tarafları da olduğunu söyleyerek benzer masalların meydana geldiğini belirtmişlerdir.

Bu görüşlerden hareketle diyebiliriz ki masallar uzun ve köklü bir geçmişe sahiptir. Bunun için usta masalcılar “masal deyip geçmeyin, kökleri vardır geçmişte, dayanır durur dağ gibi... Dalları vardır üstümüzde yeşerir, gider bağ gibi” derler. (Kantarcıoğlu, 1991, s.14)

Eflatun Cem Güney’in dediği gibi “Masal dünyası, renkli, sihirli bir dünya, bir fındık kabuğuna sığar, yedi dünyaya sığmaz! Şu harita üstünde bir yeri yok. Yedi kat yerin dibinde mi desem, yedi kat göğün yüzünde mi? Yedi derya arasında mı desem, Kaf dağının arkasında mı? Biliyor muyum? Bilmiyorum; halkın hayalhanesinde olsa gerek...” (Güney, 1971, s. 88).

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Halkın hayalhanesinde güzel bir yeri olan masallar çok eski zamanlarda teşekkül etmiştir. Yıllar geçtikçe masallardaki ortak motifler korunmuş, fakat şartlara (coğrafya, din, dil, kültür) bağlı olarak masalarda da çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir.

2. MASALLARI İNCELEME METOTLARI

Masallar üzerinde birçok araştırma yapılmıştır. Masal araştırmalarında kullanılan çeşitli metotlar vardır.

2.1 Tarihi - Coğrafi Metot, Tarihi - Coğrafi Fin Metodu

Bu metot bir hikayeyi alır. Onu epizotlarına ve motiflerine ayırır ve dünya folklorunda bunların benzerlerini arar. Sonra bunlar karşılaştırılarak ilk ve en eski şekli tespit edildikten sonra onun zaman ve mekân içerisinde nasıl geliştiğı toplanan varyantlara dayanılarak ve her kültürle ilgili sonuçlar çıkarılır.

Stith Thompson “The Star Husband Tale” (Yıldız Koca Masalı) isimli araştırmasında bu metodu uygulamıştır. Araştırmanın girişinde Alan Dundes tarafından metodun bir izahı yapılmıştır.

Thompson’un bu önemli çalışmalarında Fin metodu veya Tarihi coğrafi metot Avrupa materyallerinden ziyade Amerikan - Hint materyallerine uygulanmaktadır. Bu metodun bir çok safhası vardır. Evvela incelenecek olan masalın mümkün olan birçok varyantlarının tespit edilerek bir araya getirilmesi ve uygun bir organizasyon şeklinde düzenlenmesi gerekir.

Avrupa folklor çalışmalarında edebi ürünler önce kronolojik olarak sıralanır, sonra sözlü varyantlar coğrafi sıraya göre dizilir. Thompson Amerikan - Hint materyallerini kültür sahası itibariyle batıdan doğuya doğru gruplandırır.

İkinci safha folklorcu masal metinlerini gözden geçirerek masalları belirli bir değişmeyi gösteren temel unsurlarına ayırır.

2.2. Psikolojik Metot

Çeşitli psikolojik görüşlerden faydalanılarak bütün bir masalın veya masalın motif ve epizotlarının psikolojik açıdan tahlilini yapmaktır. Bu metotta daha ziyade Freud psikolojisi kullanılmıştır.

2.3. Antropoloji Metodu

Masalları antropoloji metoduna göre inceleyen folklorcular:

- a) Hikâyeyi anlatanın şahsiyeti, eğitimi, yetişmesi ve çevresini göz önünde tutarlar.
- b) Masal geleneğinin nasıl doğup geliştiğini incelerler.
- c) Masal dinleyen çevrenin, masalın doğması, gelişmesi üzerindeki tesirlerini inceleme esnasına dayanır.
- d) Antropologlar tespit edilmiş ve ölü haline gelmiş metin yerine masal metnini anlatıcıya ve dinleyicisine göre araştırırlar.

2.4. Propp Metodu

Rus folklorcusu Vladimir Propp yüz peri masalı üzerinde yaptığı araştırma ile yeni bir çığır açmıştır. Ona göre masalarda ne kadar çok karakter olursa olsun bunların gördükleri iş sınırlıdır. Masalda yaptıkları iş değişmez Buna göre karakterlerin yaptığı iş 100 masalda 30' u geçmez. Mesela :

- a) Çar kahramana bir kartal verir. Kartal kahramanı başka bir krallığa götürür.
- b) Bir ihtiyar adam Suçenko'ya bir at verir. At Suçenko'yu başka bir krallığa götürür.
- c) Sihirbaz İvan'a küçük bir kayık verir. Kayık İvan'ı başka bir krallığa taşır.
- d) Prenses İvan'a bir yüzük verir. Yüzük sayesinde prens başka bir krallığa gider ve böylece devam eder.

Bu masal varyantları incelenirse görülür ki şahısların isimleri değişir fakat onların ne hareketleri ne de oynadıkları roller değişmektedir. Buradan çeşitli şahısların aynı hareketleri yaptıklarını görürüz. (Seyidoğlu, 1975,s.157)

3. TÜRK MASALLARI ÜZERİNDE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Türk masalları üzerinde Türk ve Avrupalı folklorcular tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türk'lerin tarihleri boyunca muhtelif coğrafyalarda çeşitli kavimlerle temaslarda bulunmaları masal araştırmalarını çok gerilere götürmüştür. Bu sebeple, masal araştırmacıları geçmişten günümüze masallarla ilgili araştırmalarını sürdürmüşlerdir.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, **Masal Araştırmaları** adlı eserinde; masallar, Türk masalları üzerinde yapılan çalışmalar hakkındaki en geniş bilgileri verir. Biz de bu sebeple araştırmamızda tezimizin temelini oluşturan masallarla ilgili olarak yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

Masal konusunda şimdiye kadar yapılan doktora tezleri şunlardır:

(1971) Saim Sakoğlu, **Gümüşhane Masalları / Metin Toplama ve Tahlil**, Ankara 1973, (M. Kaplan).

(1972) Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar**, Ankara 1975 (Kaplan).

(1974) Umay Günay, **Elazığ Masalları (İnceleme-Metin)**, Erzurum 1975 (Kaplan).

(1980) Ahmet Ali Arslan, **Kuzey-Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatında Masallar**, Ankara 1998 (A.E. Uysal).

(1982) Ali Berat Alptekin, **Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Erzurum (S. Sakaoğlu).

(1982) Ziyat Abdulmecit Akkoyunlu, **Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri**, Ankara (U. Günay).

(1990) Esmâ Şimşek, **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Elazığ (A.B. Alptekin).

(1992) Mehmet Özçelik, **Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma**, Konya (Sakaoğlu)

(1995) Behiye Köksel, **Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme**, Konya (Sakaoğlu).

(1995) Yılmaz Önay, **Van Masalları Üzerine Bir Araştırma**, Van (Sakaoğlu).

(1996) Seyit Emiroğlu, **Meram İlçesi (Konya) Masalları Üzerinde Bir İnceleme**, Konya (Sakaoğlu).

(1996) Ruhi Kara, **Erzincan Masalları**, Erzurum (B. Seyidoğlu).

(1996) Şahin Köktürk, **Azerbaycan ve Türkiye'den Derlenmiş Masalları Karşılaştırma Denemesi**, Samsun (Günay).

Masallarla ilgili olarak üniversitelerimizde yapılan yüksek lisans tezleri şunlardır:

(1988) Metin Ergun, **Türkmen ve Anadolu Halk Masallarının Yapı ve Motif Açısından Mukayesesi Üzerine Bir Araştırma**, Erzurum (Sakaoğlu).

(1991) Mehmet Yardımcı, **Yaşayan Malatya Masalları / Metinler ve İncelemeler**, Malatya 1996 (Seyidoğlu).

(1993) Rasim Deniz, **Kayseri Masalları**, Ankara 1996 (T. Gülensoy).

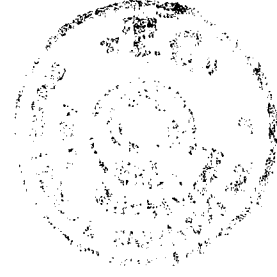
(1994) Mehmet Yılmaz, **Kırgız Halk Masalları / Motif İndex ve Tercüme**, Erzurum (Seyidoğlu).

(1994) Meriç Güven, **Binbir Gece Masalları Üzerinde Motif Araştırması, Metin, İnceleme**, Balıkesir (M. Karadağ).

(1995) Suna Pamir Bildik, **Yıldızeli, Atıfet Bildik'ten Derlenen Masallar Üzerinde Bir Araştırma**, Elazığ (E. Şimşek).

(1995) Mustafa Sever, **Erciyes Yöresi Masallarında Tipler**, Ankara (A. Yakıcı).

(1997) Halil Altay Göde, **Yalvaç Masalları Üzerine Bir İnceleme**, Isparta (M. Özçelik) / (Sakaoğlu, 1998, s. 53-54).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİ VE MASAL DIŞINDAKİ DİĞER HALK ANLATMALARINDA YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİNİN FONKSİYONLARI

1.1. Yardımcı İhtiyar Motifi Ve Bunların Türk Kültürü Açısından Önemi

Hızır, derviş, pir, ak sakallı ihtiyar adı ile andığımız toplumun manevi yönden destekçisi olan yardımcıları, Türk kültür hayatı içerisinde önemli bir yere sahip olan kişilerdir. Peki kimdir bu insanlar? Bir anda ortaya çıkıp, bir anda ortadan kaybolmalarından başka özellikleri nelerdir? Bu yardımcı ihtiyarlar her zaman olayların merkezinde midirler yoksa sadece kahramanlara yardımcı mı olurlar? İnsanlar niçin hayatlarının her döneminde bunlardan yardım beklerler? Gibi soruların cevabını araştırarak, Türk halk anlatmalarında da sıkça karşımıza çıkan yardımcı ihtiyarların nasıl kişiler olduklarını ve görevlerini belirtmeye çalıştık.

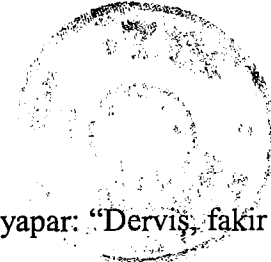
Tecrübeli, görmüş geçirmiş bu yardımcıları anlatmalarda olayların yönünü değiştirmişlerdir. Örneğin çocuğu olmayan insanlara yardım etmiş, çocuklarının olmasını sağlamışlardır. Doğan bu çocuklar da olayların kahramanı olmuşlardır.

Gerek Hızır, gerek derviş, gerek pir isimleriyle birdenbire kahramanın karşısına çıkan bu yardımcıları Allah'a yakınlıklarıyla bilinirler; onlar için mal-mülk önemli değildir, önemli olan insanlara yardımdır.

Yardımcı ihtiyarlar hakkında kaynaklar şu bilgileri vermektedir.

1.1.1. Derviş

Derviş , eskiden tarikatlardan birine girip yaşayışını o yola uyduran kimse, alçak gönüllü olan ve herşeyi hoş gören kimse. (Türkçe Sözlük, 1988 s. 362)

Kâmus-ı Türkî'de Şemsettin Sami Derviş'in tanımını şöyle yapar: "Derviş, fakir ve muhtaç kimse .Tarikatlardan birinin şeyhine bağlanıp o tarikata has kıyafete girerek tekkede hizmet eden, çile dolduran ve ağır ibadetlerle nefsini terbiyeye çalışan kimse . İşini Allah'a bırakan, saf , kanaatkar ve alçak gönüllü." (Şemsettin Sami, 1985, s. 257)

Ferit Devellioğlu ise **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgati**'nde derviş maddesini şöyle tanımlamıştır: "Derviş, Allah için alçak gönüllüğü ve fıkralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse. Fakir ve ihtiyaçlı kimse." (Devellioğlu, 1993,s. 177)

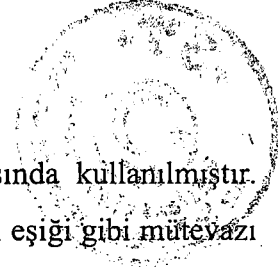
Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar** adlı eserinde dervişten şöyle bahseder; "Dervişlik, hırka ile, mürid ile, tac ile olmaz; onların hepsini bırakmalı, melâmet oklarına hedef olmayı göze aldirarak ar ve nâmusu kaldırmalı ki hakiki aşk sabit olsun, işte ancak o vakit, aşkın feyizleriyle, ikilikten geçilebilir ve vahdet sırrı, ancak o zaman çözülür, yoksa bu ilim okumakla olmaz." (Köprülü, 1993, s. 302)

İslam Ansiklopedisi'nde derviş maddesi şöyle tanımlanır: "Derviş kelimesi, umûmiyetle, aslında Farsça "kapı-kapı dolaşan yani dilenci manasına gelen bir kelime diye izah olunur. İslam dünyasının en büyük kısmında bu kelime bir 'tarikat mensubu' manasına gelir. Fakat Farsça ve eskiden, Türkçe'de 'sadaka toplayan kimse' gibi daha dar bir mâna ifade eder ki, Arapça'da bunun mukâbili 'fakir' dir. (İslam Ansiklopedisi, 1950, s.35-36)

Büyük Larousse da ise derviş için; "Bir Müslüman tarikatına girmiş ve onun kurallarını, törelerini benimsemiş kimse, yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse ve her şeyi hoşgörüle karşılayan alçak gönüllü kimse" tanımlaması yapılır. (Büyük Larousse, 1986, s. 3074 -3075)

Dictionnaire Larousse (Ansiklopedik Sözlük)'da da derviş şöyle tanımlanmıştır: "Bir İslam tarikatına girmiş ve onun kurallarını benimsemiş olan kişi, her şeyi hoş gören alçak gönüllü kişi, yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse." (Dictionnaire Larousse, 1993, s. 644)

Rehber Ansiklopedisi'nde de derviş maddesi şu şekilde anlatılmaktadır. "Tasavvuf istilahında ve İslam edebiyatlarında ise 'dünya sevgisini ve masıvayı yani Allahü Teâla'dan başka her şeyi kalbinden çıkarıp, İslamiyet'e tam uyarak gönlünü yalnız

Allahü Teâlâ'ya bağlayan güzel huylarla süslenmiş kimse' manasında kullanılmıştır. Derviş kelimesinin bir manası da 'kapı eşiği olup,' derviş olmanın kapı eşiği gibi mütevazı ve her eziyete katlanıcı olması lazım geldiğini ima etmektedir. Bu sebeple dervişler kapılardan çıkarken eşiğe basmazlardı denilmiştir. Mütevazı, ârif , kanaatkâr, güzel ahlâk edinmiş, dünyanın varına yoğuna aldırış etmeyen Müslümanlara da 'derviş meşreb' denilir. Farsçada 'derviş-i sultan dil' tabiri, Hz. Muhammed (SAV) işaret eder. Dervişler dış görünüşleri sade, mütevazı, aza kanaat eden, herkese iyilik ve yardım için çırpınan hoşgörülü, cefâkâr, fedâkar, çoğu bir meslek ve sanat sahibi, fazilet timsali kimseler idi." (Rehber Ansiklopedisi, 1987, s. 126)

Meydan Larousse da derviş maddesi şöyle tanımlanmıştır: "Farsça, der, kapı ve yüz arayan , isteyen > deryüş, kapı kapı dolaşan dilenciden. Tasavvuf. Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse." (Meydan Larousse, 1992, s. 223)

Yunus Emre de dervişi aşağıdaki mısralarda şöyle tanımlar:

"Derviş bağı taş gerek,
Gözü dolu yaş gerek,
Koyundan yavaş gerek,
Sen derviş olamazsın

Dögene elsiz gerek

Sögene dilsiz gerek

Derviş gönülsüz gerek

Sen derviş olamazsın" (Rehber Ansiklopedisi,1987, s.126)

Sözlüklerdeki, ansiklopedilerdeki tanımlardan yola çıkarak dervişi şöyle tanımlayabiliriz:

Allah'a gönül vermiş, alçak gönüllüğü ve kanaatkarlığı, yoksulluğu ve çilekeşliği ile tanınan bir tarikata bağlanarak nefisini terbiyeye çalışan kimse.

1.1.2. Ak Sakallı, Gök Sakallı İhtiyarlar

Destanlarda, masallarda, efsanelerde vb. halk anlatmalarında yardımcı ihtiyar olarak gök,ak sakallı isimleri de geçmektedir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde ak sakal kelimesinin anlamı şöyledir. "Ermış,evliya" (Türkçe Sözlük,1988, s.40)

Tecrübeli, görmüş ve geçirmiş ihtiyarlar olan bu kişiler niçin ak ve gök sıfatlarıyla anılmışlardır? Bu kişilerin bu sıfatlarla anılmasının sebeplerini, mitolojide arayabiliriz. Renklerden ak ve gök renkleri kahramanlara yakışan, kudret ifade eden renkler olarak görülür. 'Ak'lık yani beyazlık, Altay Şamanizminde ilâhelere mahsus bir renk olarak görülür ve 'ak' sözü Altay Türkçe'sinde 'cennet' anlamına gelir.

Bahaeddin Ögel, beyaz (ak) rengin kutsiyetini **Türk Mitolojisi** adlı eserinde şöyle ifade etmiştir: "Rüyada görülen Tanrılar beyaz elbise giymiş ve beyaz çelenk takmış olarak görünürlerdi. Bunda şüphesiz ki, Uygurlar arasında yayılan ve Kıtaneler üzerine de tesir eden Mani dininin büyük rolü vardı." (Ögel, 1971, s.550)

Beyaz renk kutsal renktir. İnanışlara göre Tanrı bile beyaz bir ışık şeklinde görülmüştür. Bu sebeple beyaz renk Uygurların kutsal rengi olmuştur.

"Beyaz renk mani mezhebinin kutsal rengi olduğu için Uygurlar beyaz elbise giyinirlerdi. Onlara göre Tanrı, beyaz bir ışık şeklinde görülürdü. Bu sebeple beyaz renk, maniheizmin her yönünde kendisini gösterirdi. Çinliler de maniheizme bu özelliğinden dolayı Beyaz Bulut dini derlerdi. Rahiplerin elbiseleri ile baş örtülerinin rengi hep beyazdı." (Ögel, 1971, s.555)

Ak saçlı, sakallı ihtiyarlar; Allah'ın manevi yardımcıları, elçileri olmaları sebebiyle, temiz ve doğru insanlar oldukları için "ak" sıfatıyla anılmışlardır.

Yardımcı ihtiyarlar için kullanılan gök sözü de şu anlamlara gelmektedir.

"Kök, yani gök, göğün rengi olan mavilik idi. Gök renk kutsal göğün olduğu kadar, Tanrı'nın da bir sembolü idi. Bir şeyi gök rengine büründürmek, veya gök sözü ile beraber

söylemek o şeyi kutsal saymak veya aralarında Tanrı ile ilgili bir bağ kurmak istediğinden ileri gelmeli idi.” (Ögel, 1971,s. 42)

Türkler gök sakallı, ak sakallı kişileri kutsal saymışlardır. Onları zor durumlarda akıl danışılan, yardımcı insanlar olarak görmüşlerdir. Bu sebepten her dönemde kutsallığı, güzelliği, maneviyatı temsil eden renklerden gök ve ak renklerini bu kişilere yakıştırmışlardır.

1.1.3. Pir

Pirin tanımı ise çeşitli kaynaklarda şöyledir: “Pir; ihtiyar, koca demek ise de dilimizde bu anlamda kullanılmaz. Bir tarikat veya sanatın ilk kurucusu ve adamakıllı, iyice” şeklinde tanımlanır. (Türkçe Sözlük, 1988, s. 1186)

Kamûs-ı Türki'de pir ; “Koca, yaşlı kimse , ihtiyar, bir tarikatın kurucusu olan veya o tarikata girmiş kimselerin kendisine bağlandıkları kimse. Bir esnaf topluluğunun veya bir mesleğin kurucusu ve başı olarak kabul edilen zat” olarak tanımlanmıştır. (Şemsettin Sami, 1985, s. 1072)

Ferit Devellioğlu **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgâti**'nde pir kelimesinin karşılığı olarak şöyle demektedir. “Pir, yaşlı ihtiyar, iyi ve kötü günleri olan , insani güldüren ve ağlatan hayat, dünya. (Devellioğlu, 1993, s. 865)

Meydan Larousse'da pir şu şekilde tanımlanmıştır: “Yaşlı, koca, ihtiyar. Tekke geleneğine göre pir, yol gösterici, Tanrı yolunca canlanıcı, uyarıcı, Hakk'a ulaştırıcı” anlamına gelir. (Meydan Larousse,1992, s.97)

Toplumumuzda genellikle her şeyi bilen yaşlı insanlar için de pir kelimesi kullanılmaktadır. Bu nedenle “bu işin piri odur” gibi ifadeler de halkın diline yerleşmiştir.

Biz de “piri; ihtiyar, bilge, insanların akıl danıştıkları kimse” olarak tanımlayabiliriz.

1.1.4. Hızır

Hızır da sözlüklerde, ansiklopedilerde, diğer kaynak eserlerde şu şekilde tanımlanmıştır.

Kâmûs-ı Türki'de Hızır şöyle tanımlanır: “Hızır, ölümsüzlüğe kavuşmuş olan İlyas Peygamber'in lakabıdır. Hızır İlyas, Hristiyanlarca Çircis Nebi'ye mahsus gündür.” (Şemsettin Sami, 1985, s. 505)

Türkçe Sözlük'te Hızır, “ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna inanılan İlyas Peygamber'in lakabı olup, tam zamanında ve en sıkışık bir anda yetişmek anlamına gelen Hızır gibi yetişmek deyiminde geçer.” (Türkçe Sözlük, 1988, s. 642)

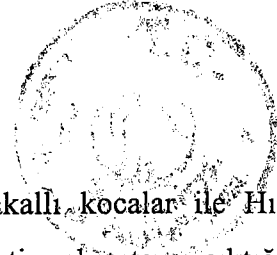
Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat** adlı eserinde Hızır'ı şöyle tanımlar; “Hızır, içenlere ölmezlik veren âb-ı hayatı içmiş bulunan ve kul sıkıştığı zaman imdâdına yetişmekle meşhur olan peygamber.” (Devellioğlu, 1993, s. 365)

Büyük Larousse da Hızır, “Kur'ân'da adı geçmemekle birlikte, din bilginlerinin çoğunluğu ve tasavvuf önde gelenleri tarafından peygamber, bilge ya da veli sayılan, insanları her yönden kurtarıcılığı ağır basan kutsal kişi” diye geçer.

Bu kişiye Arapça'da yeşil anlamına gelen Hadra'dan (ya da Hazra) Hızır ya da Hıdır adının verilmesinin Hz. Muhammed'ten rivayet edilen Hızır'ın oturduğu kupkuru, otsuz bir yer o kalkıp gittikten hemen sonra yemyeşil dalgalanan otlarla kaplanırdı, anlamındaki bir hadise dayandığı söylenir. (Büyük Larousse, 1986, s. 5240)

Meydan Larousse'de Hızır şöyle tanımlanmıştır: “Halk inançlarına göre ölmezlik sırrına ermiş kişi.” (Meydan Larousse, 1992, s.45)

Rehber Ansiklopedisi'nde Hızır'ın Arapça'da yeşillik manasına geldiği belirtilmiştir. “Hızır (A.S) insan idi. Doğdu, büyüdü ve vefat etti. Ancak Allah, onun ruhuna, insan şeklinde görünmek ve kıyamete kadar yardım isteyenlerin imdadına yetişmek ve öğretmek özelliklerini verdi. Bazı alimler nebidir, bazıları velidir demişlerdir. Yaşayan insanlarda görülen haller, kendisinde görüldüğü için yaşadığı zannedilmektedir. (Rehber Ansiklopedisi, 1987, s. 250)

Bahaeddin Ögel İslamiyet'ten önceki, Gök sakallı, Ak sakallı kocalar ile Hızır arasında bir fark olmadığını söyler. Eski Türk kocalarının ad değiştirerek ortaya çıktığını belirtir ve Hızır'ı şöyle tanıtır: “Hızır Türklerde Kıdır ve Kısır adı ile; 1) Kıdır: Kıdır, koldaş (Koldoğan) her işinde başarılı olmuş. Bu söz Kırgızlara aittir.” (Ögel, 1995, s. 89)

İslam Ansiklopedisi'nde Hızır geniş bir şekilde yer almaktadır. Hızır; “AL-HAZİR, AL HİZR halk arasında mâruf bir şahsiyetin ismi olup, hikayelerde ve efsanelerde mühim yer işgal eder. Al- Hazir aslında bir sıfat (yeşil) tir, sonraları bu cihet unutulmuştur. (İslam Ansiklopedisi, 1950, s. 459-460)

Hızır'ın önemli bir şahsiyet, ermiş olduğu ve halk anlatmalarında da önemli bir yerinin olduğunu burada da açıkça görüyoruz.

Bütün bu bilgilerden yola çıkarak Hızır için şunları söyleyebiliriz:

Hızır, ölümsüzlüğe kavuşmuş, her şeyi bilen, her şeye yetişen bir bilge, zor durumda kalan insanların karşısına değişik biçimlerde çıkan, onlara yardım eden bir peygamber ve bir velidir.

Hızır hakkında değişik rivayetler anlatılmıştır.

1)Hızır'a dair rivayetler Kuran'daki kıssalara bağlı olarak şöyle izah edilmektedir.

“Musa yanındaki delikanlı (fato) ile macma'al bahrayn'e gitmek üzere seyahate çıkar. Fakat bu mevkie geldikleri zaman beraberlerinde bulunan balığın mevcudiyetini, şeytanın işi olarak unutmuş olduklarını anlarlar. Halbuki balık fırlayıp suya atlar ve kaybolur İki seyyah balığı ararken, Allah'ın bir kulu bulurlar. Musa, ona doğru yolu öğretmesi şartı ile kendisini takip edeceğini söyler. Şu şekilde anlaşılır. Allah'ın kulu yapacağı şeyleri Musa'nın anlayamayacağını, bunlar hakkında izahat istemesi icap ettiğini istediği taktirde onunla beraber kalamayacağını söyler. Yola koyulurlar. Allah'ın kulu yolda görünüşte mazmun bir takım hareketlerde bulunur, sabrı tükenen Musa izahat istemekten kendini alamaz. Allah'ın kulu :

'Sabırsızlık edeceğini, sana daha başta söylemedim mi?' diye cevap verir. Nihayet ondan ayrılır ve gideceği sırada hareketlerinin ne gibi sebeplere dayandığını izah eder.

Müfessirlerin geneli Allah'ın bu kuluna al-Hazir ismini verirler, diğerleri ise bunu Musa'nın delikanlısı ile aynı şahıs addederlermiş.

Kurân'ın nakli gerçekte üç kaynağa dayanır. Gılgamış destanı, İskender hikayesi ve İlyas ile hamam Yeşva ben Leviye ait Yahudi efsanesi.

Bu üç kaynak ile Kur'ân'ın naklinde ortak olan esas hatlar şunlardır:

a) **Gılgamış destanı:** Arkadaş Engidu'nun ölümü üzerine, melankoliye tutulan Gılgamış, nehirlerin ağzında oturan ve kendisine ebedi hayat ihsan olunan cediti Utnapiştım'i bulmak için seyahate çıkar. Gılgamış, insani ölümden kurtaracak olan hayat otu hakkında ondan malumat olmak ister.

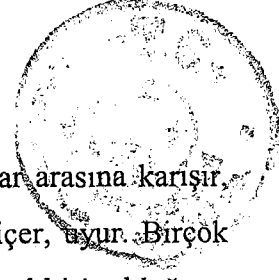
b) **İskender hikayesi:** İskender'e aşçısı Andreas refakat eder. Karanlık memleketindeki meşakkatli yolculukları sırasında bir gün Andreas bir tuzlu balığı bir menbada yıkarken balık su ile temas edince hayata kavuşur ve kaçıp gider. Andreas balığı yakalamak için suya atlar ve bundan dolayı o da böyle mutluluğa erer. Macerayı İskender'e anlattığı zaman İskender bu menbaın hayat menbaı olduğunu hemen anlar. Menbaı tekrar bulmak için yaptıkları bütün gayret neticesiz kalır. İskender Lâye mutluluğun ondan istifade etmesini bilmeyen aşçısının hissesine düştüğünü ve kendisinin ise bundan mahrum edildiğini anlar.

c) **Yahudi efsanesi:** Bu efsane İlyas ile haham Yeşva ben Levi'nin birlikte seyahate çıkışlarını, yolculuk esnasında İlyas'ın Kur'ân'da zikredilen Allah'ın kulunun şartlarına benzeyen şartlar koştuğunu anlatır.

Bu efsanelerin teşekkül tarihi düşünülürse Kur'ân-ı Kerim ve hadislerdeki kıssanın bunların bir terkibi olduğu sonucuna varmak hayli güçleşir. (İslam Ansiklopedisi, 1950, s.458)

Hızır'ın vasıflarına gelince, onun vasfı ilahi rahmet ve sırların bilgisine sahip olmaktır.

Hızır'ın diğer özellikleri ise şunlardır: "Hızır'ın eli son derece açıktır, çok cömerttir, insanlara vakit vakit para ve mal yardımında bulunur. Her beş yüz yılda bir vücut âzâları

yenilenir. Hastalandığı zaman kendi kendini tedavi eder. Arasına insanlar arasına karışır kim olduğunu hissettirmeden onlarla birlikte yaşar, alış veriş eder, yer, içer, ayır. Birçok kereler evlenmiş ve bunlardan çocukları olmuştur, onlar bile kendisinin nasıl biri olduğunu bilmezler. Fizik olarak mütenasip endamlı, güzel yüzlü, eli ayağı düzgün bir insan görünümündedir. Yeşil elbise giyer ve kır, boz bir ata biner sık sık sema meclislerine katılır .....

“Hızır gerçek fizyonomisini değiştirebilme, sonsuz değişik kalıplarda görünme kabiliyetine sahiptir. İhtiyar veya genç bir adam bir çocuk olabilir, kuş ve tavşana varıncaya kadar çeşitli hayvan biçimlerine de girebilir. Göz yumup açıncaya kadar çok uzak mesafeleri aşabilir. Yardımına ihtiyaç duyulduğu zaman hiç umulmadık bir anda görünür ve işini bitirir bitirmez yine öylece aniden kaybolur. Tabiattaki varlıkları kendi emrine alabilir, onları hizmetine kullanabilir, ölü insanları diriltme kabiliyetine maliktir. Havada, boşlukta yürüyebilir, durabilir, su üstünde batmadan dolaşabilir.”

“Folklorda Hızır yahut Hızır İlyas kültünü anlatan bir merasim vardır. Hıdrellez Bayramı Müslüman ve Türk inançlarına göre ölümsüz olan Hızır ve İlyas Peygamberler, 6 mayıs günü buluşup görüşmüşler. Hızır baharın geldiğini haber vermiş o günden beri de her yeni buluşma ve baharın gelişi kutlanmaktadır.” (Maden, 1990, s. 28-29)

Günümüzde de yine insanlar Hızır'ın iyilik, mutluluk dağıtacağı, sorunları olanlara yardım edeceği inancını taşırlar.

Her dönemde insanlar Hızır'ın kendilerine yardım edeceğine ve karşılına çıkacağına inanmışlardır. Bu sebepten insanlar karşılına çıkan dilencileri geri çevirmemişlerdir. Özellikle erkek dilencilerin Hızır olması düşüncesi halk arasında çok yaygındır.

Evlerdeki eşya ve yiyeceklerde meydana gelen ve nedeni bilinmeyen garip değişiklikler, baharda küplerdeki yiyeceklerin fazlaşması gibi - Hızır değmesi, Hızır uğraması, Hızır gelmesi vb. ifadelerle açıklanmaktadır.

Hızır'ın Hıdrellez denilen bahar bayramında bütün evleri dolaştığı ve bereket getirdiği inancı vardır. Bu nedenle 5 mayıs gecesini başlayan 6 mayıs gecesine kadar

devam eden bu günlerde, insanlar Hızır'ın kendilerine bereket, bolluk, sağlık, mal getireceği, şans ve kısmetlerini açacağı inancını taşımışlardır.

1.1.5. Diğerleri

Hoca, yaşlı nine, yaşlı ihtiyar adı altında anılan yardımcı ihtiyarlar da yardımcılık, bilgelik rolünü üstlenmiş kişilerdir.

Hoca, yaşlı nine, yaşlı ihtiyar isimleriyle karşılaştığımız bu kişiler diğer yardımcı ihtiyarlardan sadece isim olarak ayrılmaktadırlar. Bu yardımcı ihtiyarlar da diğer yardımcıları gibi kahramanları zor durumlardan kurtarmışlardır.

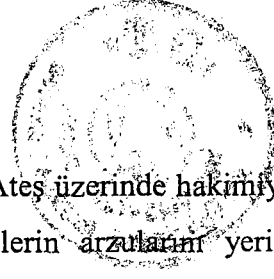
1.2. Yardımcı İhtiyarların Dünü-Bugünü ve Toplumdaki Yeri

İnsanlar var oldukları günden beri çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. İnsan hayatı her dönemde kavşaklarla doludur, düz değildir, her adımda değişik yönleri gösteren oklar, inişler ve çıkışlar vardır. Bu iniş ve çıkışlarda, sapmaz yollarda insanlar, toplumlar hayatlarının her safhasında kendilerine yardımcı olacak, akıl verecek birilerine ihtiyaç duymuşlardır. İnsanlar güç şartlarda ve zor zamanlarda, karşılarında hep kendilerinden güçlü birilerini de bulmuşlardır.

İslamiyet'ten önceki toplumlarda yardımı şamanlar, ozanlar, bahşılar, ak sakallı, gök sakallı kocalar, ihtiyarlar yapmıştır. Bu insanların görevlerini bu adlarla anılan kişilerin geçmişteki fonksiyonlarına göre cevaplandırabiliriz.

Eski Türkler toplum düzenini sağlamak, dertlerine derman bulabilmek için şamanlara başvururlardı. Şamanlar tıpkı dervişler, pirlar gibi insanlara yardım etmeyi görev edinmişlerdir.

Eliade'ye göre şaman, her şeyden önce, kendi özel usulleri sayesinde ulaştığı "extase" hali içinde ruhun göklere yükselmek, yeraltına inmek ve oralarda dolaşmak üzere, bedeninden ayrıldığını hisseden bir aşkın (transe) ustasıdır. Bu esnada bir âlet durumuna düşmekten uzak ve tersine olarak, kendisi ruhları hükmü altına alarak, ölümlere tabiat ruhları

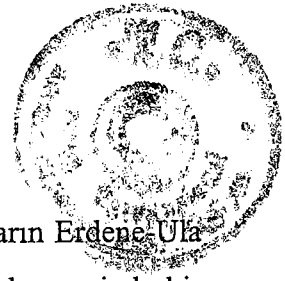
(cinler, periler) ile ve şeytanlarla bağlantı kurmağa muvaffak olur. Ateş üzerinde hakimiyet kurması, hastalanan (ruhu çalınan) kimselere şifa vermesi, ölümlerin arzularını yerine getirerek zararlarını önlemesi, dertli insanların şikâyet ve dileklerini arz etmek üzere gökteki ve yeraltındaki tanrıların yanına giderek aracılık yapabilmesi böylece mümkün olmaktadır. Bu özellikleri ile topluluk üzerinde korku ve saygı uyandıran ve “dini” otorite kuran şaman, vasfını ve kaderini bildiği insan ruhunun mütehassısı olarak topluluk mâneviyatının düzenleyicisi durumundadır. Fakat fonksiyonu umumî sihrî-dinî inançlardaki temsilcilerin ölçüsünde -şumullü değildir. Ruhun vasitasız olarak müdahale etmediği hastalık (ruhun kaybolması) veya ölüm veya bir talihsizlik bahis konusu olmadığı, yahut bir kurban sunma töreninde herhangi bir “extase” tekniğinin (göğe veya yeraltına seyahat) yer almadığı hallerde olmaksızın devam eder. (Kafesoğlu, 1980, s.24-25)

Şamanlar, Tanrılarla konuşur, ruhlarla görüşür, insanlara yol gösterir, akıl öğretir, hekimlik yapar, hastalara şifa yolları ararlar.

“Şamanlıkta ruhun uçuşu (göklere yükselmesi, yeraltlarına inmesi) ile “extase” bir arada ve aynı zamanda vâki olan bir faaliyet belirtisidir. Şaman evlerin etrafından ayrılmadıkları, öfkeli anlarında, hayattaki akrabalarına zarar verebileceği sanılan ölümlerin ruhlarını uzaklaştırır, bazılarını yeraltı katlarına kadar kovalar, kurbanları yüksek Tanrılara sunmak üzere kat kat göklere çıkar. Gerek semada Bay Ülgen, gerek karanlıklar dünyasında Erlik gibi Tanrılarla dostluk kurar, onları alanın ruhunu arar, bulur, getirir, yerine koyar (hastalığı iyi eder). Böylece insanların ruhları ile de sıkı temas halindedir. Şamanlar bunun için her parçası üzerine takılan her madde veya yapılan her tasvir veya şekil ayrı mâna ifade eden veya ayrı bir varlığın sembolü olan garip elbiseler külâhlar giyer, maske takar, yine türlü maddeler takılı ve tasvirlerle özel tarzda hazırlanmış davulunu veya defini çalar. (Kafesoğlu, 1980, s.29-30)

İnsanlar, şamanları her zaman yanlarında görmek istemişlerdir. Çünkü şamanlar büyük güçlere sahip kişilerdir. Şamanların güçlerine, yardımlarına örnek verecek olursak;

“Yakutlar, Tanrı’dan çocuk, bilhassa erkek çocuk, isterlerken ak şamana (ayı oyun’a) başvururlar. Ak şaman, ayısit hatuna yahut ak at sürüleri sahibi olan (Magan Sılhılah) tanrıya dua eder. Bu törende kanlı kurban sunulmaz...” (İnan, 1986, s.167)

Kadın şamanın Moğollara yardımını da şöyle gerçekleştirmişti: “Moğolların Erdene-Ula adındaki kutlu dağına Çinliler memleketlerine götürmüşlerdi. Dağın boş kalan yerinde bir kadın şaman dualar etti, tanrıya yalvardı, dağı yerine getirdi.” (Uraz, 1994, s.207)

Şamanlar sadece sihir yapan sihirbazlar olarak görülmemelidir. Onlar İslamiyet'ten sonra ortaya çıkan dervişler, erenler, pirlar vb. gibi toplumun maneviyatının düzenleyicileridir.

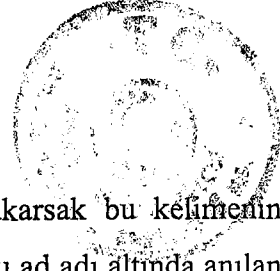
Şamanların asıl görevleri tıpkı ak sakallı ihtiyarlar, dervişler, Hızır, pir gibi insanlara iyilik ve yardım etmektir. Şamanlar kızdırılırsa, ona inanılmazsa çok tehlikeli olur, insanlara kötü ruhları musallat eder. Dervişler, pirlar gibi yardımcı ihtiyarlar da kendilerine inanmayanları, kendilerine kötü davrananları cezalandırırlar. Bütün bu bilgilere dayanarak İslamiyeti kabul eden Türklerde Şamanizmin izlerinin görüldüğünü söyleyebiliriz. Şamanlarla yardımcı ihtiyarların bir benzerlikleri de biçim değiştirerek insanların karşısına çıkmalarıdır.

Bahaeddin Ögel, şamanlarla dervişler arasındaki ilişkiyi şöyle ifade etmiştir. “İslamiyeti kabul eden Türklerde Şamanizmin en önemli izleri ilk dervişlerin istedikleri zaman bir hayvan veya kuş şekline girebilmeleridir. Mesela, “Geyikli Baba” bu dervişler geyige binerler ve tepelerinde geyik boynuzları bulunan şapkalar taşırlardı. Bu dervişler yalnızca rahip veya sihirbaz mahiyetindeki insanlar değil, peşlerine taktıkları on binlerce Türk'ü iskân ettirip yerleştiren liderler idiler.

.....En eski ve orjinal şaman elbiseleri kuş veya hayvan şekilleri taklid etme sureti ile yapılan elbiselerdi. Bunu giyen şaman hem kendi atasını, hem de istediği zaman o kuşun şekline girebileceğini göstermek istiyordu.” (Ögel, 1971, s.29)

Şamanlar eski Türklerin kurtarıcısı olmuşlar, onları belalardan, felâketlerden, hastalıklardan kurtarmışlardır. Bugün bile insanlar şamanizmden kalan bazı inançları taşımaktadırlar.

Şamanlardan sonra, aslında onların bir nevi devamı diyebileceğimiz ozanlar ve bahşılar da yardımcı olarak karşımıza çıkmışlardır.

Peki, kimdir bu ozanlar? Ozan kelimesinin anlamlarına bakarsak bu kelimenin Oğuzlar arasında eskiden beri kullanılan bir kelime olduğu görür ve bu ad adı altında anılan kişilerin de toplumlarda önemli fonksiyonları üstlendiklerini görürüz.

Fuat Köprülü, ozan kelimesinin Oğuzların halk şâiri-mûsikîşinâsı manasında çok eskiden beri muhtelif Oğuz sahalarında kullanılan bir kelime olduğunu belirtir. Anadolu ve Azerbaycan Oğuzları arasında ozan kelimesinin devam ettiğini belirterek, Anadolu'nun bazı yerlerinde de çalgıcı çingenelere bu ismin verildiğini söyler. (Köprülü, 1989, s.144)

Ozanın önemi ve Oğuz boyları arasındaki yeri XIV. asırda Âzeri sahasında tespit edilmiş olan meşhur Dede Korkut Kitabı'nda geniş bir şekilde anlatılmıştır.

“Ozanlar, Oğuz cemiyeti arasında hususî bir zümre teşkil ederler, ellerinde kopuzları ile ilden ile, obadan obaya gezerler düğünlerde, ziyâfetlerde bulunurlar, kopuzları ile eski Oğuz destanları, Dede Korkut Hikâyeleri söylerler, yeni hadiseler hakkında yeni şiirler tanzim ederler, zenginler de onlara bazen sırtlarındaki kıymetli elbiseyi çıkarıp verirler, koyunlar, koçlar ihsan ederler, bununla beraber, Dede Korkut Kitabı'nda ozanların daha eski zamanlardaki ehemmiyetlerine ait bazı işaretler vardır. Bir yerde geçen alp-ozanlar tâbiri, alplar yani kahramanlar arasında da ozanlar yetiştiğini göstermektedir. Ozanların piri olan Dede Korkut'a verilen ehemmiyet, ona mensup olduğu için kopuzun bile yarı mukaddes tutulması bu fikri kuvvetlendirir. Çevik dilli, yüksek sesli, halk ananelerini ve halk hikmetlerini taşıyan ozan, daha eski zamanlarda oğuzlar arasında âdeta yarı-kutsî bir içtimai unsurdur. (Köprülü, 1989, s.139-140)

Bir ozan olan Dede Korkut, halkın hekimi, hâkimi olmuştur. O toplum içerisinde sözü geçen, saygınlığı olan biridir. Buna dayanarak ozanların da insanlara akıl veren, onlara yardımcı olan kişiler oldukları neticesini çıkarabiliriz.

Bahşılar da kabilelerde, toplumlarda kendilerine önemli görevlerin verildiği sözü geçen insanlardır.

Bahşı kelimesi önceleri Uygurlarda ruhâni, rahip ve budist metinlerinde “Budist râhibi” manasında kullanılmıştır. Moğollarda Uygur alfabesini bilen ve devlet idaresinde çalışan mâlûmatlı ve münevver katiplere bahşı ünvanını vermişlerdir.

Bahşı kelimesi Müslüman Kırgız kazaklar arasında bakşı, baksı ve baksa şekillerinde hala devam etmekte ve âdeta şamanilik devrinin kalıntılarını ve hâtıralarını yaşatan sihirbaz, üfürükçü halk hekimlerine de bu isim verilmektedir. Bahşı, baksı kelimesi Kırgız-Kazaklar arasında, ilk önce kam (şaman) kelimesinin içine aldığı bütün manaları, yani, “ruhlar ile münasebette bulunan mukaddes din adamı, ruhânî dualar ile hastayı iyi eden hekim” anlamında kullanılmıştır. İslam medeniyetinin yerleşmesi üzerine baksılara atfedilen ruhânilik ve kutsîlik mefhumlar kalkmış ve baksı sadece kendisinden korkulacak bir sihirbaz, fena ruhlar ile münâsebette bulunan bir büyücü, bir üfürükçü mâhiyetinde kullanılmıştır. (Köprülü, 1989, s.148-149)

Baksıların (bahşı) kullandıkları aletler, kıyafetleri ve rolleri hakkında şu bilgileri buluyoruz.

“Baksı’nın başlıca aleti kopuz denilen bir nevi‘ basoviyolenseldir ki, yay ile çalınır. .... Baksı’nın bir de asâ’sı vardır ki, ucuna dört köşe bir tahta parçası yerleştirilmiş ve etrafına birçok küçük demir parçaları asılmıştır. Baksı terennüm ettiği efsun (duâ) ile beraber kopuz’unu da çalar. Sonra asâsını yakalayarak, cezbeli bir raksa başlar ki, bu sırada fırlıdak gibi dönen asâ’dan müthiş bir gürültü çıkar. Bu çılgın raks esnâsında baksı ağzından köpükler saçar, korkunç hareketler yapar, kendinden geçer ve bâzan bayılır. Seyirciler üzerinde te’sir yapmak için bunlar tıpkı rıfâ’î dervişleri gibi bir takım mârifetler de gösterirler: Kızgın demirleri yalamak, vücutlarına hançer saplamak, iğne yutmak vs. gibi. Bütün bu korkunç mücâdele hastalığa sebep olan fena ruhları korkutup kaçırmak içindir. Görülüyor ki baksı, her bakımdan bir şamandan farksızdır.”(Köprülü, 1989, s.151-155)

Bütün bu bilgilere dayanarak ozanların, baksıların insanları koruyuculuk görevini üstlenmiş, onları kötülüklerden koruyan şamanlardan farksız kişiler olduklarını söyleyebiliriz.

İslamiyet’ten önceki toplumlarda ak sakallı, gök sakallı insanların da toplum, kabile içinde sözü geçen, saygınlığı olan, akıl danışılan zor durumlarda hep yanlarına gidilen kişiler olduklarını görüyoruz.

Ak sakallı, gök sakallı ihtiyarlar Tanrı'nın (Allah'ın) bir elçisi olarak görülür, bu yüzden de bu insanlar ak ve gök renkleriyle yani Türkler için kutsallığı simgeleyen renklerle adlandırılırlar.

Ak Han ve Altın Taycı adlı Altay masalında ad verme görevini ak sakallı ihtiyar üstlenmiştir.

“Adsız kalan oğlan dışarı çıkmış ve etrafına bakınmış. Birden karşısına ak sakallı bir ihtiyar çıkmış. İhtiyarın sakalı o kadar uzunmuş ki, yürürken sakallarına basa basa gidiyormuş. Oğlan, adamı görünce tanıyamamış ve kendi kendine; “Kim ola bu ihtiyar” diye de söylenmiş sonrada aklına gelmiş. Hemen giderek ihtiyarın elini tutarak, gel demiş: “Beybaba bana bir ad bul !” demiş. İhtiyar da oturmuş ve söylemeye başlamış:

Ak- Han'ın oğlanına Ak Kır atlı, Altın Taycı desinler!

Ak- Kır atın koştığı bozkırlarda sular eksik olmasını !

Altın Taycı'nın at sürdüğü yerlerde elgün eksik olmasını !

Güçlüler seni alt edemesin.

Alpler seni yenemesin.

Bu sabah Tanrı, Ak- Kır atını göndermiş olsun.

Bu sözleri söyleyen ihtiyar, hemen gözden kaybolmuş. (Ögel, 1971,s. 317-318)

Ak sakallı ihtiyarlar gök sakallı kocalar şamanlar, ozanlar daha sonra isim değiştirerek Hızır, derviş pir, ihtiyar adlarını almışlardır.

Hızır, derviş, pir vb. denilince ilk aklımıza gelen şey onların insanlara hayatta hiç olmazsa bir defa yardım etmiş olması inancıdır. Bu yardımcılar bütün ümit ve imkanların tükendiği çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağırıldığında da geleceğine inanılan kurtarıcılardır.

Bu yardımcılar yolunu kaybeden kahramanlara yol göstermişler, insanları çeşitli tehlikelerden korumuşlar, çocukların doğumunu sağlamışlar, isim vermişler, insanları bereket ve bolluğa kavuşturmuşlardır. Hızır ve diğer yardımcılar halk inançlarına göre

dolaştıkları yerlerde karşılaştıkları kimseleri zaman zaman denemişlerdir. Bu özellikle ilgili bir çok efsane anlatılmaktadır. Hızır veya ak sakallı ihtiyarlar, dervişler insanlara çoğu defa çirkin, fakir şeklinde görünüp onlardan çeşitli istekler de bulunmuşlardır. Bu isteklerini gerçekleştirenleri ödüllendirmişler, onları kötü karşılayanları çeşitli zararlara ve felakete uğratmışlardır.

Toplum içerisinde insanlar kendilerini türlü kötülüklerden koruyan, güçlükleri halleden bu yardımcıları, Hızır'a her zaman inanmışlardır. Bu sebepten "Hızır gibi yetişti", "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez", "Her geceyi kadir, her geleni Hızır bil" gibi bu inancı en güzel şekilde ifade eden sözler söylemişlerdir.

1.3. Masal Dışındaki Diğer Halk Anlatmalarında Yardımcı İhtiyar Motifinin Fonksiyonları

Halkın geleneklerinin, göreneklerinin, inanışlarının, düşüncelerinin yer aldığı halk anlatmalarının hemen hepsinde yardımcı ihtiyarları buluruz.

Temeli şamanlara, ozanlara dayanan daha sonra destanlarda gök sakallı, ak sakallı kocalar olarak karşımıza çıkan yardımcıları, halk hikayeleri, efsane vb. türlerde yerlerini Hızır, derviş, dede, yaşlı nene (nine) gibi yardımcıları bırakırlar. Bu yardımcıların fonksiyonları, görevleri -küçük farklılıklar hariç- tüm halk anlatmalarında hemen hemen aynıdır. Çocuğun doğumunu sağlama, ad verme, yardım etme vb. gibi .

Destanlardan başlayarak çeşitli halk anlatmalarındaki yardımcı ihtiyarları tespit ederek bunların görevlerini belirtmeye çalıştık. Buna göre:

1.3.1. Destanlarda

Destanlar, milletlerin din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleridir. Destanlar halk gözüyle görülen, halk ruhuyla duyulan ve halk hâyâlinde masallaştırılan tarihlere dir. Destanlarda milletlerin dinleri, türlü inanışları, Tanrı veya tanrılar karşısındaki davranışları, yaşadıkları coğrafyanın hususiyetleriyle birleşmiş duygu

ve düşünceleri vardır. Yine destanlarda, insanların iyilikleri, faziletleri yanında kötülükleri, fesat ve ihtirasları hatta tanrıların bile bir takım beşeri yanılmalara benzer uygunsuz hareketleri, kıskançlıkları, aşk, ihtiras ve cinayet vak'alarına katılışları görülür. (Banarlı, 1987, s.1-2)

Kısaca destanlar milletlerin, toplumların kahramanlık hikâyeleridir. Destanlar toplumun maddi ve manevi gücü üzerine kurulur. Destanlardaki olaylar ile destan kahramanları arasında önemli bir ilişki vardır. Destanlarda destan kahramanlarının yanında ihtiyar bilginler, kısaca kahramanlara yardımcı olan, onlara akıl veren insanlar vardır. Ak sakallı, tecrübeli bu insanlar destan kahramanlarına yol ve iz gösterirler.

Destanlarda yardımcı ihtiyarların üstlendikleri görevleri şöyle sıralayabiliriz:

1.3.1.1. Çocuk sahibi olmada yardım etme

1.3.1.2. Çocuklara ad verme

1.3.1.3. Kahramanlara öğüt verme, zor durumda kalanlara yardım etme

1.3.1.4. Hastaları iyileştirme, tedavi etme

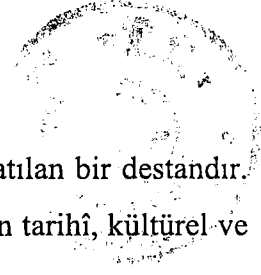
1.3.1.5. Ölüleri diriltme

1.3.1.6. Kahramanları Müslümanlığa davet etme (İslamiyetten sonraki destanlarda)

1.3.1.1. Çocuk Sahibi Olmada Yardım Etme

Alıp Manaş destanının Özbek varyantında pir Baybörü ve Baysarı'nın rüyasına girerek onlara çocuklarının olacağı müjdesini verir ve çocukların adlarını da kendisinin gelip koyacağını söyler.

Beyler çocuklarının olmadığına çok üzülmüşler ve ikisi de Şahımerdan Pirin mezarına gidip kırk gece dua edip yatmışlar, kırk gün sonra bir rüya görürler. Rüyalarında gördükleri evliyadan dilediklerinin kabul edildiğine dair bir ses gelmiş. Evliya Baybörü'ye bir oğul ve bir kız, Baysarı'ya kız müjdesi verip doğumdan kırk gün sonra kendisinin gelip çocukların adlarını koyacağını söylemiş. (Ergun, 1997, s.50)

Köroğlu destanı hemen hemen bütün Türk dünyası içerisinde anlatılan bir destandır. Destan geniş bir coğrafyaya yayılmış olduğu için anlatıldığı her bölgenin tarihî, kültürel ve coğrafik özelliklerini bünyesinde taşıyarak varyantlaşmıştır.

Köroğlu destanında bu olağanüstü insanlar Köroğlu'nun doğumundan itibaren, destanın sonuna kadar Köroğlu'nun sıkıştığı yerde yardımına koşup, yiğit olmasında önemli görevleri üstlenmişlerdir.

Kazak varyantında Ravşanbek'in hanımı Akanay'a hamileyken öleceğini, karnındaki çocuğu da mezarda doğuracağını rüyasında kırklarla birlikte Hızır-İlyas haber verir.

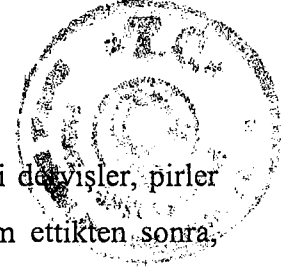
“Dedi: Bizler Gavus-Gıyas, kırklar
Kulağın sal, söz söyleyeceğim, dedi, -ben-
Bitti vaktin, gideceğin gün dayandı,
Bu dünyada duramazsın, balam, sen!
Dokuz ay on gün geçtiğinde
Güneş tepeye yettiğinde, mezarda doğuracaksın
Karnındaki balanı.”

(KARADAVUT, 1996, s.112)

1.3.1.2. Çocuklara Ad Verme

Kırgızların ünlü destanı **Manas**'ta da ak saçlı ihtiyarları görüyoruz. Dervişlerin, pirlerin, ak sakallı ihtiyarların, Hızır'ın en önemli fonksiyonlarından biri ad vermedir.

“Manas destanında da Manas'ın oğluna ve torununa ad bulunamamıştır. Eski geleneğe göre ad koymak için toplanan yaşlılar kurultayına görünmezden gelen Aykoca adlı, ak sakallı bir ihtiyar çocuklara ad koymuştur. Bu ad koyma da Dede Korkut destanlarında işlenen olayların meydana geldiği toplum anlayışını yaşatmaktadır. Aykoca astronomik bir isim olduğu gibi, özelliği ile de İslam inancının yaşattığı Hızır'ı hatırlatır.”
(Öztürk, 1980, s.314)

Manas Destanında Ak Koca gelir çocuğa isim verir ve masallardaki devişler, pirlar gibi ortadan kaybolur. Bunların en önemli özelliklerinden biri de yardım ettikten sonra, görevlerini yerine getirdikten sonra ortadan kaybolmalarıdır.

“Ay Çörek çocuğa ad vermek için büyük bir şölen tertip etti. O anda gökten altun sakallı Ak Koca, ‘Çocuğun adı Seytek’dir’ dedi ve kayboldu.”

Alıp Manaş destanının Özbek varyantında, Pir çocuklar doğduktan sonra gelir ve onlara isim verir: “Vakti saati gelince çocuklar dünyaya gelir. Baybörüyle Baysarı halkı toplayıp bir şölen tertip ederler. Şölene rüyalarında gördükleri pir de gelir. O pir Şahimerdan Ali’nin kendisiymiş. Pir, Baybörü’nin oğlunun adını Hakimbek, kızının adını ise Kaldırkaç koyar. Baysarı’nın kızının adını da Barçın koyar. O, Hakimbek’in çok yiğit bir delikanlı olacağını söyledikten sonra Hakimbek’in omzuna elini vurur. Vurduğu yerde beş parmağının izi kalır.” (Ergun, 1997, s.50)

Hızır ve kırklar yine rüyada Köroğlu’nun batır olacağını, düşmanlarından intikam alacağını Akanay’a söylerler. Akanay ölüp çocuk mezarda doğunca kırklar gelip onu beze sarıp yiyecek verirler. Yine bu varyantta çocuğa ad verme işini de kırklar üstlenmiştir.

“Mezara varıp çocuğun adını koy, diye,
Gönderdi kırkları Hak Teâla
Kengeşip, akıl danışıp pirleriyle,
Ad koydu: ‘Körde doğan Köroğlu’ diye”

(Karadavut, 1996, s.112)

1.3.1.3. Kahramanlara Öğüt Verme, Zor Durumda Kalanlara Yardım Etme

Oğuz Kağan destanında Uluğ Türk, Oğuz Kağan’ın yardımcısıdır. Nihat Sami Banarlı “Uluğ Türk’ün tek bir şahıs olmayıp Oğuz birliğine söz geçiren Türk yani Göktürk kavmini temsil eden bir sembol olması çok mümkündür” der. (Banarlı, 1987, s.2)

Oğuz Kağan Uluğ Türk’ün öğütleri üzerine üstünlüğünü devam ettirir.

“Söz dışında kalmasın, bilsin herkes bu işi

Oğuz Kağan'ın yanında vardı bir koca kişi
 Sakallı, ak, saçı boz, çok uzun tecrübeli
 Asıl bir insan idi, akıllı, düşünceli
 Ünvanı Tüşümel idi, yani kağan veziri
 Uluğ Türk (Türk) Oğuz'un seçme eri
 Altundan bir yay gördü, uyur iken uykuda
 Yayın bulunuyordu, üç gümüşden oku da
 Ta doğrudan batıya, altın yay uzamıştı
 Üç gümüş ok kuzeye sanki kanatlanmıştı
 Anlattı Oğuz Kağan'a uyanınca uykudan
 Rünyayı tabir etdi, içindeki duygudan
 Dedi: Bu düşünüm sana, dirlik, düzenlik versin
 Kağanıma inşallah, birlik, güvenlik versin!
 Rünyada ne gördüysem, Gök Tanrının sözüyle
 Seni de öyle yapsın, Tanrı kutsal özüyle
 Yeryüzünün ki hepsi, dolup taşar boyna
 Tanrım bağışlayıver Oğuz Kağan soyuna!
 Oğuz Kağan çok beğendi, Uluğ Türk'ün (Türk) sözünü
 Öğüt ver dedi bana, tutdu onun öğüdün."

(Öztürk, 1980, s.152)

Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün sözlerine önem verir. Destanlarda ak saçlı vezirler mukaddes bir insan gibi düşünülür.

Göç destanında da karşımıza bir yardımcı ihtiyar çıkar. İhtiyar, Bökü Kağan'ın rünyasına girer ve ona insanları nasıl idare edeceğini, devleti nasıl ayakta tutacağını belirtir.

"Bökü Kağan bir gece uyurken, beyazlar giymiş bir ihtiyar gördü. İhtiyar ona yaklaştı, cam kozalağı büyüklüğünde bir yeşim taşı vererek, Bökü Kağan'a şöyle dedi:

'- Eğer sen bu taşı muhafaza edebilirsen, dünyanın dört köşesi hep senin buyruğun altında toplanacaktır.' (Öztürk, 1980, s.155)

Bökü Kağan'ın veziri de aynı gece aynı rüyayı görmüştür.

Oğuz Kağan destanında düşü gören, yol gösteren Uluğ Türk'tür. Göç Destanında ise Kağanın rüyasına giren bir yardımcı ihtiyardır. Her iki destandaki yardımcıların fonksiyonu aynıdır.

Manas destanında eski Türk inancına ve şamanizmin izlerine sıkça rastlamaktayız.

Ali Öztürk, bu düşünceyi aşağıdaki sözleriyle destekler. “Şamanizmde gök en büyük Tanrıdır. Yine yer ve sular da şamanizmde Tanrılaştırılmıştır. Bu kutsal kavramların insanların yaşayışını etkileyici güçleri olduğuna açıkça inanıldığı görülmektedir. Atalar ruhu ise insanları, bilhassa kendi soyundan gelenleri, şamanizm inancına göre koruduğu gibi, saygısızca davrananları da cezalandırır. Destanda bu inancın insanların hayatına nasıl şekil verdiğini anlamak mümkündür.”(Öztürk,1980, s.314)

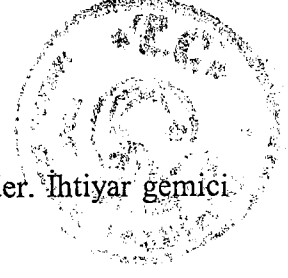
Semetey, Talas suyunu geçerken, ruhların yardımını şöyle anlatır:

“Göze görünmeğen kırk er ona yardıma geldiler. Aynı zamanda tam silahlı Almanbet, Çubok, Sırgak, Acıbay ve Manas'ın kırk yiğidi Semetey'e yardım ederek Talas'dan geçmesini sağladılar. Babası Manas da, 'oğlum sana her zaman yardım edeceğim, dedi ve kırkları ile Semetey'in gözünden kayboldu.' Destanda yaşatılan bu olay, şamanizm esaslarından biri olan atalar ruhuna bağlılığın bir ifadesidir.” (Öztürk, 1980, s.287)

Manas destanında Manas, babasından gücenerek bir köye çekildiği zaman bir ihtiyar çiftçi şeklinde karşısına çıkan Baba Dihkan için şöyle denilmiştir:

“Bir gün ona iyi öğütler vererek gözden kayboldu, meğer bu Baba Dihkan çiftçilerin koruyucu Tanrısı, Ruh imiş. Çiftçilerin Tanrısı olarak destana giren Baba Dihkan, Şamanizm'de Gök Tanrının emrinde çiftçilerin koruyucusu, iyilik tanrısıdır.” (Öztürk, 1980, s.287-288)

Manas destanında Şamanizm'in izlerinin görüldüğünü, bu sebepten kahramanların yanında mutlaka koruyucu ruhların yer aldığını söyleyebiliriz. Bu destanda kahramanlara yardım eden, kötülere cezalandıran onları koruyan dervişler, pirlar değil onların görüntüsü altındaki koruyucu ruhlardır diyebiliriz.

Alıp-Manaş destanında ihtiyar bir gemici Alıp Manaş'a yardım eder. İhtiyar gemici Alıp Manaş'ı kanatlı bir kuşun bile geçemeyeceği sudan geçirir.

“Eski elbiseli bir ihtiyar

Doğrulup çıkıverdi

İhtiyar bir süre baktı

Konuşmadan inceledi, süzdü

Nihayet sonunda,

İhtiyar homurdamaya başladı,

Şöyle dedi:

‘Ee, Alıp Manaş bahadır

Baybarak bahadır atan,

Ermen-çeçen anan,

Gözü güzelini seçip

Huyu güzeli arayıp

Evlü-barklı etmişlerdi seni

Niçin kederlisin, sen

Neyi arıyorsun sen?

Alıp Manaş bahadır

İhtiyarla çok konuşmadı

Ak bozundan indi

‘Beni geçiriniz’ dedi

İhtiyar itiraz etmedi

Gemisini suya itti

Alıp Manaş'ı atıyla birlikte

Hızla sudan geçirdi.”

(Ergun, 1997, s.102)

İslamiyetten sonraki Türk destanlarında yardımcı ihtiyar motifine çok sık olarak rastlamaktayız. Destan kahramanları ne zaman zorluklara karşılaşırsalar bu mukaddes ihtiyarları karşılarında bulurlar. Bu mukaddes ihtiyarlar onlara felaketleri haber verir, onları

tehlikelerden korur, onlara dua eder. Kısaca kahramanlar sıkıştıkları her anda dervişler, pirlar, Hızır yanlarındadır.

İslamı Türk destanlarından biri olan **Battalnâme**'de Hz. Hızır sıkıntıda olan, zorluklarla karşı karşıya kalan insanlara yardım etmiş, onlara öğütler vermiştir.

“Şamiliye kalesinde esir olan Asım Pir'in öğüdü üzerine Battal Gâzi kırk gün oruç tutar ve kırkinci gece İlyas Peygamber çıkıp gelir, Battal'a öğütler verir. Battal'a gözünü yumdurur ve bir deniz kenarında kendilerini bulurlar. Sonra İlyas Peygamber kaybolur. Gaibden bir ses gelir ki: 'Ya Seyyit Battal yürü, imdi murâdın hâsıl oldu.' Burada vahiy yoluyla öğrendiği dua sayesinde kendini bütün kötülüklerden korur.” (Köksal, 1984, s. 175-176)

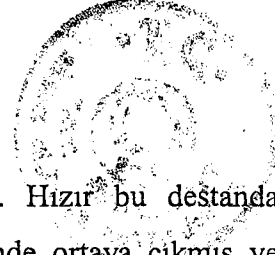
Hızır Battalnâme'de olduğu gibi bazen değişik kıyafet ve kişiliklere bürünmüş olarak da yardıma koşmuştur. Battal Gazi'nin arkadaşları O'nu aramaya çıktıklarında kadın suretinde bir “Hızır” çıkıp gelir ve onlara “dönün sizi Seyyit'e iletayim” der. Onları Battal'ın yanına getirir ve sonra kaybolur. (Köksal, 1984, s.178)

Hızır Battal Gazi'nin daraldığı yerde imdadına yetişmiştir. Akabe Kadın'ın oğlu Velid'in kayığı alıp kaçmasıyla bir adada yalnız kalan Battal Gazi'ye Hızır yardım etmiştir.

Battal Gazi olağanüstü yaratıklardan, cadılardan, devlerden Hızır'ın verdiği kutlu ok ve öğrettiği dua ile kurtulmuştur:

“Ve câdûlar kal'ai beklerler. Nice kim (Battal) yol aradı, çâre idemedi. Andan mübârek yüzün yire sürüb niyâz eyledi. Ol dem Hızır Peygamber irişdi, Seyyid'e selâm virdi ve eytdi: Ey ciğer kûşem! Melûl olma kim gerekir kim bu vilâyet dahi senin kademinde açıla, müşerref ola didi. Andan Hızır Peygamber atından indi, Seyyid hazretini bindirdi ve yeşil kamçısını Seyyid'in eline virdi ve eytdi: Ciger kûşem, atun başını şehre karşı tut, didi. Seyyid hazreti dahi eyle eyledi. At bir kez pervâz eyledi, şehrin üstüne kondu...” Hızır böylece Battal Gazi'yi cadıların elinden kurtarır. (Ocak, 1990, s.193)

Bir başka seferinde Hızır, Battal Gazi'nin kılıcından kurtulmak için kaçan kafirlerin önüne çıkar ve müslüman oldukları takdirde ölümden kurtulacaklarını bildirir. Onlar da müslüman olurlar ve canlarını Hızır sayesinde selamete çıkarırlar. (Ocak, 1990, s.193)

Hızır Battalname’de kahramanların yol göstericisi olmuştur. Hızır bu destanda kahramanların başları sıkıştığında, ölümle burun buruna geldiklerinde ortaya çıkmış ve onları kurtarmıştır.

Dânişmentnâme’de Hz. Muhammed de karşımıza çıkmaktadır. Dânişmentnâme’de iki yerde Melik Dânişmend’i tehlikeden kurtaran Hz. Muhammet’tir. (Ocak, 1990, s.196)

Saltıknâme’de de, Hızır’ın pek çok defa ve çeşitli şekillerde Sarı Saltık’a yardım ettiği, onu tehlikelerden kurtardığı görülür.

“Sarı Saltık Mağrib diyarında kâfirlerle cenk ederken bir ara iyice sıkıştırılır ve yaralanır. Öldürüleceğini anlayınca Allah’a yalvarmaya başlar. Birden Hızır yetişir ve kâfirleri darmadağın ederek onu kurtarır. Bir başka defa, bindiği gemi şiddetli bir girdaba yakalanan Sarı Saltık, yine yetişen Hızır sayesinde hem gemiyi, hem de kendini kurtuluşa erdirir. Hilâl Câdu adındaki bir büyücüyle savaşmaya giderken yoluna çıkan Seyhun ırmağını aşamayan Sarı Saltık yine aniden beliriveren Hızır tarafından karşıya geçirilir. (Ocak, 1990, s.193)

Mezarda doğan Köroğlu’nu yakalayıp evine getiremeyen Akanay’ın yengesi Küleyim üzülüp ağlarken Gavıs-Gıyas ve kırklar tıpkı Akanay’da olduğu gibi, Küleyim’e de üzülüp ağlamamasını, Köroğlu’na sıkıştığı yerde kendilerinin yardım edeceklerini ve onu yakalamanın hilesini de söyleyeceklerini bildirirler.

Yardımcılar,

“Yavruna yoldaş olacağız,

Sıkıştığı yerde belli ,

.....

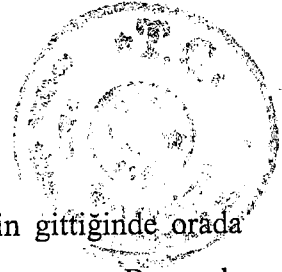
Ey Küleyim üzülme ağlama

Yakalamanın biz söyleyelim hilesini”

(Karadavut, 1996, s.112)

diyerek kahramana yardım ederler.

Özbek varyantında da Hızır Goroğli’nin doğuşundan itibaren kahramanın yanındadır. Hatta bazen olayları ve kahramanı bile yönlendirebilecek konuma sahiptir.

Goroğli, Hızır tarafından Efser dağına götürülen tayını almak için gittiğinde orada olan Hızır kendisini tanıtır ve Goroğli'nin başından geçenleri teker teker sayar. Bu arada kendinin de ona nasıl yardım ettiğini anlatır.

“Sözüme kulak ver Goroğli çocuk
Zerger elden Kör Ravşan ile Hilâlden
Kulak ver Zerger elden anlatayım,
Dayıp ile baban canını sattı,
Bir küheylana ikisi bindi de gitti.

Namusuyla Hilâlay dünyadan göçtü

.....

Bu zamana seninle olan dedenim
Mezarda tuttu Hilâlay'ın sancısı
Ben sebep olup yanan onu çırağı
Bu mezarda doç diyen dedenim!
Kovalayıp yıldıktan tulpar kısrağı,
Getirip ana yapan dedenim,

.....

Bu çöllerde beraber yürüyen dedenim” diyerek Efser dağındaki karşılaşmalarına kadar geçen süredeki olayları ve bu olaylardaki fonksiyonunu söyler. (Karadavut, 1996, s.113-114)

Yine bu varyatta Hızır arslanın saldırısına uğrayan Goroğli'ni arslana vurarak kurtarır. Goroğli kendi yurduna giderken çölde susadığı sırada da yardımına Hızır yetişir.

“Yorulup susayınca,
Ya Hızır pirim diye,
Çocuk kendinden geçti

Goroğli böyle susayıp kaldığında
Çocuğum deyip geldi er Hızır atası
Ağzına bir bardak su verdi.”

Hızır bu varyantta Goroğli'nin atını da iyileştirir. Goroğli köpeğin ısırđıđı tayını yanlış tedavi edince Hızır, “O, Goroğlibek Şimdi tayı kötü tedavi etti. Bunun tayını alıp geleyim, kendim bakıp vereyim, yoksa Goroğlibek atsız kalacak” diyerek atı iyileştirir. (Karadavut, 1996, s.114)

Özbek varyantında Hızır'ın götürdüğü tayını, ararken yorulup uyuyan Goroğli, aralarında Hızır'ın bulunduğu kızıl yüzlü, beyaz sarıklı, yüzlerinden nur damlayan, nurani bir guruh adamı rüyasında görür. İçlerinden büyüğu hizmetkarı Baba Kamber'e bakarak Goroğli'nin bütün isteklerini yerine getirmesini söyler. Destanın bu epizodu Hızır, Sakibülbül, Baba Kamber ve Sekiz erenlerle Goroğli arasında geçer. Bu olağanüstü yardımcılar Goroğli ve atına mey içirerek her ikisini de batırlar gibi donatıp silah kuşandırırılar. Ayrıca Gorogli'nin aralarında Yunus ve Miskal periyi hanım olarak alma, Reyhan Arap'tan öcünü alma kendine ve atına yüz yirmi beş yıl ömür verme, Yavmit'in padişahı olma gibi isteklerini de yerine getirirler. Goroğli bunlardan çocuk dilemediği için de zürriyetsiz olmuştur. (Karadavut, 1996, s.114-115)

Türkmen varyantında da yardımcı olarak Hızır ve kırkların yanında bir de Hz. Ali vardır. Goroğli kaçan tayını ararken Hızır, kırklar ve Hz. Ali ile karşılaşmıştır.

“Hz. Ali, Allah'ın aslanı pir bir nara attı. Tay anasının yanına gelir gibi kişneyerek geldi. ‘İşte oğlan, tayın deyip onun yularını eline verdiler.’ Rövşen çocuğunun olmayacağını öğrenince üzölüp ağlarken Allah'ın aslanı pir çıkıp;

‘Oğlum sen üzölme, ben sana bir nefes edeyim, ta kıyamet ahir zaman oluncaya kadar, adın yedi yaşından yetmiş yaşına kadar bütün insanların dilinden düşmesin’ diyerek Hz. Ali'de kahramana yardım etmiştir.” (Karadavut, 1996, s.115)

Başkurt Türklerinin destanı **Ural Batır** destanında da “Ap-aq haqal, (Akak sakallı, ak saçlı ihtiyar)ın Ural'a yardım ettiğini onu doğru yola sevk ettiğini görüyoruz.

“Ural ab-ı hayatı aramaya giderken karşısına ak saçlı ihtiyar çıkar ona ölümün engellenemeyeceğini, onun için de suyu içmemesini söyler. Bunun üzerine Ural ağzındaki suyu dağlara püskürtür.” (Ergun, İbrahimov ,1996, s.13)

Sarı Saltık kâfirler tarafından öldürülmek istenirken Hızır ortaya çıkar ve onu kurtarır. (Ocak, 1990, s.195)

1.3.1.4. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme

Battalname'de Battal Gazi, Akabe Kadı tarafından zehirlenince, O'na ilaç yetiştiren “Hızır”dır Battal Gazi'nin zehirlenmesi karşısında Müslümanlar çaresiz kalırlar. Bu arada omuzunda seccade, ayağında nalın, elinde âsa ve bir elinde şişe ile bir kadın çıkar gelir ve “Ya Muhammed, gussa yemi, Hak Teâla şifa verdi. Dur yukarı varalum” diyerek okuyunca, Battal gözünü açar. Şişedeki sudan Battal'ın ağzına bir damla koyar. Battal istifra eder ve ağı dışarı çıkar. Şişedeki sudan biraz daha içince tamamen iyileşir. (Köksal, 1984, s.175-176)

İslami Türk destanlarının XIII. asırda yazıya geçirilmiş bir örneği olan **Dânişmentnâme**'de de ak sakallı, pirlere, mukaddes ihtiyarların önemli fonksiyonları üstlenmiş olduklarını görmekteyiz.

Dânişmentnâme'de diğer destanlarda ve Dede Korkut hikâyelerinde olduğu gibi Hızır yaralananlara yardım eder ve onların yaralarını iyileştirir.

“Melik Dânişmend'in arkadaşı Artuhî bir savaşta ağır yaralanır ve kolunun birini kaybeder. Allah'a yalvararak yardım diler. ... Derken nâgâh gördü kim divar yarıldı dahi ak sakallu bir pir içeri girdi, yeşil tonlar geyinmiş, gelüb eyitdi: Ya Artuhi! Başımı kaldır kim Tanrı'dan sana selâm ve sağlık ve inâyet irişdi, didi. Artuhî dahi başını kaldırdı. Ol pir ilerü vardı, ol zahımları sıgadı, hemândem Artuhî'nin varub çeri arasından Artuhî'nun düşen elini derhal getirüb yerine kodu. Dahî duâ okudu, Hakk Teâlâ'nın emri birle Artuhî'nün eli dürüst oldu... ol pir eyitdi kim, yâ Artuhî! Ben Hızır'am kim....” (Ocak, 1990, s.196)

Hızır ölüleri diriltir, yaraları iyileştirir, insanlara zor durumlarda ve felaketlerde yardımcı olur. İyileri mükâfatlandırır, kötülerini cezalandırır, savaşlara katılır, insanları bereket ve bolluğa kavuşturur. Diğer destanlarda olduğu gibi Hızır Saltıknâme’de de kahramanın yarasını iyileştirir.

Sarı Saltık kâfirlerle muharebelerinden birinde yaralanır ve çok zor bir duruma düşer. Tam kâfirler üzerine çullanacağı sırada Hızır ortaya çıkar:

“Nâgâh karşudan bir atlu çıkageldi, elinde bir nize ol kafirlere hücum eyledi, sünüsünden odlar çıkardı. Kâfirler âni gördiler, dönüb kaçdılar... Meğer anda bir ulu papaz var idi. Gördi kim bu yeşillü kir boz ata birer, elinde bir sünü tutar, andan odlar çıkar.... Pes kâfirler kaçdılar, hisâra düşdiler. Hızır’dan başkası olmayan bu yeşil elbiseli atlı Sarı Saltık’ı yattığı yerden kaldırı, kanının akdığı toprağı alıp macun gibi yoğurarak yaralarına sarar, yaralar derhal iyileşir. Bir başka defa ile zehirlenip öldürölmek istenen Sarı Saltık, yine yeşiller giymiş Hızır tarafından tedavi edilip ölümden kurtarılır...” (Ocak, 1990, s.194)

1.3.1.5. Ölüleri Diriltme

Destanlarda yardımcıların ölüleri dirilttiklerini de görüyoruz.

Battalnâme’de İlyas Peygamber Battal’a dua öğretmiştir. Battal bu dua ile ölüleri diriltir, kâfirleri müslüman eder.

“Rivayete göre Battal Gazi savaşta kâfirlere müslüman olmayı teklif eder. Onlar ölüleri dirilttiği takdirde teklifini kabul edeceklerini söylerler. O da hiç beklemediği bu teklif karşısında mühlet istemek zorunda kalır. Amcasına danışır, kendisine ancak İlyas Peygamber’in yardım edebileceğini öğrenir. İlyas Peygamber ‘Deniz ortasında bir ada’dadır. Battal Gazi bin bir sıkıntıdan sonra oraya ulaşır ve nur yüzlü ak sakallı bir ihtiyar kılığındaki İlyas Peygamber’in huzuruna çıkar. Derdini anlatır, çâre sorar. Beriki ona duâ öğretir. Battal Gazi hemen geri dönerek öğrendiği dua ile ölüleri diriltir ve kâfirleri Müslüman eder. (Ocak, 1990, s.195)

Bahaeddin Ögel Türk destanlarında ölümsüzlüğün olmadığını, ölümün herkes için geçerli olduğunu söyler. Ancak Hızır burada bir savaşı ve cihadı tamamlamaları için kahramanları diriltir.

Burada Battal Gazi'ye İlyas Peygamber yardım etmiştir. İlyas Peygamber burada Hızır gibi ortaya çıkmamıştır, Battal, İlyas Peygamber'i arayıp bulmuştur.

1.3.1.6. Kahramanları Müslümanlığa Davet Etme (İslamiyetten sonraki destanlarda)

İlk Müslüman Türk devletini kuran Karahanlılar'ın ilk Müslüman hükümdarı olan Satuk Buğra Han etrafında gelişen olayların anlatıldığı **Satuk Buğra Han** destanında da yardımcı ihtiyarlar Satuk Buğra Han'ın her zaman yanında olmuşlardır.

Hızır kılık değiştirerek "tavşan şeklinde" Satuk Buğra Han'ın karşısına çıkar ve ona Hak dinini öğrenmesi gerektiğini söyler:

"Satuk Buğra Han on iki yaşında iken bir gün kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Kaçan bir tavşan ardından o kadar hızla koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman, kaçan tavşanın durduğunu ve ihtiyar bir insan şekline girdiğini derin hayretle gördü. İhtiyar, Buğra'yı yanına oturtturarak ona öğütler verdi, ona Hak dinini öğrenmesi teklifinde bulundu, ona Allah'ı bilmenin saâdetini ve cehennemın gazaplarını anlattı, yakında kendisine Hak dinini öğretecek kimseyi göreceğini bildirdi." (Banarlı, 1987, s.268)

Türk mitolojisinde "Gök Sakallı", "Ak Sakallı kocalar" "Ak boz atlılar olarak karşımıza çıkan, İslamiyetten sonra "Hızır, derviş, pir" olarak devam eden bu yardımcıları hemen hemen bütün destanlarımızda görmekteyiz.

Yukarıda örneklerini verdiğimiz destanlarda geçen bu yardımcılar kahramanlara akıl vermiş, onlara doğru yolu göstermişlerdir. Kahramanların doğumunda, isimlerinin verilmesinde, hastalıklarının iyileştirilmesinde bu yardımcıları onların her zaman yanlarında olmuşlardır.

1.3.2. Dede Korkut'un Yardımcı İhtiyar Olarak Değerlendirilmesi

Dede Korkut Hikâyeleri, XII. XIII. XIV. asırlarda Anadolu'nun doğusunda, bütün bu asırlar boyunca, buraya gelip yerleşmiş, buralarda vatan tutmuş Oğuz Türkleri arasında yaşamış, işlenmiş ve yayılmış hikâyelerdir.(Banarlı,1987,s.399)

Dede Korkut Hikâyelerinin asıl kahramanı Dede Korkut sayılabilir. Çünkü Dede Korkut bu hikâyelerde birleştirici rolünü üstlenmiştir. Yine Dede Korkut'un hikâyelerde halkın her türlü problemini çözdüğünü, onlara yardım ettiğini görüyoruz. Nihat Sami Banarlı, onun için "Dede Korkut, eski Türk destanlarında, mesela Oğuz Destanı'nda gördüğümüz Uluğ Türk veya İrkıl Ata gibi, hükümdarlara öğütler veren ak saçlı, ak sakallı, engin bilgili ve tecrübeli, hakim Türk ihtiyarlarından biridir ki hikâyelerde, lüzum hâsıl oldukça kerâmet gösteren bir veli mevkiindedir" der.(Banarlı,1987, s.399)

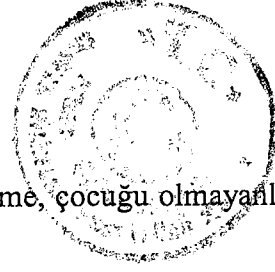
Dede Korkut Hikayeleri'nde yardımcı ihtiyarların üstlendikleri görevleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1.3.2.1. Çocuk sahibi olmada yardım etme
- 1.3.2.2. Kahramanlara ad verme
- 1.3.2.3. Kahramanlara yardım etme, yol gösterme
- 1.3.2.4. Hastaları iyileştirme

Masallarda, destanlarda, efsanelerde görülen, pir, yardımcı ihtiyar, ak sakallı ihtiyar, derviş, eren dediğimiz kişilerin görevlerini bu hikâyelerde çoğunlukla Dede Korkut yapmıştır.

1.3.2.1. Çocuk Sahibi Olmada Yardım Etme

Dede Korkut Hikâyeleri'nden **Bey Böyrek Hikâyesi'nin** Erzurum, Bayburt, Erzincan, Urfa, Sivas, Kayseri, Konya, Afyon, Zonguldak vs. değişik yörelerde anlatılan sözlü varyantlarında da de yardımcı ihtiyar motifine rastlamaktayız. Bu derlemelerde yardımcı ihtiyar; derviş, pir, pir-i fani, aksakallı, Hızır isimleriyle karşımıza çıkar.

Hikâyelerde dervişin, pirin, aksakallı ihtiyarın üstlendiği rol ad verme, çocuğu olmayanlara yardım etme ve yol gösterme şeklindedir.

Bey Böyrek Hikâyesi'nin Bayburt, Erzurum (Muratbağı/Horasan), (Pasinler), (Umudum), Erzincan, Sivas, Kayseri, Konya rivayetlerinde de derviş (Dede Korkut) çocuğu olmayan padişahın çocuğunun olmasına yardım eder:

(Padişah çocuğu olmadığı için üzgündür.)

“Lâlesini, vezirini alıp giderken geriden bir derviş baba geliyor;

‘Selâmünaleyküm şevketlüm.’ deyip cevap veriyor, o zaman padişah:

‘Senin derdin ne?’ diye sorduğu zaman:

‘Benim hiç erkek evladım yok.’ diye cevap vermiş padişah.

O da çıkarıp koynundan bir elma vermiş.

‘Bunu altın tabağın üzerinde sayarsın, yarısın sultan hanım yiyip, yarısını siz yersiniz. Kabuklarını da Kamertay’a verirsiniz.’

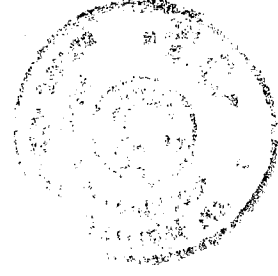
Kamertay’ın da hiç evladı yokmuş. Dönüp eve gelmişler. Aynı dediği şekil bu vaziyeti yapmışlar. Allah ona da evlat vermiş, ata da, ikisi de hamile olmuşlar.” (Sakaoğlu, 1998, s.67)

Hızır, **Bey Böyrek Hikayesi**'nin değişik rivayetlerinde çocuğu olmayan padişahın çocuğunun olmasına yardım eder.

Çocuğu olmayan padişah üzgündür. Çocuk Türk aile yapısının temel taşlarından biri olduğu için değerlidir. Bu nedenle çocuğun olmaması insanlar için büyük bir problemdir.

“Günlerden bir gün yine ağlayıp sızlarken padişahın yanına Hoca-i Hızır gelir, elinde bir tane de elma getirir. Bu elmayı padişaha verir ve padişaha der ki:

‘Al, bu elmayı ikiye böl. Yarısını karın yesin, yarısını da atın yesin.’ Bunun üzerine padişah almayı Hoca-i Hızır’ın elinden alır, yarısını karısına, yarısını da atına verir. Aradan aylar geçer. Padişah bir gün ne görsün! Hem karısı, hem de atı gebe kalmış.” (Sakaoğlu, 1998, s. 309)

1.3.2.2. Kahramanlara Ad Verme

Tüm toplumlarda ada çok önem verilir. Bu yüzden, ad verilirken değişik törenler yapılır. Adı çocuğa mutlaka önemli bir kişi verir. Masallarda olduğu gibi bu hikâyelerde de ad verme motifine rastlıyoruz. Dede Korkut Hikâyelerinde ad verme işini Dede Korkut yapar: Dede Korkut **Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi**'nde, Boğaç Han'a ismini şu sözlerle verir:

“... Oğlan kahramanlık gösterir, boğanın başını keser. Oğuz beyleri gelip oğlanın başına toplandılar, aferin dediler. ‘Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, beraberine alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alı versin,’ dediler.

Çağırdılar, Dedem Korkut gelir oldu. Oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut oğlanın babasına söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana

Taht ver erdemlidir

Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana

Biner olsun hünerlidir.

Ağıllardan an bin koyun ver bu oğlana

Etlik olsun hünerlidir

Develerden kızıl deve ver bu oğlana

Yük taşıyıcı olsun hünerlidir

Altın kaşlı otağ ver bu oğlana

Gölge olsun erdemlidir

Omuzu kuşlu cübbe elbise ver bu oğlana

Giyer olsun hünerlidir.

Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş, senin oğlun adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin” dedi.(Ergin, 1995, s.25-26)

Dede Korkut, **Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi**'nde de ad verme işini üstlenmiştir:

“Dedem Korkut geldi, oğlana ad koydu.

Der:

Ünümü anla sözümü dinle Bay Püre Bey

Allah Teâla sana bir oğul vermiş tutu versin

Ak sancak kaldırınca müslümanlar arkası olsun

Karşı yatan kara karlı dağlardan aşar olsa

Allah Teâla senin oğluna aşıt versin

Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin

Kalabalık kâfire girince

Allah Teâla senin oğluna fırsat versin

Sen oğlunu Bamsam diye okşarsın

Bunun adı boz aygırlı “BAMSI BEYREK” olsun

Adını ben verdim yaşını Allah versin”

dedi. (Ergin,(1995, s.61-62)

Dede Korkut **Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Boy** adlı hikâyede Basat'a adını verir.

Dedem Korkut geldi der: “Oğlanım sen insansın, hayvanla arkadaş olma, gel güzel ata bin, güzel yiğitlerle at sür, at koştur dedi. Büyük kardeşinin adı Kıyan Selçuk'tur, senin adın Basat olsun adını ben verdim yaşını Allah versin” dedi

Bey Böyrek Hikâyesinin Bayburt, Erzurum (Muratbağı/Horasan), (Pasinler), (Umudum), Erzincan, Sivas, Kayseri, Konya rivayetlerinde derviş (Dede Korkut), çocuğun adını kendisinin koyacağını söyler: Derviş ,“Adını da koymayacaksınız, ben gelip koyacağım” der.(Sakaoğlu,1998, s.67)

Padişah çocuğuna ad koymaya karar verir. Padişah vezirlerini toplar, her birisi bir ad söyler. Bir türlü bir ada karar veremezler. O gün ad koyamazlar, şenlik dağılır. Ertesi gün gene gelirler, toplanırlar. Kimi Hasan, kimi Hüseyin der, bir türlü bir ad koyamazlar millet dağılır.

Üçüncü gün olur, gene toplanırlar. Bir türlü ad koyamazlar. Bir de bakarlar ki derviş baba kapıdan içeri girer, kendi kendine:

“Eyvah, insanoğlu ne muhannet olurmuş. Yedi sene sabretti de yedi gün duramadı.”

Diye düşünür. Oradakilere sorar:

“Çocuğun adını koydunuz mu?”

“Hayır, koymadık...”

“Atın tayını da getirin...”

Gidip tayı da getirirler: “Atın adı Bengi boz, senin adın da oğlum, Bey Böyrek.”(Sakaoğlu,1998, s.68)

Hızır, **Bey Böyrek Hikayesi**'nin Urfa, Sivas (Şarkışla), Afyon (Gözeli Köyü/Emirdağ) rivayetlerinde yine ortaya çıkar ve çocuğa ad verir. Dede Korkut Hikayelerinin hemen hepsinde çocukların adını Dede Korkut vermiştir. Bey Böyrek Hikayesi'nin değişik rivayetlerinde ortaya çıkan çocuğun doğumuna yardımcı olan Hızır için Dede Korkut'un isim değiştirmiş şekli diyebiliriz.

Hızır, kahramanlara çocuklarının olması için yardım ettikten sonra doğan çocuğun adını da kendisinin koyacağını söyler:

“Aradan aylar geçer. Padişah bir gün ne görsün! Hem karısı, hem de atı gebe kalmış. Ha şunu da söyleyelim. Hoca-i Hızır elmayı verirken padişaha:

‘Eğer karın ve atın doğum yaparlarsa doğacak yavrulara ben gelip ad takacağım. Ben gelmeden ad takmayın’ demişti.

Aradan aylar geçer, padişahın karısı nur topu gibi bir erkek çocuk ve atı da bir erkek tay doğururlar. Gerek taya, gerekse çocuğa ad takmazlar ve Hoca-i Hızır'ı beklerler. Nihayet Hoca-i Hızır gelir. Tayın adını Bengilboz ve çocuğun adını da Alişah koyar.”(Sakaoğlu,1998, s.309)

1.3.2.3. Kahramanlara Yardım Etme, Yol Gösterme

Hikâyelerde Dede Korkut'un kahramanlara yardım ettiğini, onların müşküllerini çözdüğünü görüyoruz. Dede Korkut hikâyelerde sevilen, sayılan, sözü geçen biri olmanın yanında insanlara da yardımcı olma görevini üstlenmiştir.

Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Boy adlı hikâyede Beyler Tepegöz'den kurtulmak için Dede Korkut'tan yardım isterler.

“Vardılar, Dede Korkut'u çağırdılar, onunla konuştular gelin kesim keselim, dediler. Dedem Korkut'u Tepegöz'e gönderdiler. Geldi, selam verdi der: 'Oğul Tepegöz, Oğuz elinde perişan oldu, bunaldı, ayağının toprağına beni attılar, sana harac verelim, derler' dedi. Tepegöz der: 'Günde altmış adam verin yemeğe' dedi. Dede Korkut der: 'Bu şekilde sen adam bırakmaz tüketirsin dedi, amma günde iki adam ile beş yüz koyun verelim' dedi. Dede Korkut böyle söyleyince Tepegöz der: 'Pekâla öyle olsun, evet hem bana iki adam verin yemeğimi benim pişirsin, ben yiyeyim' dedi.”

Dede Korkut döndü, Oğuz'a söyledi. Der: “Yünlü Koca ile Yapağılı Koca'yı Tepegöz'e verin, yemeğini pişirsin dedi ve hem günde iki adam ile beş yüz koyun istedi dedi. Bunlarda razı oldub.”(Ergin, 1995, s.154-155)

Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde ise, Dede Korkut Banu Çiçek'i Deli Karçar'dan Bamsı Beyrek için ister. Deli Karçar kardeşini isteyenleri öldürür. Bu sebepten Dede Korkut yine bu hikâyede yardımcı tip olarak karşımıza çıkar ve kızı Deli Karçar'dan ister.

“.....

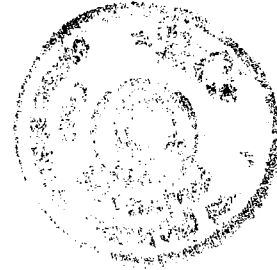
Bu kızı istemeğe kim vara bilir? Uygun gördüler ki Dede Korkut varsın dediler.”

(Dede Korkut, Deli Karçar'dan kızı istemeye gider.)

Dede Korkut der:

“Karşı yatan kara dağına aşmağa gelmişim

Akıntılı güzel suyunu geçmeğe gelmişim

Geniş eteğine, güzel dar koltuğuna sığınmağa gelmişim

Tanrı'nın buyruğu ile Peygamberin kavli ile aydan arı, güneşden güzel kız kardeşin Banu Çiçek'i, Bamsı Beyrek'e istemeğe gelmişim," dedi.

Deli Karçar, Dede Korkut'un bu sözüne sinirlenir ve Dede Korkut'un peşine düşer. Dede Korkut'u yakalar.

"Dede Korkut şaşkına döndü. Tanrı'ya sığındı, İsmi-i Azam duasını okudu. Deli Karçar kılıcım eline aldı. Yukarisından öfke ile hamle kıldı. Deli Bey diledi ki Dede'yi tepeden aşağı çalsın. Dede Korkut dedi: 'Çalarsan elin kurusun' dedi. Hak Teâla'nın emri ile Deli Karçar'ın eli yukarıda asılı kaldı. Zira Dede Korkut keramet sahibi idi, dileği kabul olundu."

Deli Karçar der:

"Medet aman el aman

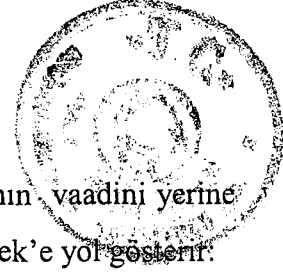
Tanrının birliğine yoktur güman

Sen benim elimi iyileştiriver, Tanrı'nın buyruğu ile Peygamber'in kavli ile kız kardeşimi Beyrek'e vereyim" dedi. Üç kere ağzından ikrar eyledi, günahına tövbe eyledi. Dede Korkut dua eyledi. Delinin eli Hak emri ile sapasağlam oldu.(Ergin,1995, s.65-67)

Dede Korkut keramet sahibi bir kişidir. "Resulaleyhisselâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er ortaya çıktı. Oğuz'un o kişi tam bilicisi idi. Ne derse olurdu. Gaipten türlü haber söylerdi. Hak Teâla onun gönlüne ilham ederdi." gibi satırlar onun bu özelliğini en açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde Dede Korkut'un bu özelliklerini görmekteyiz. Hak Teâla onun gönlüne ilham etmiştir ve isteklerini kabul etmiştir. Dervişler, pirlar, yardımcı ihtiyarlar Allah'a yakınlık vasıflarıyla bilinirler. Dede Korkut'un da böyle bir vasfının olduğu hikayelerden anlaşılmaktadır.

Dede Korkut hikâyelerde sözleri ile olağanüstü davranışları ile kahramanlara yol gösterir.

Bey Böyrek Hikayesi'nin Bayburt rivayetinde Bey Böyrek padişahın vaadini yerine getirip onun kızıyla evlenmek ister. Derviş yine ortaya çıkar ve Bey Böyrek'e yol gösterir:

Padişah:

“Devler bahçesinden bir top g l gelecek. Kim evvel gelirse kız ona verilecek”.

Bey Böyrek devler bahçesine yanaşırken derviş baba karşısına çıkar:

“Oğlum Bey Böyrek, nereye gidiyorsun?”

“G l getirmeye gidiyorum.”

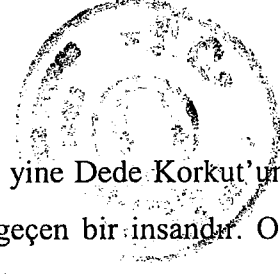
“Oğlum gidiyorsun ama belki şimdi devler uyanıktır. Eğer gözleri açıksa uyuyorlar. ‘Bismillah’ de, gir bağdan içeri, g l  al, geriye d n. Yok gözleri yumuk ise bil ki ayıktırlar, aman Yeminli Köprü’den ileri geçme.”(Sakaoğlu,1998, s.71)

1.3.2.4. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme

Hızır birçok Türk destan, masal, hikâye ve efsanelerinde olduğu şekilde Dede Korkut hikâyelerinde de yer alır ve kahramanların yardımcısıdır. **Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi**'nde Hızır'ın bir fitne sonucu babasıyla arası açılan ve babası tarafından kılıçla yaralanan Boğaç'ı iyileştirdiği görülür:

“Meğer Sultanım, oğlan orada yıkılmıştı. Karga kuzgun kan görüp oğlanın üstüne konmak isterdi. Oğlanın iki k pekceğizi var idi, kargayı, kuzgunu kovalardı, kondurmazdı. Oğlan orada yıkılınca boz atlı Hızır oğlana hazır oldu, üç defa yarasını eli ile sıvazladı; ‘Sana bu yaradan korkma oğlum  l m yoktur, dağ çiçeği, ananın sütü ile senin yarana merhemdir’ dedi, kayboldu.” (Ergin,1998, s.31)

Ali  zt rk, **Çağları İçinde Türk Destanları** adlı eserinde; “ Dede Korkut'un bir ermiş kişi olduğunu söyler. O ilahi güce sahip, doğa üstü yaşantılar gösteren bir erdir” der. ( zt rk,1980, s.174)

Dede Korkut, bütün hikâyelerin sonunda gelip dua eder. Bu da yine Dede Korkut'un manevi yönünü ortaya koymaktadır. Dede Korkut toplumda sözü geçen bir insandır. O, insanlara doğru yolu göstermiş, akıl vermiş ve onlar için dualar etmiştir.

Bütün hikâyelerin sonunda Dede Korkut şu duayı yapar:

“Dua edeyim hanım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeci koca ağacın kesilmesin. Ak sakallı babanın yeri cennet olsun, oğul ile kardeşten ayırmasın. Ahir vaktinde arı imandan ayırmasın. Amin, amin diyenler Tanrı'nın yüzünü görsün. Derlesin toplasın günahınızı adı güzel Muhammed Mustafa'nın yüzü suyuna bağışlasın hanım hey!...” (Ergin,1995, s.36, 56, 89, 111, 122, 142, 150, 163, 176, 189, 203, 212)

Hamit Araslı, umumiyetle Dede Korkut'tan bahsederken onun Hızır ve Molla Nasreddin gibi umumileştirilmiş efsanevi bir şahsiyet olduğunu belirtir. (Cemşidov, 1990, s.62)

Şamil Cemşidov'a göre Dede Korkut, halkın hayır işlerine iştirak etmekle, güç durumlarda da akıl dolu nasihatlar ile insanlara yol gösteren biridir. (Cemşidov, 1990, s.62)

Dede Korkut, hikâyelerin hepsinde toplumu manevi yönden düzenleyen, destekleyen bir kişidir. O, hikâyelerde kerâmet sahibi hanların akıl danıştığı, insanlara öğütler veren ve sözleri saygıyla kabul edilen bir şahsiyet olarak çizilir. Dede Korkut kabile teşkilâtını ve töreleri korumuştur, aksakalıdır. “Oğuzun tamam bilicisi”dir.

Oğuz boyları ve beyleri için gelip dua etmesi, deyiş demesi, destan söyleyip, Oğuznâmeler düzüp Oğuz menkıbelerini anlatması, Oğuz boylarına mensup insanlara geçmişten ders almayı öğretmesi ve olaylardaki mana ve hikmetlerin sırrına erme zevki aşılması, Dede Korkut'un Oğuzlara yol gösterdiğinin, Oğuz Türklüğünde rol oynadığının, halkla bütünleşen hikmet sahibi bir pir olduğunun göstergeleridir.

Orhan Şaik Gökyay'ın, **Dedem Korkut'un Kitabı** adlı eserinde Dede Korkut Hızır'a benzetilmiştir.(Gökyay, 1973, s.CXXIII)

“Dede Korkud'un ölmediği hakkında da halk arasında bir inanç vardır. Kazakların ilâhilerinden birinde:

Ölü disem ölü imes

Tiri disem tiri imes

Ata Korkut Evliya, denmektedir. Bartold bu metinde, eski şaman Korkud'un ölümsüzlüğüne ait bir belirti görmüş ve bu inanış bakımından onu Müslüman mitolojisinin Hızır'ına benzetmiştir. Atasözleri mecmuasında Hızır, Korkutla birlikte uz ve üstat bir hekim olarak anılmaktadır: "Evvel sağlığa çalalum sağlık gelsün. Esenliğe çalalum, esenlik gelsün... Hızır Peygamber silisin versün, Korkut Ata bilisin versün."(Gökyay,1973, s.CXXIII)

1.3.3. Halk Hikâyelerinde

Halk hikayeleri göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup, aşk, kahramanlık vb konuları işleyen, kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışımı anlatmalardır. (Alptekin, 1997, s.7)

Halk Hikâyelerinde de destanlarda, efsanelerde ve masallarda olduğu gibi, kahramanların daima yardımına koşan tipler olarak dervişlere ve pirlere, yaşlı kadınlara ve Hızır'a rastlamaktayız. Dervişler, pirlere, yardımcı ihtiyarlar, Hızır diğer türlerde olduğu gibi halk hikayelerinde de kahramanın koruyucusudur. Bu, yardımcıları kahramanların isteklerini gerçekleştirirler, onların çocuklarının olmasını sağlarlar, kahramanları ölümden kurtarırlar, âşıkları birbirlerine kavuştururlar. Bu yardımcı, mukaddes kahramanların çoğu aniden ortaya çıkar ve yardımlarını yaptıktan sonra ortadan kaybolurlar.

Halk hikayelerinde yardımcı ihtiyarların üstlendikleri görevler:

1.3.3.1. Çocuk sahibi olmada yardım etme

1.3.3.2. Ad verme

1.3.3.3. Kahramanların rüyalarına girerek onları birbirlerine aşık etme, âşıkları birbirine kavuşturma

1.3.3.4. Hastaları iyileştirme

1.3.3.5. Ölüleri diriltme

1.3.3.6. Kahramanları felaketlerden, zorluklardan kurtarma

1.3.3.7. Kahramanlara çeşitli hüneler öğretme, güçler verme.

1.3.3.1. Çocuk Sahibi Olmada Yardım Etme

Tüm toplumlarda çocuğa büyük önem verilir, bu yüzden çocuksuzluk hoş karşılanmaz. Yukarıda belirttiğimiz gibi çocuğu olmayan insanlar üzgündür. Bu dertlerine çare aramak, çare bulmak için gurbete çıkarlar, dua ederler. Bu en sıkıntılı zamanlarında karşılarında Hz. Hızır'ı, dervişleri, pirleri, ak saçlı, sakallı ihtiyarları bulurlar. Genellikle bir pınar, çeşme başında karşılarına çıkan bu yardımcı kahramanlar tam abdest alıp namaz kılacakları sırada belirirler. Bunların dertlerini bilirler. Bir elma bazen -nar- verirler. Bu elmayı eşleriyle paylaşıp yemelerini söylerler. Kahramanlar dervişin, pirin vb. söylediğini yapar ve dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat sonra birinin oğlu, diğerinin de kızı olur.

Diğer halk anlatmalarında olduğu gibi halk hikâyelerinde de yardımcı ihtiyarlar çocuğu olmayan insanların çocuklarının olmasına vesile olmuşlardır.

Tahir ile Zühre hikâyesinde derviş, ailenin çocuk sahibi olmasına şu şekilde yardımcı olur:

“.....Eski günlerde bir zengin ve şöhretli padişah vardı. Bu padişahın malı, mülkü, hazinesi, askeri kısaca dünyada her şeyi vardı. Ancak çocuğu olmadığı için acı ve kederden kurtulamıyordu. Bir gün kıyafet değiştirerek vezirini yanına alıp saraydan çıktı ve ağır ağır çarşı, pazar dolaşmaya başladılar. Çarşıda yaşlı bir derviş, ‘her kim bana bin altın verirse Tanrı onun ne muradı varsa versin’ diye bunlardan para istedi. Padişah bu kadar doktor getirttim, bunca para sarf ettim hiçbir faydasını görmedim. Yer gök dua üstüne derler, belki bu dervişin duası kabul olur.’ deyip dervişin istediği parayı verdi. Derviş ‘gönlünün muradı ne ise Tanrı ihsan eylesin’ diye dua etti. Oradan ayrılıp bahçeye doğru yürüdüler. Bahçede biraz dinlenmek ve serinlemek için ağacın gölgesinde oturdular. O sırada başka bir ağacın altında temiz giyinmiş, elinde bir kalemle, önünde birkaç kitap

bulunan yaşlı bir derviş gördüler. Yanına gidip kim olduğunu sordular. Derviş, ‘ben remnel üstadıyım, başka marifetlerim de vardır’ deyince padişah, ‘madem marifetin var, gönlümden geçeni bilirsen sana inanırım’ dedi. Derviş elindeki kalemi padişaha verip ‘gönlünden geçen ne ise tut, bakalım ilim ne gösterecek’ dedi. Padişah söyleneği yaptı ve gönlünden, ‘acep bir evladım olur mu?’ diye niyet tuttu. Derviş bunların birinin de vezir olduğunu ve evlat için niyet tuttıklarını bildi. Üstelik padişahın bir kız, vezirin de bir erkek çocuğunun olacağını söyleyince, padişah hemen dervişin ellerine sarıldı, ‘bizim kim olduğumuzu ve derdimizi bildin, ne olursa senden olur aman derdimize derman’ diye yalvarmaya başladı. Derviş cebinden bir elma çıkardı, ikiye böldü, yarısını padişaha yarısını da vezire verdi. ‘Bu elmaları bu gece yiyin Allah’ın izniyle evlatlarınız olacak’ dedi.” (Türkmen, 1998, s.209,211)

Kerem ile Aslı hikayesinde, Kerem ile Aslı bir pirin, ihtiyarın babalarına yemeleri için verdiği bir elma sayesinde doğarlar.

“Eski zamanlarda İsfahan şehrinde Âdil Şah isimli bir şah ile Keşiş isminde hazineci vardır. Bunların her ikisinin de ortak derdi çocuksuzluktur. Bu kederle yanan iki dost, gamlarını birazcık olsun dağıtmak için seyahate çıkarlar. Yolda bunların karşısına bir ihtiyar çıkar. İhtiyar bunların neden dertli olduğunu, niçin seyahate çıktıklarını söyleyip bir elma verir. İhtiyarın dediğine göre bu elmayı hanımlarıyla beraber yemeleri halinde çocukları olacaktır. Bu hadiseden sonra evlerine dönen Şah ve Keşiş, elmayı hanımlarıyla beraber yerler. Vakti gelince Şah’ın bir oğlu, Keşiş’in de bir kızı dünyaya gelir. (Alptekin, 1997, s.232)

Kirmanşah hikâyesinde de çocuğu olmadığı için üzülen Hurşud Şah’ın karşısına Pir çıkar. Pir, padişahın derdini bilir ve onun derdine derman olacağını söyler. Pir, derviş bazı şartlar ileri sürer.

“.....İhtiyar galhdı:

‘Ey şahım dedi; sen Tiflis’in hükümdarı Hurşud Şah’sın, yanında oturan da baş vezirdir. Heç gılığın deyişmeyle, gözliye gizli olur mi? Bizler kevn-i mekânı bir ayndan

bakanlardanık. Bir anda yurdun bir başından, bir başına gidenlerdenik'der.” (*Burada dervişlerin özelliklerini de buluyoruz*)

Nasıl ehdiyardan bu kelamı duyduysa heman ehdiyarın goluni dutdı:

“ Ey derviş baba derdime derman. Benim hökümdar olduğımı bildin, yanımdaki de baş vezir olduğın bildin. Adım Hurşud Şah olduğuni bildin, derdime de derman olursan zat bilirem. İçimdeki derdim nedir? Derdime derman ol. Neye ben bu fakir gılığına girdim? Neden bu dağları dolanıyorum? Benim derdime derman ol. Bunu da bilir misen?” deyince ehdiyar güldi ve :

“Ey padişahım -dedi-, senin yigirmi dört saatdır, gözünden akan yaşın sebebi bir evlat için deyil mi?” diyende padişah:

“Tamam derviş baba, derdimi buldun, dermanını da bul, derdime bir derman” dedi.

(*Derviş değişik şartlar ileri sürer*)

“Birinci tevlivatım sene bu, bugünden itibaren, akşam olur, eğer sen, eğer de eşin, ikiniz birlikte abdest salarsanız, dörder rekate gaza namazı gııarsız, abdesli şeref döşeyine girersiniz, buni gebul etdin mi?”

“Etdim” dedi.

“İkinci tevlivatım, dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat tekmiil olur, sende bir evlat zuhur eder, oğul olur, gız olur. Hag bilir. Bir evlat olur. Olduğu zaman da, çocuk nihandan, cihana geldiği zaman da sene bu müjdeyi veren adamı işad et. Müjde getiren kim olursa olsun, evladın oldi diyeni çırağ et. Gebul etdin mi?”

“Etdim” dedi.

“Üçüncü tevlivatım çocuğun ismini goymasın, çocuğun adını ben gelib goyacam. Bunu de gebul etdin mi?”

“Etdim” dedi.

“Dördüncü tevlivatım, Tiflis’in içinde ne geder ögsüz çocuklar var işe ne gadder dul kadınlar varısa, kadınlara elbiselik, yetim, öksüz, fakir çocuklara elbiselik, başdan ayağa geydürüb bunları sevündürürsen. Bunu da gebul etdin mi?”

“Etdim” dedi.

“Beşinci tevlivatım, yedi gurban keser, gapında bütün fakirlere, meşkeder dağıtırsan. Bunu da gebul etdin mi?”

“Etdim” dedi.

“Altıncı tevlivatım, geçilmeyen suların üsdüne sual eder, körpü yaptırırsan, körpi ile geçerler. Susuz olan yirlere de, sular, çeşmeler yaptırır, su akıtırsan gelip giden yolcular, serbestçe su içer, bunları gebul etdin mi?”

“Etdim” dedi.

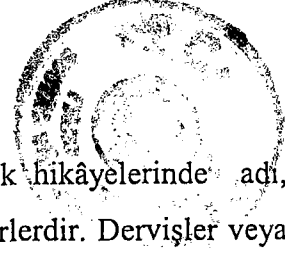
Pir “Pekey şahım, bu yedisini gebul etdinse Allah da sene böğünden, bu geceden itibaren bir evlat verse gerek” dedi ve pinhan oldu. (Alptekin ,1999, s.135-138)

Şah İsmail adlı hikayede de Şah’ın çocuğu yoktur. Bunun üzerine şah veziri ile kıyafet değiştirerek gurbete çıkar. Onları yolda bir derviş karşılar. Derviş, yolcuların dertlerinin çocuk olduğunu öğrenince dağarcıktan bir elma çıkararak padişaha verir. Elmayı Şah ve karısı, kabuğunu ise ahırdaki kısrak yiyecektir. (Alptekin,1997, s.200)

Varaka ile Gülşah, Asuman ile Zeycan, Lâtif Şah, Âdil Şah, Melik Şah ile Güllü Han ve Kerem ile Aslı hikayelerinde de kahramanların çocukları yoktur. Pir, derviş, ak saçlı ihtiyarlar kahramanların çocuklarının olması için onlara elma verirler ve çocuğun olmasını sağlarlar. (Alptekin, 1997, s.187-219)

1.3.3.2. Ad Verme

Yardımcı mukaddes adamlar çocukların doğacağını ancak çocuklara isimlerinin kendilerinin vereceklerini belirtirler.

Çocuğa ad verme, çocuğun doğumu kadar önemlidir. Halk hikâyelerinde adı, çocuğun doğumuna vesile olan kişi verir. Bu kişilerde dervişler, pirlerdir. Dervişler veya pirlere çocuklara kendilerinin isim koyacaklarını söylerler. Bunlar tam çocuklara isim konulacakken ortaya çıkar ve çocukların isimlerini verirler.

Çocuk ve çocuğa verilen ismin tüm toplumlar, tüm kültürler için ne kadar önemli olduğunu göz önüne alırsak, yardımcı mukaddes insanların da ne kadar önemli görevleri üstlenmiş olduklarını görürüz.

Çocukların olmasını sağlayan dervişler, pirlere, ak saçlı, sakallı ihtiyarlar, Hz. Hızır çocukların adını da verirler. Hikâyelerde ad verme fonksiyonunu da üstlenirler.

Tahir ile Zühre hikâyesinde derviş, “evlatlarınız olacak, fakat kızın adını Zühre oğlanın adını da Tahir koyacaksınız ve birbirinden ayırmadan büyütecek, zamanı gelince de birbiriyle evlendireceksiniz. Eğer bu söylediklerimi yapmazsanız başlarına öyle haller gelecek ki Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Arzu ile Kamber, Vamık ile Azra, Varaka ile Gülşah gibi kıyamete kadar destan olup söylenecek” dedi. (Türkmen, 1998, s. 209-211)

Kirmanşah hikâyesinde derviş Şah’a ve vezirine elmalarını hanımlarıyla beraber yemelerini ve olacak çocuklarına kendisi gelmeden isim vermemelerini tembih eder.

Çocuğa isim koyulurken Hz. Hızır girdi. O anda girdi ve:

“Ey şahım- dedi- neçün ikrarında durmuyorsun?”

Padişah:

“Aaan geldi -dedi- baba, hele goyulmamışdı, ben garışmırdım, vezirler isim goyuyuyordu.”

Hızır, dört yaşındaki çocuğu iki bacağına arasına aldı. Hepsini durdu seyrediyordu. Okuyup, üfirdi, avsunladı, aç ağzın yavrim diye yutturdu. Üç defa dalını, üç defa göğsünü sığadı.

“Ey Şah’ım -dede- bundan sonra bu çocuğun dalını yere getiren heç bir fert olmayacak - dedi - ve bu çocuğun adını Kirmanşah goydum.” (Alptekin, 1999, s. 141)

Lâtif Şah hikâyesinde de bir padişah ile vezirin birer çocukları olur. Ancak dervişin nasihatine dayanamayan padişah çocuğa ad koymak isterken elma veren ihtiyar gelir. Çocuğa Lâtif Şah ismini koyar. (Alptekin ,1997, s. 187)

Âdil Şah hikâyesinde de çocuğa ad konulması sırasında herkes bir isim teklif eder, ancak hiçbiri kabul edilmez. Tam bu sırada bir pir gelerek çocuğun adını Âdil Şah kor (Alptekin ,1997, s. 195)

Şah İsmail adlı hikâyede de çocuğa ad koymak istenirken derviş çıkagelir:

“Adsızlığa daha fazla dayanamayan baba ve anne, çevrenin de baskısıyla çocuğa ad koymak isterlerken derviş çıka gelir ve çocuğa ‘Şah İsmail’, taya ise ‘Kamber Tay’ adını vererek kaybolur.” (Alptekin ,1997, s. 206).

Melikşah ile Güllü Han, Bey Böyrek, (Hal Mahmut) Elif ile Mahmut, Asuman ile Zeycan, Razınıhan ile Mahfiruze hikâyelerinde de kahramanların doğumunu sağlayan yardımcı ihtiyar onların adını da verir.(Alptekin,1997,s.196-286)

1.3.3.3. Kahramanlarının Rüyalarına Girerek Onları Birbirlerine Aşık Etme, Aşıkları Birbirine Kavuşturma

Pir, derviş, Hz. Hızır adıyla belirttiğimiz manevi kahramanların kahramanları birbirlerine aşık ettiklerini de görüyoruz.

Ercişli Emrah ve Selvihan hikâyesinde Pir, Emrah’a bade içirir:

“Emrah Allah’a dua eder. Emrah’ın bu dileği Tanrı tarafından kabul edilir ve Hz. Pir imdadına yetişir. Emrah’a, biri Allah’ın aşkına, biri üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına, biri de Miroğlu Ahmet Bey’in kızı Selvi aşkına üç bade içirir. Koltuğunun altından Selvi’yi Emrah’a gösterir. Emrah Selvi’yi tutayım derken yere düşer ve ağzından bir yeşil köpük gelmeye başlar.

Pir aynı zamanda Selvi’yi de Çarh-ı çemberden çevirip Emrah’a aşık eder.” (Bali, 1973, s. 54).

Kerem ile Aslı hikâyesinde de Ahmet Mirza, pir elinden bade içer ve aşık olur.

Ahmet Mirza, av dönüşünde uyku esnasında pîr elinden bâde içer ve sevgili gösterilir. (Alptekin, 1997, s. 232)

Ülfetin hikâyesinde yine ak sakallı , nurânî ihtiyarlar karşımıza çıkar. Bu defa ihtiyarları kahramanların rüyalarına girmiş şekilleriyle görürüz. Ülfetin, rüyasında ak sakallı bir ihtiyarın elinden bâde içer ve aşık olur.

“Bu sırada bir çeşme başında uyurken rüyasında ak sakallı, nurâni bir ihtiyar elinden bâde içer. Böylece Belhi Buhara’daki Güllühan’a âşık olur.” (Alptekin ,1997, s. 214)

Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri hikâyesinde de çift süren Abbas’a pirlar tarafından bade içirilir. (Alptekin ,1997, s. 224)

Razınıhan ile Mahfiruze hikâyesinde de ak sakallı ihtiyar Razınıhan ile Mahfiruze’nin rüyasına girer ve aşk bâdesini içirir:

“Razınıhân bir gece Yasin-i Şerif okuyarak yatar. Rüyasında ak sakallı bir zat, ‘Bir kız seveceksin, o senin kısmetindir’ der ve kaybolur. Bu esnada çocuk okula gitmektedir. Hocasına rüyâsını anlattığında hocası, ‘Böyle rüyâ olmaz. Kız zamanı değil, dersine çalış’ derse de bir başarı elde edemez. Ertesi gece aynı zat (Hazreti Hızır) yanında bir kızla Razınıhan’ın rüyasına girer, ‘Kısmetin bu’ diyerek aşk bâdesini iki sevgili arasında paylaştırarak içirir.” (Alptekin, 1997, s. 286)

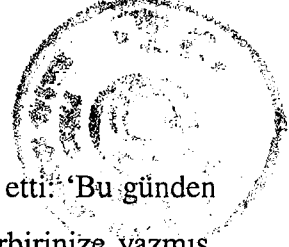
Aşık Garip hikâyesinde de Aşık Garip ile Şah Sanem pîr elinden bade içerler.

“Hazret Pir:

‘Buna pîr dolusu, aşk bâdesi derler, al oğlum bunu; seni, beni yaratanın aşkına iç’ dedi. Garip ‘seni, beni yaratanın aşkına’ diyip, içti.

Hazreti Pir bir dolu daha sundu. ‘Al oğlum, bunu da üçler, yediler, kırklar aşkına iç’ dedi. Garip bunu da ‘üçler, yediler, kırklar aşkına!’ diyip içti.

Derken bir dolu daha sundu, Garip ‘ya bu kimin aşkına?’ demeğe kalmadı, Hazreti Pir kudret gülü dedikleri kolunu kaldırmaz mi, bir elinde gül, bir elinde bâde öyle bir hanzade göründü ki gözlerine; gülden gönüllü, bâdeden tatlı... Kaşları kalem karası, gözleri âhu yazması...

Hazreti Pir ise bir elini birinin, bir elini öbürünün omuzuna koyup etti: ‘Bu günden geri biriniz bir Aşık Garip, biriniz bir Şah Sanem! Yazan Allah sizi birbirinize yazmış, daha ne duruyorsunuz? Bâde-i aşkı içip ikiniz bir can olun, güller solup gönüller perişan olmadan birbirinizi (Tiflis) de arayıp bulun!’ dedikte birbirinin elinden pir dolusu içip dünyalarından geçtiler. (Güney, 1958, s. 35)

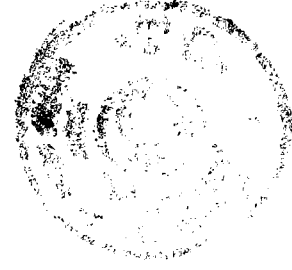
Tahir ile Zühre hikâyesinde Hz. Hızır Tahir’i Zühre’nin yanına götürür, aşıkları birbirine kavuşturur:

“Allah duasını kabul etmişti. Yatsı namazından sonra zindanın kapısı açıldı. Hz. Hızır (A.S.) elinde siyah bir atla gelip selam verdi. Tahir saygıyla selamı aldı, ama bunun kim olduğunu bilmi. Hz. Hızır, oğlum üzülme, Allah duanı kabul etti, bu zindandan seni kurtarıp sevgiline kavuşturacağım, dedi. Tahir bunu duyunca sevinçten Hz. Hızır’ın ellerine, ayaklarına kapanıp öpmeye başladı. Hızır onu atın yanına getirdi, kendisi bindi. Tahir’i de terkine alıp, zindandan çıkardı. Bunlar sabaha kadar yol aldılar. Tam güneş doğarken Tahir’in uykusu geldi. Bir ara daldı, o zaman Hz. Hızır (A.S.) yavaşça Tahir’i yere indirdi ve gözden kayboldu. Tahir uyanınca hayrette kaldı, sevinçten toprağı öptü, bir de baktı ki Zühre’nin köşkünün önünde.”

....

“Tahir abdest alıp, sabah namazını kıldı, iki rekât da hacet namazı kılıp, Zühre’ye kavuşturması için dua eyledi. Bu arada uykusu geldi ve orada uykuya daldı. Uykuda iken kulağına bir at sesi geldi. Hemen uyandı. Yanıbaşında beyaz atlaslar giymiş bir derviş ve siyah bir at gördü. Ayağa kalkıp karşı durdu. Derviş, Tahir’e selam verdi. Tahir selam aldı. Derviş, Tahir’i terkisine alıp ‘gözünü yum’ dedi. Tahir gözünü yumdu. Derviş ‘aç’ dedi, açtı. Tahir kendini Zühre’nin köşkünün altında buldu. Bir baktı ki yanında kimseler yok o zaman dervişin Hz. Hızır (A.S.) olduğunu anladı.” (Türkmen,1998, s. 237-239)

Leyla ile Mecnun hikayesinde de Leyla ile Mecnun pirin yardımıyla mektuplaşırlar. Burada da yardımcı ihtiyarların aşıkları birbirlerine kavuşturdukları görülmektedir. (Alptekin, 1997, s. 273)

1.3.3.4. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme

Halk hikayelerinde Hz. Hızır'ın, ak sakallı ihtiyarların hastaları iyileştirdiği ve dertlilere derman olduğu görülür. Yardımcı ihtiyarlar genellikle çiçek, toprak v.b. şeylerle hastaların iyileşmelerine vesile olurlar. Yine hikâyelerde yapılan dualar sonucunda yardımcı ihtiyarların ortaya çıkıp hastaları iyileştirdikleri görülmektedir.

Aşık Garip hikâyesinde Hz. Hızır, Aşık Garip'e kör olan annesinin gözüne sürülmesi ve açılması isteğiyle atın ayağının altından toprak almasını ve gözüne sürmesini tavsiye ederek oradan ayrılır (OCAK, 1990, s. 201)

Akşehir Telli Nigâr Cengi adlı hikâyede Telli Nigâr Hasan Beyin yaralarını Hızır'ın yardımı ile iyileştirir. Telli Nigâr, Allah'a yalvarıp yardım ister. Allah yardım için Hz. Hızır - İlyas'ı gönderir. Hz.Hızır -İlyas kıza bir çiçek göstererek bundan ilaç yapmasını söyler. Telli Nigâr o çiçekten yaptığı ilacı Hasan Bey'in yaralarına sarar. İlacın tesiriyle yaralar iyileşmeye başlar (Alptekin, 1997, s. 138).

1.3.3.5. Ölülere Diriltme

Bazı hikâyelerde de Hz. Hızır'ın diriltme mucizesini görürüz. Hikayelerde yardımcı ihtiyarlar dua ederek ölülere diriltmişlerdir.

Tahir ile Zühre hikâyesinin Türkmen varyantında Hz. Hızır ölülere diriltir. (Türkmen,1998, s. 155)

Mihr ü Vefa adlı hikâyede de cadı sihir yaparak Vefa'yı öldürür. Kardeşleri Vefa'nın boğazlandığını görünce ağlamaya başlarlar. Bunların yanına Hazreti Hızır gelir, dua eder ve Vefa tekrar dirilir. (Alptekin, 1997, s. 284-285)

1.3.3.6. Kahramanları Felaketlerden, Zorluklardan Kurtarma

Yardımcı yaşlı adamlar, yardımcı yaşlı kadınlar, yardımcı dervişler, pirlar, ak sakallı ihtiyarlar, Hz. Hızır halk hikâyelerinde yukarıda belirttiğimiz rollerden başka rolleri de

üstlenirler. Bu insanlar en zor zamanlarda, en güç durumlarda kahramanların yanında olurlar, kahramanlara olağanüstü güçler verirler.

Kirmanşah hikâyesinde Hz.Hızır Kirman'ın karşısına çıkar ve onu devden kurtarır.

“.....

Kirman'a yaklaşmışdı bu zalim dev, havada. Devden eveli, Hazreti Pir, Kirman'ın imdadına yetişdi. Kirmanşah bakdı ki bir gedikte, bir Pir ehdiyar, ayakta duruyor! Gıza dedi ki:

‘Gız, tek adam, tekin olmaz. Bu atımı tut, ben piyade oliyim. Bu ehdiyarın yanına gedim. Herhal, bu ehdiyar, Hızır Dededir’ dedi.

Atını teslim etdi gıza, göğsünü gavuşdurarak ehdiyara yaklaştı. Ehdiyar:

‘Oğlum, nere gidiyorsun? Adın nedir?’ Göye bilmiyor. Kirman:

‘Kirman,’

‘Gel oğlum, gel, sorduğumdaki adın, seni denemek için. Yalan söyler misen, söylemez misen diye adın sordum. Biliyorum oğlum Kirmanşah olduguni. Senin ismin ben goymuşam. Oğlum Kirman bir saat ömür sonunda, bir ceza göreceksin. Ancak, atını al, gel yanıma. At, seni gurtaracaktır.’

Kirmanşah, gıza el etdi. Gız bunin atını getirdi. Hazreti Hızır, sağ eliyle, atın dalini sığayıp, avsunlayıp, ata üfürdi:

‘Haydi oğlum Kirman, amanatın bu gızı da terken al, onlar bir cümlesi hayındır. Amma, Allah'ın muradı budur. Herkes ettiği cezayı bulur. Guyuyi deşen, gendi düşer. Onlara bakma, benim duâm ile bu at seni gurtarır,’ deyince Kirmanşah galhdı Pir'in elini öpe. Pir, gayıp oldu.” (Alptekin, 1999, s. 187-188)

Aynı hikâyede Hz. Hızır, Kirman'a gideceği yolu gösterir. Kirman, Hz. Hızır'ın yardımıyla yedi yılda gideceği yolu yedi ayda gider.

Kerem ile Aslı hikâyesinde de yolda kara-borana tutulan Kerem ile Sofu'ya ak saçlı bir ihtiyar yardım eder.

“Erzurum’a doğru gelen Kerem ve Sofu, Laleli Dağında borana tutulurlar. Onlara burada ak sakallı bir ihtiyar yardım eder ve kısa süre zarfında Erzurum’a getirir.” (Alptekin, 1997, s. 233)

Raznihan ile Mahfiruze adlı hikâyede de Hz. Hızır, bastonu ile duvarı yıkarak iki aşığı kurtarır.

“Elindeki baston ile duvara vuran ihtiyar duvarı yıkar ve üç kişi beraber dışarı çıkarlar. İhtiyar gençlere , gözlerinizi kapayın der, kaparlar. Açın der açarlar ve kendilerini Kandehar’da bulurlar. O anda Hazreti Hızır, ortadan kaybolur.” (Alptekin, 1977,s. 287)

Kirmanşah hikâyesinde pirlere, dervişlere ve Hz. Hızır’a sık yer verilmiştir.

Hz. Hızır Kirman’ın karşısına çıkıp ona kemend vermiş, ona cengi öğretmiştir.

“Dur oğlum, dedi anladım şimdi. İnşallah .yiğit olursan dur sene bir kemend verim. Oğlum bu kemendi ölüncü bir güne gadar beraber geçdir.”

Hazreti Pir Dede, ber kemend verdi:

“Oğlum bu kemend nedir, bilür misen?”

“Bilmem baba”

“Bak bu kemendi semaya at, oraya kadar çıkarsın. Bu kemendi at, bu gızın sarayına, bacasına çıkarsın. Yedi gat zemine at inersin..” (Alptekin ,1999, s. 153).

Ercişli Emrah hikayesinde de pirin yine Emrah’ı ölümden kurtardığı görülür:

“Vezirler Emrah’a zehir içererek onun Hak aşığı olup olmadığını anlamak isterler. Emrah, Selvi’nin elinden almak şartı ile zehir içmeyi kabul eder. Selvi’nin uzattığı zehir kadehini alacağı sırada pir yetişir parmağını kadehe batırır, panzehir yapar.” (Bali, 1973, s.56)

Yaralı Mahmut hikayesinde ak sakallı ihtiyar, Hz. Hızır, derviş veya pir önemli rol oynamıştır.

Hikayenin bütün varyantlarında Mahmut gurbete giderken ona yol gösteren ak sakallı bir ihtiyardır. Kahramanlar bazı varyantlarda derviş, bazılarında ise Hz. Hızır tipinde olan bu insanüstü gücün himayesinde önlerine çıkan her türlü engeli aşmayı başarmışlardır.

Ak sakallı derviş, Mahmut'u Gence'ye götürür:

“Derviş diyir ki :

‘Oğul Genceyinen İstanbul’un arası tam üç aylık yoldur. Sonra Gence şehrinin dört bir yanı kale hisardır. Çoh namdar pehlivannarı vardır. Seni oraya götürmiye götürim ama senin gendehe gümanın gelir mi, Gence padişahının pehlivanlarını alt edebilir misin? Derviş baba sen beni oraya götür gerisine garışma. Peki, oğul diyir derviş, şimdi gidersin, Padişah’tan seçme askerlerinden alırsın, onların azığını hazırlarsın.....’ (Aslan, 1990, s. 99-100)

Yaşlı kadınların da hikayelerde, masallarda, efsanelerde kahramanlara yardım ettiklerini görmekteyiz. Kadın yardımcıların fonksiyonları erkek yardımcıları göre daha azdır. Yardımcı yaşlı kadınlar genellikle kahramanları korurlar.

Ercişli Emrah ve Selvi Sultan hikayesinde yardımcı yaşlı kadın Van Kalesinin kuşatılmasını önler.

“Van Kalesi’nde yiyecek azalır. ‘Halk açalım kapıları, çarpışalım ölen ölür, kalan kurtulur.’ der. Vali Paşa üç gün izin ister. Bunu duyan seksen beşlik bir nine Paşaya gider ve ‘Ben öldüm mü ki vatanıma düşman gire. Ben onlara bir hiyle yapacağım ’ der.

İhtiyar kadın bir kova yoğurt ile taze ekmek alarak şahın çadırına varır. Düğünlerde, toylarda olduğu için ziyaretine gelemediğini söyler. Şehirde bir şey kalmadığını sanan Şah hediyeleri görünce şaşırır. Bu sırada kaleden beyaz bir şey dökerler, Şah bunun ne olduğunu sorar. Nine yine un geldi eskileri döküyorlar, der. Şah kaleyi alamayacağını anlar ve dön emrini verir. Geri çekilen ordu şaha haber vermeden etrafı yağma etmektedir.” (Bali, 1973, s. 55)

Kiziroğlu Mustafa Bey (Afganistan-Gürcistan) adlı hikâyede de **Suna Şah**'in huzuruna çıkan nine rüyada kendisinin Kiziroğlu'na yazılı olduğunu gördüğünü anlatır. (Alptekin, 1997,s. 55)

Raznihan ile Mahfiruze, Arzu ile Kamber, Hurşit ile Mahımihri, Beyrek, Telli Nigar, Sevdâkar ile Gülenaz adlı halk hikâyelerinde yardımcı yaşlı kadınların çeşitli şekillerde kahramanlara yardım ettiklerini görmekteyiz.

1.3.3.7. Kahramanlara Çeşitli Hüneler Öğretme, Güçler Verme

Yardımcılar hikâyelerde kahramanlara çeşitli güçler vermişler, hüneler öğretmişlerdir.

Varaka ile Gülşah adlı hikâyede de Varaka pirden çeşitli hüneler öğrenir. Yine güreşte yenilen Varaka'nın sırtını pir üç defa sıvazlayınca Varaka güçlü bir kahraman olur.

“Sık sık pirin yanına giden varaka güreş imtihanında yenilince pir onun sırtını üç kez sıvazlar. Böylece Varaka'nın sırtı yere gelmeyecektir.”(Alptekin, 1997, s. 200)

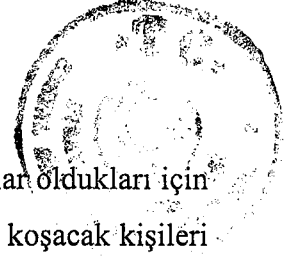
Ferhat ile Şirin hikâyesinde de üçler, beşler, yediler ve kırklar karşımıza çıkar. Bunlar Ferhat'ın olağanüstü bir güce sahip olmasını sağlarlar.

“İşin zorluğunu anlayan Ferhat abdest alır ve yardım etmesi için Cenâb-ı Allah'a dua eder. O sırada evin içerisine üçler, beşler, yediler ve kırklar dolarlar ve Ferhat'ın üç defa sırtını sıvazlarlar, ağzına üflerler, böylece Ferhat olağanüstü güce sahip olur.” (Alptekin, 1997, s. 267)

1.3.4. Efsanelerde

Saim Sakaoğlu'nun **Efsane Araştırmaları** kitabında efsane şöyle tanımlanır:

“Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.”(Sakaoğlu,1992, s.63)

Efsaneler gerçek veya hayali şahıs ve olaylar etrafında anlatılan olaylar oldukları için efsanelerde halk kendisini koruyacak, devamlı yanında olacak, yardımına koşacak kişileri hayal etmiştir. Halk, muhayyilesindeki bu yardımcılarla daha sonra gerçek hayatta da karşılaşmıştır. Böylece efsanelerin özünü teşkil eden bu yardımcı ihtiyarlar değişik efsanelere konu olmuşlardır.

Efsanelerde ermiş insanlara, dervişlere, ak saçlı ihtiyarlara, pirlere, yaşlı ihtiyar kadınlara ve Hz. Hızır a sıkça rastlamaktayız. Bu kişiler hikayelerde, masallarda olduğu gibi kötü durumda olan kişilere yardım etmiş, onları zor durumlardan, belalardan kurtarmışlar, iyilere iyilikle, kötülere kötülükle karşılık vermişlerdir. Ayrıca yardımcı İhtiyarlar, hastaları iyileştirip, çeşitli kerametler de göstermişlerdir.

Efsanelerde yardımcı ihtiyarların üstlerindeki görevleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1.3.4.1. Kötüleri cezalandırma, iyileri ödüllendirme (İmtihan)

1.3.4.2. Hastaları iyileştirme

1.3.4.3. Zor durumda kalanları bu zor durumdan kurtarma, yol gösterme

1.3.4.1. Kötüleri Cezalandırma, İyileri Ödüllendirme (İmtihan)

Efsanelerde yardımcı ihtiyarlar insanlardan yardım isterler, aslında bu bir imtihandır, istekleri gerçekleşmeyen yardımcıları, isteklerini gerçekleştirilmeyen kişileri cezalandırırlar. Genellikle yardımcı ihtiyar, kendisine yardım etmeyen kişilere beddua etmiş ve bu beddua Allah tarafından kabul görmüştür.

Turhal köprüsünün yapımı ile ilgili efsanede bir dervişin bedduası söz konusudur. Köprünün yapımına yardım etmek istemeyen Turhallıların onmamalarını ister. Bir Ermenek efsanesinde ise pirlere su vermek istemeyen kadınlar bedduanın hedefi olur ve onların da onmamaları istenilir. (Sakaoğlu, 1992, s.63)

Elazığ yöresine ait **Hazar Gölü** efsanesinde de Hz Hızır'ın bedduası söz konusudur. Bu efsanede Hızır halkı imtihan etmek istemiştir. Yardım göremeyen Hızır insanları cezalandırmıştır.

“Bu günkü gln bulunduğu yere Hz Hızır gelir ve bir evden ekmek ister. Ancak kendisine istenilen Şey verilmediği gibi üstelik bir de hakaret edilerek kovulur. Bunun zerine Hz Hızır ellerini açarak:

“Ya Rabbi burası suya gark olsun” diye beddua eder. Allah, Hz Hızır’ın duasını kabul eder ve o anda Hazar Glnn zerindeki Őehri sular altına alıverir.” (Alptekin, 1993, s. 100)

Zileye ait olan **Tamahkar Ağa** adlı efsanede de yine Hz. Hızır beddua eder:

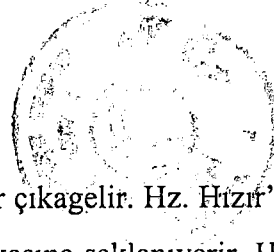
“Kıtlık olacağını anlayan zenginin biri yiyecek stok etmeğe başlar. Fakirlerin bile üç beş gün sonrasını düşünmediğini gören Hz. Hızır bu Tamahkar Ağa’nın devesiyle birlikte taş kesilmesi için dua eder. Ağa ve devesi taş kesilir” (Sakaoğlu ,1992, s. 68)

Hazar Gölü ile ilgili olarak anlatılan bir başka eserde de ihtiyar bir kadın olayların merkezindedir. Yardımcı ihtiyar kadın burada kötüleri cezalandırır.

“Zamanında, Hazar Gölü’nün bulunduğu bölgede, bir yerleşim merkezi varmış. Bu yerleşim yerinde, değişik muhitlerden gelen insanları bulmamız imkan dahilindedir. Buraya gelenlerden ikisi de bir karı kocadır ve çok uzak yerlerden gelmişlerdir. Kadının hamile kalması, dokuz ayın dolması, arkadan doğum sancıları... Fakat, nedendir bilinmez, kadıncağız burada sancı çekerken, bölgenin diğer sakinleri, buna hiç mi hiç yardım etmezler. Sadece temiz kalpli yaşlı bir nine, kendisinden yardım isteyen adama, karısına doğum yaptırabileceğini belirterek onunla birlikte gelir.

Doğumu yaptıran nine nur yzly bebeğe iyilikler, annesine şifalar diledikten sonra, yeni baba olan ev sahibi, bunu tekrar evine götürmek için dışarı çıkar. ıkar ama, çıkmasıyla birlikte gördüğü manzara karşısında ne yapacağını şaşır. Çünkü oturdukları köyden hiç eser kalmamış, kendi evleri dışında, bütün evler Hazar’ın derin suları altında yok olmuştur.” (Alptekin, 1993, s. 99-100)

Ayının Aslı adlı efsanede de Hz. Hızır kötü olanlara beddua etmiştir ve Allah’ın hikmetiyle kötüler cezalandırılmıştır.

“Zengin ağa bir gün koyunlarının yünlerini kırkarken Hz. Hızır çıkagelir. Hz. Hızır’ın geldiğini gören ağa, ‘Şimdi benden yün isteyecek’ diye yünlerin arkasına saklanıverir. Hz. Hızır, biraz yün isteyince, ağanın çobanı:

‘Yünler ağanıdır, ben veremem,’ diyerek Hz. Hızır’ı kovar.

Bunu gören Hz. Hızır, elindeki değnekle yerde yığılmış olan yünlerin altındaki ağaya vurarak:

‘Ağa! Kalk, ayı kalk!...’ diye seslenir.

Allah’ın hikmetiyle ağa, yünlerin altından ayı olarak kalkar. Çünkü, Hızır’ın bedduâsıyla yünler her tarafına yapışmış ve ayı şekline giren ağa da ormana doğru kaçmaya başlamıştır.” (Alptekin, 1993, s. 157).

Elazığ ilinin Keban yöresinde anlatılan **Hz. Hızır** adlı efsanede de olaylar Hz. Hızır’ın etrafında teşekkül etmiştir.

“... Fehmi isminde bir komşumuzun hanımı, günün birinde bahçeye salatalık toplamaya gider. Salatalıkları toplayan kadın, döndüğünde, elinde bir deste otu olan, ak sakallı bir ihtiyar ile karşılaşılır. Adam buna:

‘Kızım, eteğindeki salatalıklardan, bana bir tane verir misin?’ der.

Kadın, adamın yüzüne bile bakmayarak:

‘Çekil karşımdan, ben seninle uğraşamam’ der.

Adam, bunun üzerine, yine kadına dönerek:

‘Üç gün, üç gece can çekişesin. Yatağının üç köşesine üç adam otursun, yine de figanından durulmasın’, diye beddua edip gider.

Bu konuşmalara şahit olan bir komşu çocuğu, bahçeden kopardığı bir salatalığı, götürüp ihtiyara uzatır. Çocuğun bu hareketini çok beğenen ihtiyar, ona:

‘Oğlum, sen kötülük nedir bilmeyesin, salatalığın da sürekli artsın hiç eksilmesin’ der.” (Alptekin, 1993, s. 67-68)

Melen Gölü için anlatılan bir efsanede de Hz. Hızır köylülerden yiyecek istemiş. Fakat buna yiyecek veren olmamış. O zaman Hz. Hızır bu köyü cezalandırmıştır.

“... Bu gölün bulunduğu yer vaktiyle bir köymüş. Bir gün Hz. Hızır Aleyhisselam'ın yolu buraya uğramış. Karnını doyurmak için evin kapısını çalıp biraz yiyecek istemiş. Ancak karşısına çıkan kötü kalpli ev sahibi kadın onu reddetmiş. Daha başka kapılardan da benzer muamelelere mâruz kalmış. Bunun üzerine misafir sevmeyen bu köyü sulara gark etmesi için Allah'a duâ etmiş. Duâsı kabul olmuş ve köyü sular basmış. Bugünkü Melen Gölü bu şekilde meydana gelmiş.” (Sakaoğlu, 1976, s. 162)

1.3.4.2. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme

Malatya yöresine ait olan **Korucuk (Hasan Basri)** adlı efsanede ak saçlı nur yüzlü bir ihtiyar korucuk türbesinde deli bir kadının kızının rüyasına girer. Böylece annesi iyileşir.

“On oniki yaşlarında bir kızın (anlatıcının) üvey annesi akıl hastasıdır.

Bir gün köy halkı bu kadını Korucuk'a getirirler.... Orada küçük kızı ile üvey anne yan yana yatarlar. Kız bir süre uyduktan sonra bir rüya görür. Rüyasında yanına ak saçlı nur yüzlü bir ihtiyar gelerek:

‘Haydi kızım, sen kalk git buradan senin burada kalmana lüzum yok’ der.. Kız heyecanla kalkıp oturur.

Yolda kadının iyileşip iyileşmediğini anlamak için soru sorarlar ve kadının verdiği cevaplardan kadının iyileştiğini anlarlar.” (Alptekin, 1993, s. 53- 54)

Abdullah Gazi'nin kerametlerinin anlatıldığı bir efsane dede Abdulvahap Gazi uzun seneler hasta olarak yatan bir hastanın rüyasına girer ve hasta o günden sonra iyileşir.

“Ben uzun senelerden beri hasta olarak yatmaktayız. Derdime hiçbir doktor çare bulamayıp yatağımda ölümümü beklerken bir rüya gördüm. Rüyamda, isminin Abdulvahap Gazi olduğunu söyleyen bir ihtiyar hastalığının geçtiğini ve kendisinin türbesinin ziyaret

etmemi söyledi. Sabah kalktığımda hiçbir hastalığının kalmadığını ve sapsağlam olduğumu gördüm.” (Alptekin, 1993, s.70)

Battal Gazi de savaşta bacağı kesilen arkadaşının bacağına alıp tekrar eski yerine koyduktan sonra yaralı yeri dili ile yalamıştır. Bacak hemen iyileşip eskiden daha sağlam olmuştur. (Alptekin, 1993, s. 74)

1.3.4.3. Zor Durumda Kalanlara Yardım Etme, Yol Gösterme

Efsanelerde zor durumda kalan kahramanlar hemen karşılarında Baba'ları yani yardımcı ihtiyaçları görmüşlerdir. Kahramanların karşılaştıkları her türlü güçlük, yardımcı ihtiyaçlar sayesinde aşılmıştır. Yardımcıların ettikleri dualar kahramanları zor durumlardan kurtarmıştır.

Efsanelerde yardımcı insanlar genellikle “Baba” adıyla anılmaktadırlar. Can Baba, Hamza Baba, Mehmet Baba, Düzgün Baba gibi. Bu kişiler kerametler göstermişler, insanları düşmanlardan kurtarmışlardır.

“**Mehmet Baba**” adlı efsanede Mehmet Baba'nın düşmanları güçsüz hale getirdiğini görüyoruz.

“Sultan Murad Bağdat seferine giderken Mehmet Baba'yı ziyaret eder. IV. Murad:

‘Şeyhim Bağdat'ın fethinde bana yardım et, dualarını bizden eksik etme,’ der. Mehmet Baba da ona:

‘Olur, sana dua edeyim ancak dönüşte bana birkaç tane kafir kellesi getir’ diye tembihte bulunur.

IV Murad, Bağdat'ı kuşatır, ordusu zor durumda kalır.

Bu arada Mehmet Baba talebelerini alır ve arpa tarlasına götürür. Mehmet Baba:

‘Yavrularım arpa başaklarını elinizle ovun ve kılçıklarını Bağdat'a doğru üfleyin’ der.

Karşı tarafta savaşta devam ederken Osmanlı ordusu bir anda kuvvet kazanarak düşmanı güçsüz hale getirir ve Bağdat düşer.

IV. Murad savaştan döndükten sonra Mehmet Baba'nın yanına gelip olanları anlatıp:

'Ey şeyhim hani bana dua edecektiniz, niçin etmediniz?' Diye sitem eder. Şeyh :

'Padişahım oradan getirmiş olduğunuz kellelerin gözünü bir açar mısın?' der.

Sultan Murad kellelerin gözünü açtığında hepsinin arpa kılçığı ile dolu olduğunu görür ve söylediklerine pişman olarak:

'Şeyh'im, sen haklıymışsın' der. (Alptekin, 1993, s. 26-27).

Can Baba efsanesinde de Can Baba'nın kerametini görmekteyiz. O zehiri bal şekline dönüştürmüştür.

"Can Baba'nın kerametleri, çevresindeki insanların artması, Diyarbakır Beyi'ni kıskandırmış ve Can Baba'yı önce hapsedirmiş, daha sonra da onun ölmesi için zehir vermiştir. Ancak Can Baba burada kerametini bir daha göstermiş ve nasıl Erçişli Emrah'ın içtiği zehir ağzından mavi bir duman şeklinde çıkmışsa, burada da bal şekline dönüşmüş; Can Baba'da, bunu bir tabağa akıtmıştır. Keramet bununla da bitmemiş, tabaktaki balı ihtiyar bir adam yiyince, tıpkı masallarda olduğu gibi, birden değişmiş ve on beş yaşında bir delikanlı olmuştur." (Alptekin, 1993, s. 62)

Hamza Baba adlı efsanede de Hamza Baba, Mehmet Baba efsanesinde olduğu gibi düşmanlara karşı kerametini göstermiştir ve Rus askerlerinin şehre girmesini engellemiştir.

"Bingöl'ün Ruslar tarafından işgal edildiği yıllarda Hamza Baba medreseye gelir. Medresenin hocası Hamza Baba'ya:

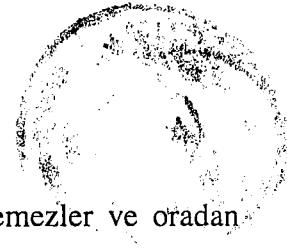
'Baba, Bingöl'den gelen top sesleri işitilmeye başlandı. Haydi hünerini göster, yoksa yarın Elazığ'a da gelirler,' der.

Hamza Baba, hocaya:

'Yanıma gel,' der ve bastonunu Bingöl'e doğru uzatarak:

'Bak bakalım, bir şeyler görüyor musun?' der.

Tam o sırada, hocanın gözünün perdesi kalkar ve Hamza Baba'nın bastonunu, Rus askerlerinin göğsünde görür.

Bu hadiseden sonra, Rus askerleri, Bingöl'den bu tarafa geçemezler ve oradan geriye dönerler.” (Alptekin, 1993, s. 28)

Ders adlı efsanede de dersleri anlamayan ve bu yüzden derslerden kaçan Mehmet Ağa'nın rüyasına aksakallı bir ihtiyar girer. O günden sonra Mehmet Ağa dersleri kolaylıkla anlamaya başlar.

“Biraz kalın kafalı olan Mehmet Ağa, ellerini açarak:

‘Allah’ım, ya bana akıl, fikir ver, ya da canımı al. Şu hocamın azarlamasından bıktım artık’, diye Allah’a dua eder.

.....

Mehmet Ağa, ağacın serin gölgesinde uyurken, rüya âleminde onun yanına ak sakallı bir ihtiyar gelir. İhtiyar bunun ağzına üç kere üfledikten sonra, sırtını sıvazlayarak kaybolur.

Mehmet Ağa kan ter içerisinde uyanır, bakar ki vakit geçmiş, hava kararmış. Korkudan ne yapacağını şaşırır Mehmet Ağa hem derse gitmemiş, hem de evine geç kalmıştır. Biraz da ailesinden korkan Mehmet Ağa, doğru hocasının yanına gider ve bir gün önce verilen dersi, bir çırpıda okuyuverir. Bu hadiseye, hoca ve talebelerle birlikte Mehmet Ağa da şaşırır.

Hoca Mehmet Ağa'nın her gün aynı şekilde dersini okuduğunu görünce:

‘Oğlum, sen dersini alacağın yerden almışsın. Haydi git, uğurlar ola’, der” (Alptekin, 1993, s. 34-35).

Hacı Muhsin Efendi adlı efsane de Mehmet Ağa adlı efsanenin benzeridir. Burada da dersi anlamayan Hacı Muhsin Efendi'nin rüyasına bir pir gelerek, ona iki bardak şurup uzatır. O, birinci bardağı içip, ikincisine elini uzattığı sırada odaya babası girer ve sestem uyanır. Baba hadiseyi anlamıştır. Ona:

“Birinci bardağı içtiğin için, dünya ilimlerini öğrendin. Eğer ben içeriye girmeseydim, ikinci bardağı da içip, ahiret ilimlerini de öğrenecektin” der. (Alptekin, 1993, s. 47-48) Bu olayı halk hikâyelerindeki “bade içme” hadisesine benzetebiliriz. Halk hikâyelerinde de

pirler kahramanların rüyasına girip onlara Allah; üçler, yediler, kırklar ve güzelin aşkına olmak üzere üç bade verirler.

Dil iskelesi adlı efsanede de dervişlerin olağanüstü özellikleri olduğunu görürüz.

“Orhan Gazi zamanında dünyayı dolaşan bir seyyah derviş varmış. Bu dervişin yolu bir gün iskelenin bulunduğu yere gelince gemicilere rica etmiş:

Gemiciler ilgilenmemişler. Bunun üzerine derviş eteğine toprak doldurup denize doğru yürümüş.

‘Biz Allah’ın emriyle karşıya böyle geçeriz.’ diyerek eteğindeki toprakları denize dökmeğe başlamış. Onun döktüğü bu topraklar denizde kara parçası olmağa başlamış. Böylece o, geminin ardı sıra yürür olmuş. Gemiciler bu hali görünce: ‘Aman Sultanım, Boğaz’ı doldurup ekmeğimize mani olma. Sonra İstanbul’dan İzmit’e gemiciler geçemez olur, lütfen...’ diye ricada bulunmuşlar. Derviş on iki bin adım kadar gittikten sonra gemiye binmiş. Sırrı ortaya çıkan derviş, gemiden inince ruhunu teslim etmiş.” (Sakaoğlu, 1992, s.96-97)

Hatay da anlatılan **Hıdır Kayası** diye anılan efsanede de yine olaylar Hz. Hızır merkezlidir.

“Efsaneye göre, adı Hıdır Bey adlı bir çoban vardır. Son derece bilgili olduğu kadar, cesur ve kahramandır. Kralın kızını bir ejderhanın elinden kurtarmıştır. Bir gün Hz. Musa Cenâb-ı Hakk’a, dünyanın en akıllı ve bilgili kişinin kim olduğunu sorar. Hıdır Bey’in varlığını bu suretle öğrenir. O’nu, asâsının ağaç olup dal budak saldığı, torbasındaki balığın canlandığı, gökte bulut yokken yağmur yağıp ıslandığı ve iki denizin kavuştuğı yerde bulacaktır. Bunun üzerine Hz. Musa söz konusu yeri araya araya Samandağı’na kadar gelir. Sahile yakın bir kayaya yaslanıp dinlenirken yorgunluktan uyuyakalır. Uyanınca bakar ki, asâsı yeşerip ulu bir ağaç olmuş, torbasındaki balık sıçrayıp denize atlamış ve kendisi yağmur yağmadığı halde sırlıklam ıslanmıştır. Aradığı yerin burası olduğunu anlayan Hz. Musa, Hıdır Bey’i aramaya koyulur. Gözü orada bir balıkçıya ilişir. Balıkçıya Hıdır Bey’i sorar. O da hiçbir işine karışmazsa kendisini Hıdır Bey’e götüreceğini bildirir. Yol boyunca tuhaf olaylar olur. Her seferinde Hz. Musa müdahale etmeye

kalkınca balıkçı, 'Sen Hızır Bey'i göremezsin' deyip kayboluverir. Balıkçının Hızır Bey'in kendisi olduğunu o zaman anlayan Hz. Musa pişman olursa da iş işten geçmiştir. (Ocak, 1990, s. 206)

İslâm öncesi devir efsânelerinden Hz. Hızır ile ilgili Anadolu Türk efsanelerine malzeme teşkil edenler, yalnız eski Anadolu mitolojisinden alınma efsâneler değildir. Orta Asya'daki eski Budist efsanelerinden de aynı görevi yapanlar vardır. Bunlara tipik bir misal, Çorum, Kırşehir, Tokat ve Sivas havalisinden derlenen, deyişme şeklindeki manzum bir efsanedir.

Bu efsâneye göre, bir avcı yanında yavrusu bulunan bir geyiği kovalamaktadır. Geyik kaçarken yolunun üstünde bir dervişe rastgelir. Ondan yavrusunu avcıdan korumasını rica eder. Bu derviş Hz. Hızır'dır. Geyiğin hemen peşinden avcı yetişir. Derviş yavruya rahat bırakması için avcıya para teklif ederse de, beriki kabûle yanaşmaz:

"Avcı bu sözü duydu
Şeytan sözüne uydu
Kuzuyu kesti orda
Hemen kazana koydu

Derviş gazaba geldi
Orda gözden sır oldu
Okudu İsm-i Azam
Kuzuyu kazandan aldı

Avcı:

Visâline ereydim
Gonca gülün dereydim
Derviş, Hz. Hızır bileydim
Tek parasız vereydim

Derviş dağa erildi
Melekler hep derildi
Derviş orda okudu
Geyik kuzusu dirildi. (Elçin, 1981, s. 213-236).

Yine Ayasofya'nın yapılışı ile ilgili olan bir efsanede de Hz. Hızır zor durumda kalan İstevan Banu'yu bu zor durumdan kurtarmıştır:

“Ayasofya'nın inşasına başlanıp aradan bir zaman geçince, para tükenir. Mimarlar İstevan Banu'dan para isterler. İstevan Banu hazineye para kalmadığını üzülerek görür ve ümitsiz bir şekilde ne yapacağını düşünürken, Allah'a yalvarmaktan başka çare bulamaz ve öyle yapar. Bir gece rüyasında nur yüzlü bir ihtiyar görür. Bu Hz. Hızır Aleyhisselâm'dır. Hz. Hızır, binayı tamamlamaya yardıma almak üzere Allah tarafından gönderildiğini bildirir. İstevan Banu'ya Silivri'ye gitmesini, arada şehir kapısını yanındaki üç küçük tepelerin arasında bulunan sütunun altını kazmasını söyler. Kraliçe denileni yapar ve orada bir hayli altın bulur. Böylece Ayasofya tamamlanmış olur.” (Ocak, 1990, s.210)

Zoya Tülek adlı Türk Efsanesinde “Hz. Hızır”ı halk muhayyilesinde yaşayan şekliyle görmekteyiz:

“Zoya Tülek uyandığı zaman yanı başında ak saçlı, sevimli yüzlü bir ihtiyar gördü. Tülek ayağa kalktı. İhtiyar: ‘Biliyor musun ben kimim?’ Tülek cevap verdi: ‘Hayır muhterem ihtiyar!... Bilmiyorum!’ İhtiyar: ‘Ben Hz. Hızır’ım...’ ‘Yüce Tanrı'nın izni ile hayat suyundan içen Hz. Hızır’ım. Oğlum! Kardeşlerin seni çekemiyorlar. Şimdi de seni uyuduğun vakit atının nalına sivri bir çivi çaktılar. Fakat ben sana yardım edeceğim, sana bir dua öğreteceğim ve ne zaman başın darda kalırsa bu dua seni selamete çıkaracaktır. Şimdi bu duayı okur, atının ayağına doğru üflersin!’

Bundan sonra ihtiyar Hz. Hızır birkaç defa duayı tekrarladı. Yiğidin iyice öğrendiğini görünce birdenbire ortadan kayboldu.

Zoya Tülek duayı doğru okudu. Atının ayağına doğru üfledi. Çivi naldan dışarı fırladı ve izi bile kalmadı. (Orkun, 1943, s.31)

Görüldüğü gibi efsanelerde olağanüstü yardımcılarının fonksiyonları kötülere cezalandırma, iyileri mükafatlandırma, bereket ve bolluk getirme, zor durumda kalanlara yardım etme vb. gibidir.

1.3.5. Diğerleri

Hikâyelerde, masallarda, efsanelerde olduğu gibi bilmecelerde, atasözlerinde, mani, türkü, halk şiiri, ninni vb. türlerde de ak sakallı babalarla, Hz. Hızır ve dervişle ilgili örnekler vardır. Bunlardan birkaç tane örnek verecek olursak;

Hz. Hızır çaldı kılıcı

Mağrîbe vardı bir ucu. (*Yıldırım*), (Çelebioğlu-Öksüz, 1974, s.74)

Bir değneğin ucunda Hz. Hızır

Koca bir dağı oynatır. (*Kaldırac*), (ÇELEBİOĞLU-ÖKSÜZ ,1974, s. 320)

Aşağıdan gelir derviş,

Hele gözüme iliş, meyvalar içinde yapraksız bir yemiş. (*Mantar*), (Elçin, 1988, s.234)

Uzun uzun akalar

Ak sakallı babalar

Gelir gider duramaz

Gece gündüz çabalar. (*Dalga*), (Elçin, 1988, s. 234).

Atasözleri ve deyimlerde de Hz. Hızır, pir, derviş gibi yardımcıların yer aldığını görmekteyiz.

- *Dervişin fikri ne ise zikri odur,*

- *Kul sıkılmayınca Hz. Hızır yetişmez,*

- *Sabreden derviş, muradına ermiş gibi atasözleri,*

- *Pir aşkına (yoluna),*

- *Hz. Hızır gibi yetişmek,* deyimleri de bu yardımcıların halk edebiyatının diğer türlerinde de kullanıldığını göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK MASALLARINDA YARDIMCI İHTİYAR MOTİFİ

Destanlarda, halk hikayelerinde, efsanelerde, diğer halk anlatmalarında incelediğimiz yardımcı ihtiyar motifine Türk masallarında da geniş bir yer verilmiştir.

Eski Türk destan ve efsanelerinde “ak saçlı ihtiyar”, “Uluğ Türk”, “Gök sakallı vezir” gibi isimlerle bilinen yardımcı ihtiyar motifi efsane, halk hikayesi ve özellikle masalarda yerini büyük ölçüde Hz. Hızır’a bırakmıştır. Hz. Hızır’ın yerini zaman zaman derviş, ak sakallı ihtiyar, pir, ermiş, dede, şık (şih) ve yaşlı kadınlar almıştır.

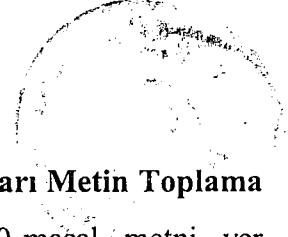
Türk mitolojisinde çok yaygın olan yardımcı ihtiyarlara masalarda da sıkça rastlamaktayız. Bu yardımcı ihtiyarlar diğer halk anlatmalarında olduğu gibi masalarda da genellikle asıl olayın kahramanı değildirler. Bu kişiler olay kahramanı olmaktan ziyade iyi ve dürüst kişilerin, zayıfların yardımcısıdır. İnsanlar bunalınca, sıkışınca bu yardımcılar meydana çıkar ve gereken yardımı yaptıktan sonra gözden kaybolurlar.

Bu kişiler, masalarda insanlara her türlü yardımı yaparlar. Çocuğu olmayan insanların çocuk sahibi olmasını sağlamaya, hastaları iyileştirmeye, zor durumda kalanlara yol göstermeye, felaketleri önceden haber vermeye, öğüt vermeye, insanlara olağanüstü güçler vermeye, insanları diriltmeye, iyileri ödüllendirip, kötülerini cezalandırmaya, fakiri zengin, zengini fakir etmeye kadar birçok yerde kahramanların imdadına yetişmişlerdir.

Türk masaları üzerinde hazırlanmış doktora ve yüksek lisans tezlerinden yola çıkarak bazen Hz. Hızır, bazen derviş, bazen pir, vb isimlerle karşımıza çıkan bu manevi güçlerin hangi masalda hangi rolü üstlenmiş olduklarını araştırdık ve bu bölümde masalardan örneklerle, yardımcı ihtiyar motifini geniş bir şekilde açıklamaya çalıştık.

Yardımcı ihtiyarları taradığımız doktora ve yüksek lisans tezleri şunlardır:

Halil Altay Göde tarafından 1997 yılında hazırlanan **Yalvaç Masalları Üzerine Bir İnceleme** adlı yüksek lisans çalışması 70 masal metninden oluşmuştur.

1971 yılında Saim Sakaoğlu'nun hazırladığı **Gümüşhane Masalları Metin Toplama ve Tahlil** adlı doktora tezinde Gümüşhane yöresinden derlenmiş 70 masal metni yer almaktadır. Saim Sakaoğlu bu çalışmasının girişinde masallarla ilgili genel bir bilgi vermiş, çeşitli ülkelerdeki masal kitapları ve masallar üzerine yapılan çalışmalardan bahsetmiştir.

1972 yılında Bilge Seyidoğlu tarafından hazırlanan **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar** adlı doktora çalışmasında da Seyidoğlu masallarla ilgili genel bilgiler vermiş daha sonra masal motiflerini sıralamıştır. Bu tezde 72 masal metni bulunmaktadır.

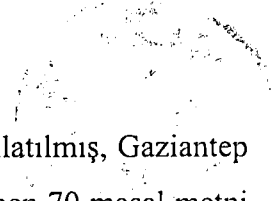
Umay Günay tarafından 1974 yılında hazırlanan **Elazığ Masalları (İnceleme_Metin)** adlı doktora tezinde de 70 masal metni bulunmaktadır. Bu çalışmanın giriş kısmında da masalla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Elazığ Masallarının tetkik ve tahlili yapılmıştır. Elazığ Masallarının ortak yapı özellikleri verilmiştir. Masalların tahlilinde propp metodu kullanılmıştır.

1982 yılında Ali Berat Alptekin'in hazırladığı **Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması** adlı doktora tezinde de Taşeli yöresine ait 70 masal metni vardır. Bu tez inceleme ve metin olmak üzere iki ciltten oluşmuştur. Masallar motif ve tip yönünden incelenmiş ve daha sonra derlenen masal metinleri verilmiştir.

1990 yılında Esmâ Şimşek tarafından hazırlanan **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması** adlı doktora çalışması da iki ciltten oluşmaktadır. I. Ciltte masallar hakkında geniş bilgiler verilmiş, masal üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Yukarıçukurova Masallarının derleme şekilleri, yapılan çalışmalar ve motif yapısı verilmiştir. Yukarıçukurova Masallarının formel yapısı incelenmiştir. II. Ciltte bölgeden derlenen 70 masal metni verilmiştir.

Mehmet Özçelik tarafından 1992 yılında hazırlanan **Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma** adlı doktora çalışmasında da 70 masal metni bulunmaktadır.

1995 yılında Behiye Köksel tarafından hazırlanan **Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme** adlı doktora tezinde de Gaziantep, Gaziantep masalları üzerinde şimdiye

kadar yapılan çalışmalara yer verilmiş, masalları derleme biçimleri anlatılmış, Gaziantep masallarının tip tasnifi ve motif yapısı verildikten sonra bölgeden derlenen 70 masal metni sıralanmıştır.

1995 yılında Yılmaz Önay tarafından hazırlanan **Van Masalları Üzerine Bir Araştırma** adlı doktora çalışmasında da masallar incelenmiş ve masal metinleri verilmiştir.

1996 yılında Seyit Emiroğlu tarafından hazırlanan **Meram İlçesi (Konya) Masalları Üzerinde Bir İnceleme** adlı çalışmada da Meram (Konya) yöresinden derlenen masal metinleri incelenmiştir. Bu tezde de 70 masal metni vardır.

İncelediğimiz bu çalışmaların çoğunda gördük ki yardımcı ihtiyarlar farklı isimlerde fakat aynı görevleri üstlenmişlerdir. Çalışmamızda farklı tezlerdeki aynı masallar da tespit edilmiş, aynı masalları tekrar tekrar verme gereği duyulmamış, bu nedenle sadece masalların isimleri ve kaynakları verilerek tek örnek verme yoluna gidilmiştir.

Masallarda yardımcı ihtiyar adı altında belirtilen isimler şunlardır:

Hızır, Derviş, Pir-i fâni, Ak sakallı ihtiyar, Ak sakallı koca, Hoca, Şık (Şih), Dede, İhtiyar, Yaşlı adam, Fakir adam, Yaşlı kadın, Ermiş, Of lala, İhtiyar nine.

2.1. Yardımcı İhtiyarların Masallarda Üstlendikleri Fonksiyonlar

Diğer halk anlatmalarında olduğu gibi masallarda da yardımcı ihtiyarlara sıkça rastlamaktayız. Masallarda yardımcı ihtiyarların üstlendikleri görevler şunlardır:

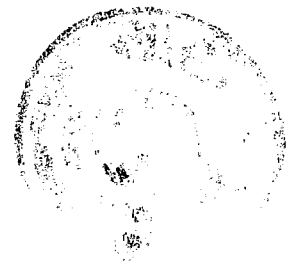
2.1.1. Çocuğu olmayan insanlara yardım. (Yardımcı ihtiyarlar çocuğu olmayan kahramanların çocuklarının olmasını sağlarlar.)

2.1.2. Çocuğa ad verme

2.1.3. Hastaları tedavi etme, iyileştirme

2.1.4. Ölülerini diriltme

2.1.5. Kahramanlara yol gösterme

- 2.1.6. Kahramanları zor durumlardan, belalardan kurtarma
- 2.1.7. Kahramanlara öğüt verme
- 2.1.8. Kahramanlara olağanüstü özellikler verme, hünerler öğretme
- 2.1.9. Kahramanların evlenmelerini sağlama
- 2.1.10. İyilerin mükafatlandırılıp, kötülerin cezalandırılması
- 2.1.11. Diğerleri

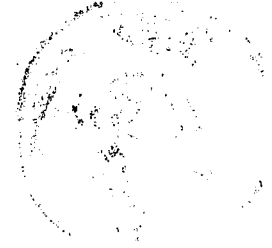
2.1.1. Çocuğu Olmayan İnsanlara Yardım (Çocuğun Olmasını Sağlama)Eder

Türk kültüründe çocuğa büyük önem verilir. Çocuk, insan neslinin devamını sağlar. Bu sebepten bütün toplumlarda çocuksuz insanlar hoş karşılanmaz. Bunlar dertlerine çare bulmak için çeşitli yollara başvururlar.

Değişik toplumlarda çocuğu olmayan insanların ne gibi yollara başvurduklarını ve masallarla benzerliklerini incelersek görürüz ki, tüm toplumlarda çocuksuzluk büyük bir problemdir ve bu problem tüm halk anlatmalarına aksetmiştir.

“Çocuğu olmayan Yakut kadınların mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde, ‘yer sahibi’ (andaydı iççide) ne yalvarırlar, ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun Tanrı’dan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar.” (İnan, 1986, s. 167)

Masallarda da kahramanların büyük bir kısmının çocuğu yoktur. Kahramanlar, çocuklarının olması için duâ ederler, memleketlerinden ayrılırlar ve karşılarında Hz. Hızır’ı, dervişi, ak sakallı ihtiyarı kısaca yardımcı ihtiyarları bulurlar. Yakutlar, çocuk sahibi olduktan sonra bunun Tanrı’dan, yer, ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar. Masallarda da insanlar bunun Allah’tan ve Allah’ın manevi destekçileri tarafından verildiğine inanırlar. İslamiyet öncesi devirde beyaz elbiseli ihtiyar kahramanların çocuk sahibi olmasına vesile olurken, İslamiyetten sonra kahramana yardım eden kişilerin değiştiğini görürüz.

Masallarda çocuk, yardımcı ihtiyarların verdikleri elma ve ettikleri duâ sayesinde olur.

Şah İsmail masalında çocuğu olmayan padişahın karşısına bir derviş çıkar:

“Bir padişah vardı, hiç evlâdı yoktu. Bu padişah, bahçeye gezmeye çıktı, o arada düşünmeğe daldı. Yukarıdan bir derviş geldi, dedi:

“Padişahım, selâmunaleyküm.”

Padişah selamını almadı, bir daha söyledi, almadı. Üçüncü kere söyledi. Padişah duydu:

“Aleykümselâm”

“Padişahım, selamımı neden almadın? Tanrı selamı alınmaz mi?”

“Ne Tanrı selâmını alayım, ben de koca bir padişahım, hiç evladım yok”

“Evin yapıla, sözünde durursan Tanrı sana evlat verir, sözünde durmazsan vermez.”

“Peki ben sözümde duracağım.”

Derviş, padişaha iki tane elma verdi, dedi ki:

“Bu elmalardan birini soy, sultan hanımla beraber yeyin. Birini de atına yedir.”

“Peki.”

“Padişah, Sultan hanımla beraber gece elmayı yedi, öbürünü de atına yedirdi. Bu sultan hanım hamile kaldı, günü tamamlanınca bir erkek evladı doğurdu,.....” (E.M , s.341-342)

Üç Nar masalında da padişah ile karısı çocukları olmadıkları için üzgündürler. Ne yapacaklarını düşünürlerken kapılarını bir derviş çalar:

“..... Bir padişah varmış, bunların hiç zürriyeti yokmuş. Bir gün padişahla hanımı oturup düşünüyorlar. Padişah diyor ki:

“Ailem, bizim bu kadar malımız, mülkümüz var, herşeye hükümdarız ama bizim bu halimiz ne olacak?”

“Ne yapalım efendi, Cenâb-ı Allah’ın işi, vermiyor, ne yapalım.”

O sırada tak tak kapı döğülüyor, açıyorlar bir derviş baba, yukarı çıkartıyorlar, hizmet, izzet, ikram, namaz, niyaz yapıyorlar. Bu padişah da düşünüyor, derviş baba soruyor:

“Padişahım ne düşünüyorsun?”

“Derviş baba, mesele böyle böyle, ne oğlum ne de kızım. Benim halim ne olacak?”

“Yat Allah kerimdir.”

Yatıyorlar, sabah oluyor, derviş baba gidecekken padişah soruyor: ‘Derviş baba, sen yat Allah kerimdir dedin ama, bunu manasını vermedin.’

Derviş baba bir kağıt yazıyor, diyor ki:

“Bunu suda ezin için, Allah kerimdir.”

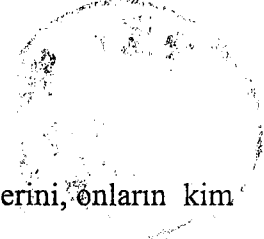
“Padişah, derviş babanın bahşişini veriyor, derviş baba gidiyor. Gel zaman git zaman Cenâb-ı Allah bunlara bir evlat veriyor...” (E. M, s. 425).

Dervişlerin özelliklerinden biri de iyiliklerini yaptıktan sonra hemen ortadan kaybolmalarıdır. Bu masalda bu özellikten farklı olarak gördük ki padişah dervişe para veriyor. Bu şekle diğer masallarımızda rastlamadığımız için bu durumun istisnai bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

Tasa Kuşu masalında da derviş verdiği elma ile padişah ve karısının çocuğunun olmasına yardım eder:

“Padişah ve lâlesi kıra çıhdırları zaman bi ağacın dibinde dinnenmeye oturmuşlar. Bir derviş gelmiş. “Selamünaleyküm padişahım sağolsun” demiş.

Benim padişah olduğumu ne bülürsen? ‘Ey aleykümselâm’ demiş. “Öyleyse kalbimdekini de bilirsin.” “Evet, padişahım. Çocuğun olmadığına pek sılırsın. Şu elmayı al da ahşama, valide sultanla biraber yirsiz. İnşallah çocuğun olur.” Ahşama yemişler. O günden sonra bir gızı dohuz ay sonra olmuş”. (Erz. M., s. 232).

Tasa Kuşu masalında gördüğümüz gibi dervişlerin insanların dertlerini, onların kim olduklarını bilmeleri de onların diğer bir özellikleridir. İncelediğimiz masalların hemen hemen hepsinde dervişler kahramanların kim olduklarını -padişah, vezir- ve sıkıntılarını bilirler.

Bu olağanüstü yardımcılardan diğer bir özelliği de kahramanlara genellikle bir su, çeşme, pınar başında ağaç altında rastgelmeleridir. Su ve ağacın Türkler için kutsal olduğunu düşünürsek bu olağanüstü yardımcılardan da bu yerlerde ortaya çıkmalarına şaşırılmamız gerekir.

Ne idim, Ne oldum, Ne olacağım masalında derviş elma vererek padişah ve vezirin çocuğunun olmasına vesile olur.

“Bir padişah varmış, bunun da hiç evladı olmazmış. Padişah bir gün veziri ile otururken, bir derviş gelip buna bir elma verir. O gece hem padişah, hem vezir elmaları yeyip gerdeğe girerler. Padişahın bir kızı, vezirin bir oğlu olur.” (G. M. , s. 446).

Serencam adlı masalda da derviş birdenbire ortaya çıkar ve yine birdenbire ortadan kaybolur. Padişah'ın, dervişin verdiği elma sayesinde çocuğu olur.

“Sultan Hazretlerinin çocuğu olmaz. Lalesiyle birlikte derviş kıyafetine girip yola çıkarlar. Karşlarına bir derviş çıkar.

“Selâmünaleyçüm, şevçetüm sağolsun” oni dediği zaman padişah aldı sahalini ağzına. Bir düşünceye daldın. Dedi çi:

Bu geder dünyayı cezirem. Bu sözün üzerine lâleye dedi çi: ‘Lale geyfelerimizi getir içelim.’ Geyfelerini içdihden sonra, devrüş baba cebinden çihartdi bir tene elma verdi. Dedi çi: “Bu elmayı sultan hanımnan Cuma ahşami, zıfaf olduğu cüni bu elmayı ortadan bölersen, yarısını cendin yersen yarısını da sultan hanıma yedirirsen”

Buni dedihden sora bu devrüş dedi çi:

“Bene bir ibrih ver.” Lale de bunun eline bir ibrih verdi. Laleynen padişah çözdiler. Devrüş bahdiçi, devrüş yohdur.” (Erz.M., 423-424).

Topal Leylek masalında da çocuğu olmadığı için üzülen padişah gezmeye çıkar ve dervişle karşılaşır. Derviş bu masalda da padişahın derdinin çocuksuzluk olduğunu anlar:

“Padişah çocuğu olmadığı için üzgündür. Diyar ba diyar gezmeye çiharken bi derviş önüne çihir. ‘Padişahım sağolsun sen neriye bele gezirsin.’ ‘Sen benim padişah olduğumu nereden anladın?’

‘Evet, senin çocuğun olmir.’

‘ E nereden anladın? Sen bunu nereden bildin? Ben ele derviş gezen insanım, annadım çocuğun olmadığını.’ ‘Benim mümkünü yoh mu çocuğum olmasına?’ ‘Sene bir elma verirem, bu elmayı alır gidersin, ahşam sultana yarısını keser yedirirsin, yarısını da sana. Hemen hamile galacah sultan. Çocuh eger giz ise ilk bahdı her kim ise ona verecahsın. Oğlan olursa her kimi isderse onu alacahsın.’

Padişah düşünceli yatağa soyunup girerken cebinden elma düşür, sultan dir ki: ‘Bu ne padişahım sağolsun.’ ‘Bu elmayı bana bir derviş verdi, göya bundan bir çocuh olacahmış. Yarısını sen yiyecehsin, yarısını ben.’ Padişah kesir o almayı yarısını sultana yedirir, yarısını kendi yiyir. Yatillar o geceden hamile galir kadın...” (Erz., M., s. 169).

Topal Leylek masalında padişahın dervişin yardımıyla çocuğu olur. Bu masalda diğerlerinden farklı olarak derviş bir şart koşar. Şartı çocuk kız olursa onu ilk bahtına vermesi, çocuk oğlan ise, oğlan kimi isterse onu almasıdır.

Nardanesi masalında İbrahim Bey’in çocuğu olmaz. Bir gözenin başında dervişle karşılaşır. İbrahim Bey’in dervişin verdiği elma sayesinde çocuğu olur.

“... İbrahim Bey namında bir adam varmış. Bunun heş çocuğu olmazmış. Ayilesi diyir ki, ‘Biz bele sonsuz ne olacayih, gel bir çaremize bah?’ Bu gahir bi heyse azih tozuher edir, bu çihir, gidir. Çihir gelir ki gözenin başında oturir. Bu gözenin başında oturmada olsun bahir ki ne atının izi var ne ayağının tozu var bir devriş baba geldi. ‘Selâmünaleyküm’ dedi. ‘Aleykümselam İbrahim Bey’ dedi. ‘Adımı bildin, muradımı da verecahsan.’ Muradın neyse de verim.’ Benim muradım heç züriyetim yoh.’ Çihardir orda bir elma verir, buna. ‘Bu elmayı götür, yarısını hanım yesin, yarısını da sen ye. Sizin çocuğunuz olur.’ Bir de bahir ki gadın gocası geldi. ‘Aman İbrahim Bey neyin nesi ki bele

geri döndün geldin?’ Dir ki, Hal ehval beleyken bele... Kesir elmayı yarısını karısı yiyir, yarısını o yiyir. Bu dönüm gadın gebe galir.... Bu dokguz ay, dokguz sahat teknil olir. Bu gadın yatir bir gızı olir” (Erz. M., s. 258).

Melikşah masalında yine zengin padişahın çocuğu yoktur. Padişah bir pınar başında otururken, derdini anlayan bir dervişle karşılaşır. Derviş padişah ve karısına bir elma vererek çocuklarının olmasını sağlar:

“... Bu padişah çok zenginmiş, ama çocuğu olmuyormuş. Bu padişah bir gün ailesi ile gezmeye gider. Yolda acıktıkları bir vakitte bir pınarın başına oturup yemeklerini yemişler, soğuk sulardan içmişler. Onlar suyun başında otururlarken bir adam peyda olur, yanlarına gelir:

“Padişahım, burada ne geziyorsun?”

“Sen benim padişah olduğumu anladın, derdimi de anlarsın.”

“Senin derdin çocuksuzluk.”

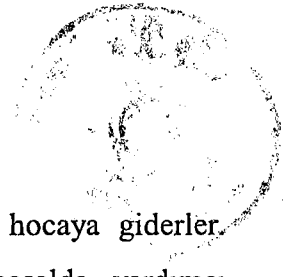
Bu adam çıkartıp bunlara bir elma verir... Dokuz ay, dokuz saat tamam olunca padişahın bir oğlu olur.” (G. M., s. 498).

Gülen Gül, Ağlayan İnci masalında da yine çocuğu olmayan bir insan vardır. Bu adamın karşısına- yardımcı ihtiyar isim değiştirir- dede çıkar. “Dede”nin fonksiyonu da dervişlerle aynıdır. Aradaki tek fark isim değişikliğidir. Bu masalda da dedenin verdiği elma ile adamın çocuğu olur.

“Çocuğu olmayan bir adam varmış... Bir gün ovanın orta yerinde bir ağacın altına yatmış, orada yatarken yanına bir dede gelmiş.

“Selamünaleyküm arkadaş. Sen ne arıyorsun burada? Her gün bakarım buradasın”

“Ne arayayım arkadaş. Bir kısrağım var kunnamaz. Bir avradım var çocuğu olmaz. Canımın bungunlugundan buralara gelirim.” “Şu elmayı al, git, soy. Eşiğini beygire, almasını da karına yedir. Karının da çocuğu olacak, beygirin de kunnayacak” demiş. Adam almayı almış, gitmiş, karısıyla beygire yedirmiş. Karısının bir kızı olmuş...” (Y. M., s. 283).

Mercimek Çocuk masalında da bir ailenin çocuğu yoktur. Bunlar hocaya giderler. Hoca'nın yaptığı ilaç ve okuduğu dua sayesinde çocukları olur. Bu masalda yardımcı "Hoca"dır. Günümüzde de çocuğu olmayan insanlar hocalara giderler, muska yaptırırlar bu masalda olduğu gibi.

"Bir garı goca varmış. Garı ve gocanın heç çocuğu yoğmuş. Aradan on, onbeş sene geçmesine rağmen heç çocukları yoğmuş. Derken çocuksuzluktan bıkmışlar eyce yalnız başlarına. Garı demiş ki:

"Bir hocaya gidelim, muska yapan hocalara yani."

"Bir muska ettireyim belki çocuğumuz olur" demiş.

Getmiş bir hocaya danışmış:

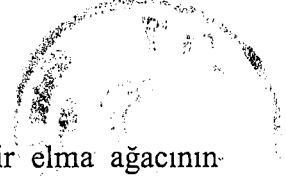
"Hoca benim heç çocuğum olmuyor, bu çocuk için eğer bir golayı varsa bir ayet yaz ver, yani bir muska yazıver. Benim de çocuğum olsun."

"Ben sana bir dua edeyim, yakma bir ileğen hamur yumur. Hamırı yumur, sacı gur, bezeyi dük, altına da bir kese mercimek al, üstüne otur. Bir tas mercimek ölç, keseye koy daha sonra üstüne otur. Ekmeğini yapmaya bak gum gibi çocuk meydana gelecek mercimekten." Kadın hocanın dediklerini yapar ve kum gibi mercimek çocukları olur, bir tanesi sağ kalır." (T.P. M., s.388)

Üç Turunçlar masalında pir karşımıza çıkar. Pir, bu masalda çocuğu olmayan padişaha elma verir. Pirin verdiği elma ile padişahın bir çocuğu olur.

"...Padişah da dünya üzünde heç çocuğu olmazmış. Bir gün gahir ava guşa gidir. Bir pir ihdiyar raslır. Pir, ihdiyar da rasladığı sıra bunun çocuğu olmadığını annir:

"Oğlum bu almayı da cötür, sen ye. Evel Allah'dan senin çocuğun olur." Almayı aldı, avdan, guşdan ceriye döndi. Evine celdi. Bu almayı ayilesine verdi, aylesi yarısını yedi, yarısını da cendi yedi. Bu almayı yedi, jedihden sonra bu aylesi Allah'dan çocuğa galdi, bu hamile oldu, dohuz ay, dohuz cüni, dohuz saat tamam olduhdan sonra dünya üzüne çocuk celdi." (Erz. M., s.291)

Yazılan Yazı Bozulmazmış adlı masalda hükümdar ile veziri bir elma ağacının altında ak sakallı bir yaşlı adamı görürler. Yaşlı adam bunlara birer elma verir. Birinin oğlu, birinin de kızı olacağını söyler ve bunları evlendirmelerini söyler:

“Hükümdar ile vezirin çocukları olmaz. Hükümdar ve vezirin hanımları has bahçede gezerler, konuşurlar, oğul uşaktan yana olan talihsizliklerine yanar, üzülürlermiş...”

Yine bir gün bahçede gezerlerken selam verip yanına otururlar. Yaşlı adama çocuklarının olmadığını söylerler. Yaşlı adam ayağa kalkarak, daldan kopardığı bir elmayı yarıya bölüp yarım elmaların birini hükümdarın, ötekini de vezirin karısına verir:

“ Alın bu elmaları yiyin, inşallah Tanrı size birer çocuk verir. Birinizin oğlu, birinizin kızı olur. Onları evlendirirsiniz” der. Kadınlar elmaları alıp yerler. Ak sakallı adam da kadınlardan izin isteyip oradan ayrılır.” (A. M., s.474)

Mayıl ile Ab-ı Güneş adlı masalda yardımcı ihtiyar, ağ sakallı bir ihtiyardır. Bu masalda da padişah ve veziri çocukları olmadıkları için gurbete çıkarlar. Bunların karşılıklarına da ağ sakallı bir ihtiyar çıkar.

“Bunnar yola çıkmışlar.... Bunların karşılıklarından, bir ihtiyar amca çıkmış. Ağ sakallı bir adammış. Demiş ki:

‘Yavrım, neriye gediye?’ demiş. Padişah:

‘İkimizin de çocuğu, heş yok. Çocuk aramaya gediye,’ demiş.

İhdiyar:

‘Size, ben bir elma veriyim. Yarısını hanımın yesin, yarısını da sen ye,’ demiş.

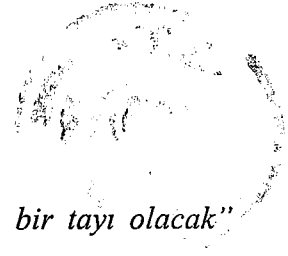
İhdiyar, iki elma çıkarmış birini vezire vermiş, birini de padişaha vermiş.

“Gabiğini da gısrığınıza verin,” demiş.

.....

Bunnar, elmayı bölüşüp yemişler. Yedikten sonra, aradan dokuz ay geçince, bunun bir oğlu olmuş.” (Y.Ç.M., s.764)

Gevher Hanım masalında da Hz.Hızır dede, çocuğu olmayan aileye elma verir.

*“Elmanın içini siz, dışını tayınız yesin, sizin bir oğlunuz atınızın bir tayı olacak”
demiş ve çocuk doğmuş. (K. M., s.355-356)*

Masallarda çocuksuzluk, çocuğu olmaması sıkça rastlanılan bir hadisedir. Genellikle padişahın, vezirin halk hikayelerinde olduğu gibi çocuğu yoktur. Herşeyleri olup da çocukları olmayan bu kahramanlar üzgündürler bu sebepten gurbete çıkarlar. Bir pınar, göze başında, bir ağaç altında - su ve ağaç Türkler için kutsaldır- kendilerine yardım edecek kişilerle karşılaşır. Manevi güçleri olan bu kişiler, yardımcı kahramanların sıkıntılarını bilirler, onların kim olduklarından haberleri vardır. Birdenbire karşılaşılan bu kişiler, birdenbire de ortadan kaybolurlar.

Yardımcı ihtiyarlar, kahramanların çocuklarının olmasına şu şekilde yardımcı olmuşlardır:

- a) Elma vererek
- b) Kağıt vererek
- c) İlaç vererek
- d) Dua ederek

İncelediğimiz masalarda yardımcı ihtiyarların verdiği elmayı yiyen, kağıdı ezip suyunu içen, ilaç alan ve dualar eden çocuksuz kahramanların çocukları olmuştur. Kısaca kahramanlar çocuksuzluk gibi önemli bir sorundan yardımcı ihtiyarlar sayesinde kurtulmuşlardır.

2.1.2. Çocuğa Ad Verme

Türk toplumunda çocuğa verilen önem kadar, çocuğun adı da önemlidir. Çocuğa ad verme sıradan bir olay olmadığı için bu iş küçük çapta da olsa kutlanarak yerine getirilir. Bütün kesimlerde çocuğa ad veren bir büyüktür, boyun ileri gelen akıl danışmanıdır, ak saçlı ihtiyardır.

Masalarda da çocuklara ismi çocukların doğmasına vesile olan yardımcıları - Hz.Hızır, derviş, pir vb- verir. Bu yardımcıları çocukları olmayan kahramanlara yardım

ederek onların çocuklarının olmasını sağlarken “çocuklara isimlerini de kendilerinin verecekleri” şartını koyarlar.

Bu yardımcılar isim verme anında birdenbire ortaya çıkarlar, kahramanlara isim verdikten sonra tekrar kaybolurlar.

Gülen Gül, Ağlayan İnci masalında dedeler çocuğun ismini verir.

Kız kocaman bir delikanlı olmuş. Fakat adını koymamışlar. O dede gelmiş. Birisi “Kalk kızım bir su koy gel” demiş. Kız suyu komuş gelmiş. Dede, “Yürüdükçe altın dökülsün” demiş. Biri de “Ağladıkça gözünden inci dökülsün.” demiş. Diğeri ise: “Güldükçe güller açılsın” demiş. (Y. M., s.283)

Melikşah masalında da “pir” kendisi gelmeden çocuğa ad koymamalarını söyler.

Bunlar bir gün dururlar, beş gün dururlar, olmuyor, pir gelmiyor çocuğun adını koymaya.

Çocuk yedi yaşına girer, büyükler toplanıp bu çocuğa ad koymaya karar verirler. Tam çocuğun adını koyacakları sırada bir pir gelip diyor ki:

“Çocuğun adı Melikşah olsun.” (G.M., s.498)

Nardanesi masalında çocuğun olmasını sağlayan derviş çocuğa adını da verir:

Ama derviş baba dir ki, “Ben gelmemiş adını çocuğun goymayın”

.....

Bu aylar geçer, günner geçer, bunun heç adı goyilmir. O gonşi diyir, “İbrahim Bey sen bele bir adam, zengin adam çocuğun oldi, adı goyilmadi. Getir bunun adını goyah.” Herif piriş pilavını bişirir, dönir bir öküz kesir, şennih yigilir yemeh yedihleri yerde bir de bahillar ki ne atının izi var ne ayağının tozu var bu dervüş baba geldi. Geldi dedi ki, “Nardanesi anasının, babasının bir danesi” saçını, başını sığir orda gaybolir.” (Erz. M., s.258)

Şah İsmail ve Gülperi masalında kadının rüyasına giren Hz.Hızır, çocuğunun adını kendisinin koyacağını söyler. Bu masalda Hz.Hızır'ın görüntüsü yoktur, Hz.Hızır'ın sadece sesi duyulur.

“Bu çiftin bir evlâdı olur, kadının rüyasına gelen Hz.Hızır:

“Bu çocuğun adını koymayın, ben günü geldiğinde söyleyeceğim” der ve gider. Aradan zaman geçer, oğlan büyür ama adsızdır, ailesi büyük bir yemek düzenler.

Topluluğa çocuğun adını sorarlar, onlar da her kulaktan bir ses gelerek başka başka isimler söylerler. O arada Hz.Hızır'ın sesi yükselir:

“Bu gencin ismi Şah İsmail olacak” demiş. Anne bu sese kulak vererek oğlunun adını Şah İsmail koyar.” (K. M., s.360)

Şah İsmail ve Gülizar adlı Yalvaç masalında da Hz.Hızır gelir ve çocuğun adını Şah İsmail koyar. (Y.M., s.250)

Şah İsmail adlı Elazığ masalında da çocuğun doğumunu sağlayan derviş, padişaha: “Yalnız ben gelinceye kadar çocuğuna ad koymayacaksın” şartını koyar: Derviş gelir ve çocuğa adını verir.

“Neyse hısımlarını, akrabalarını topladılar, yemekler yapıldı.... Ad koymak için çocuğu ortaya getirdiler. Baktılar derviş içeri girdi, dedi:

“Padişahım, sen neden sözünde durmadın?”

“Valla ne edeyim, oğlan büyüdü, çocuğun adı koyulmadı diye bu davacılık ediyor.”

“Oğlanı dışarı götürün.”

Oğlanı da tayı da dışarı götürdüler, derviş elini beline sürdü, dedi ki; “Oğlum senin adın Şah İsmail, arkan sıra gelen sana kavuşmasın, önün sıra giden kurtulmasın.” Taya da bu türlü dedi. Padişah dervişe hediye vermek için aradıysa da derviş kayboldu.” (E.M., s.341-342)

Muradına Nail Olmayan Dilber masalında dervişler kıza ad verirler.

“Üç derviştten biri “Bunun adi muradına nayil olmiyan dilber, bunun cani bileziğin üstünde olsun.” dedi. (Erz. M., s.285)

Bu masalda da gördüğümüz gibi bir anda ortaya çıkıp kahramana adını veren yardımcı ihtiyarlar, onlara duâ da ederler.

Gevher Hanım masalında Hz.Hızır Dede “sakın ola ki ben gelmeden çocuğun adını koymayınız” demiş.

Oğlan yaralanır, yaralı adam onu evine getirip öldürmek ister, muskayı görünce oğlunun olduğunu anlar ve sorar, sen kimlendensin. “Bana Körkeçoğlu derler adım yoktur. O sırada Hz.Hızır dede gelmiş ve başlamış söylemeye.”

“Oğlunun ismi Hasan, Tayın ismi Kamber olsun. Bu vurmada bin düşmanı yere sersin, tayın başı sıkıştıkça, dertte kalınca uçabilesin demiş ve ortadan kaybolmuş.” (K.M., s.355-356)

Hz.Hızır, derviş, kısaca yardımcıları, kahramanların en büyük yardımcıları olan atların doğmasını da sağlarlar ve bu atlara da isim verirler.

Mayıl ile Ab-ı Güneş adlı masalda da ihtiyar padişaha ve vezire elmayı verince demiş ki:

“Adını, ben gelmeden vurman.”

Çocuklar yedi yaşına dâmiş, hâlâ isim yok. Bunnarı; “Adı belirsiz, Adı belirsiz,” diye çağırmaya başlamışlar.

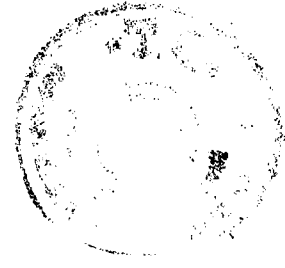
Padişah tam çocuğa isim verecekken “ak sakallı” adam ortaya çıkar.

Gelen deşirici kıyafetinde, sakallı bir adam! Bu padişaha elma veren adamımış. Padişah ayağa kalkmış, adamın elini, ayağını öpmüş amma, herkes hayrannıktan bunnara bakıyormuş.

.....

“Çocuk, ne bakıyon bana, mayıl mayıl?” demiş.

Adam gayıbolmuş. Çocuğu gucâna alıp da:

“Senin ismin şu,” dememiş.

Millet, birbirine bakmış:

“Bu adamın ağzından ne çıktı, ne gonaşdu?”

“Ne bakıyon, mayıl mayıl?” dedi

“Öyleyse, bu çocuğun adı Mayıl olsun” demişler. (Y.Ç.M., s. 765)

Çocuğa ad vermenin önemini düşünürsek, masalarda çocuğa ad verme görevini üstlenen yardımcı ihtiyarlara, bu önemli görevi yaptıkları için onların masalarda önemli mevkilerde olduklarını söyleyebiliriz. Çocuğun doğumunu sağlayan yardımcı ihtiyarlar çocuklara ilerde masallardaki olayları yönlendirebilecek isimler vermişlerdir.

2.1.3. Hastaları İyileştirme, Tedavi Etme

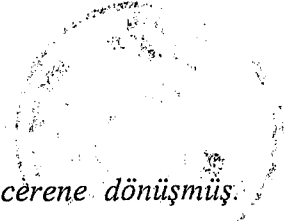
Masalarda yardımcı ihtiyarların bir fonksiyonu, bir görevi de hastaları iyileştirme, hastalıkların çaresini bulmadır. Dervişler, pirlar, ak sakallı ihtiyarlar ve özellikle Hz.Hızır hem doktor hem de birer halk hekimidirler.

Yardımcı insanlar çaresi olmayan hastalıkların çaresini bulurlar, değişik biçimlere giren insanları (kuş-geyik vb) eski hallerine getirirler, kahramanlara hastaları nasıl iyileştirecekleri konusunda akıl verirler.

Padişahın Oğlu ve Atı masasında hiçbir doktorun tedavi edemediği padişahı Keloğlan, yaşlı adamın yardımıyla iyileştirir.

“Padişahın gözü ağrır. Müslüman, gavur hiçbir doktordan deva bulamaz. Sonunda birisi aslan sütü olursa gözünün iyi olacağı söyler. Keloğlan yaşlı adamın yanına gelir. Yaşlı adam sihirli aynasını dağa tutarak ağaç altında yatan aslanı gösterir. Aslanın ayağına çöğür batmış. Onu okla çıkartırsan karşılığında sütünü alırsın” der. (A. M.,s.622)

Oduncunun Çocukları adlı masalda ceren biçimine dönüşmüş olan oğlan, dervişin yardımıyla eski haline döner.

“Erkek çocuk çok susamış, cerenin ayak izindeki suyu içince cèrene dönüşmüş. Ablasının kocası oğlanın bu haline çare aramış, oğlanın derdine çare arayan beyoğlu ülkenin bütün doktorlarını çağırır, fakat bir çare bulamazlar. Sonunda bir derviş “Geyik izlerindeki su ile yıkanırca, bu çocuk eski haline döner.” diye bir akıl verir. Çocuğun su içtiği izde yıkanınca çocuk da güzel bir delikanlı olur.” (A.M., s.525)

Ölmem de Ölmem masalında, hiç kimsenin iyileştiremediği padişahın kızını fakir bir adam iyileştirir. Dervişler, Hz.Hızır genellikle insanların karşısına dilenci, fakir kılığında çıkarlar. Bu masalda da kızı iyileştiren fakir adam yardımcı ihtiyardır.

“Bir gün padişahın gızı hasta olmuş. Dellallar sokaklarda gezerek doktorlara haber verirlermiş. Fakir adam bu haberi duyar duymaz, hemen padişahın sarayına gitmiş.

“İçeri beni de alın,” demiş. Fakat oradaki adamlar, bunu hiç hesaba almamışlar. “Doktorlar iyi edemediler de sen mi iyi edeceksin?” demişler. Bunun üzerine adam içeri girmek için ısrar etmiş. Öteki taraftan bir adam:

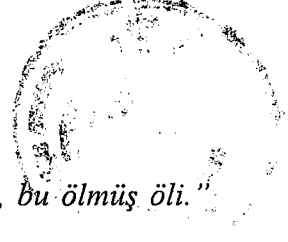
“Aman garışman. Kimin devesi, kimin duası” demişler. “Hele bir de bu girsin.” demiş ve adamı içeri almışlar. Adam içeri girmiş ki Azrail padişahın gızının ayağı ucunda duruy. Hemen bu adam bir gadehe suyu goymuş ve gıza içirmiş. Bir de bakmışlar ki ne görsünler, gız iyileşmiş ve yataktan kakmış.” (Ga. M., s.225)

2.1.4. Ölülerini Diriltme

Türk masallarında ve diğer halk anlatımlarında yardımcı ihtiyarların ölülerini diriltme özellikleri de vardır. Yine burada yardımcı dilenci, derviş şeklinde ortaya çıkarlar. Yardımcı ihtiyarlar burada da manevi güçleriyle iyi insanların yanındadırlar.

Nardanesi masalında, üvey annenin öldürdüğü kızı derviş diriltir.

“Nardanesi üvey annenin verdiği sakızı çiğner ve ölür. Yanında kaldığı kırk haramiler onu bir altın tabuta bırakırlar. Padişahın oğlu tabuttaki kızı görür. Bu gızı alır geliller. Bu padişah oğlu getirir dir ki anasına, babasına:

“Buna can verecahsız.” “Oğlum etme eyleme buna can verim mi, bu ölmüş öli.”

Buna can verilir mi? “Yooh ya buna canverirler ya ben ölürem.

Bi de ne atının izi var, ne ayağının tozu var gelir derviş baba. Bunun saçını, başını sığir oguli sakgızı ağzından çihardir. Allah’ın izniylen buni esirgesin iyi edir. Nardanesi dirilir, gahir.” (Erz. M., s.260-261)

Yiğit Çoban masalında da taş kesilen çoban dilenci kılığındaki yardımcı ihtiyar tarafından dirilir, eski şekline döner.

“Çoban güvercinlerin sırrını söylediği için taş kesilir. Padişah çobanı bu halinden kurtaracak olana mükafatlar vaad eder. Bir gün nereden geldiği bilinmeyen bir dilenci “Ben bunun çaresini biliyorum” demez mi?

Hemen dilenciye padişahın huzuruna çıkarırlar. Dilenci başlar anlatmaya. “Dört boynuzlu bir koç bulup kanını bu taşa sürün. Taş şıpır şıpır erir. Çoban da kurtulur.” (A. M., s.494)

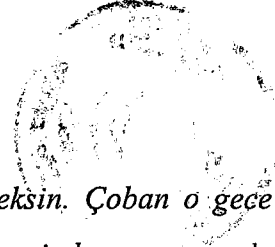
Aslında Türk masallarında ölümsüzlük yoktur. Ölümsüzlük özelliği olan Hz.Hızır’ın masallarda iyi insanları dirilttiği görülür.

2.1.5. Kahramanlara Yol Gösterme

Masallarda kahramanlar zorluklarla karşılaşılır. Zorluklarla karşılaştıklarında genellikle yardımcı ihtiyarları karşılarında bulurlar. Kahramandan genellikle ulaşması güç, gidenin gelmeyeceği yerlere gidip oradan bir şey getirmesi istenilir. Nasıl gideceğini, ne yapacağını bilemeyen kahraman düşünürken Ak sakallı kocalar, dervişler, pirlere ortaya çıkarlar ve kahramanlara o ulaşılması güç yerlere nasıl gideceklerini anlatırlar.

Padişah Kızına Aşık Çoban masalında, padişah kızının çobanla evlenmesini istemez. Çobandan güneşten bir cevher getirmesini ister.

“Çoban padişahın şartını kabul eder. Yollara düşer. Denizden bir balık çıkar. Ona:

“Burda pir-i müyan gelecek, sen ona gereken cevapları vereceksin. Çoban o gece orada yatıyor. Namaz vaktinde uyanıyor. Bahıyor ki, bi ağ sakalli derviş başının ucunda dikilmiş.

“Ne işin var burda evladım?” diyor.

Çoban annatıyor:

Efendim, başımnan bunnar bunnar geçdi.

Hekayayı başdan sona geder annatıyor. Derviş:

“Derdini biliyorum evladım. Yannız söylediğim sözlere dikkat et. Gendine de dikkat et.

Sabah oldoği zaman, güneş doğdoği zaman üç havuz göreceksin. Havuzun birisi su, birisi süt, birisi de gatrandır. Evvela gatran havuzuna gendini atacahsın. İkincide suya atacahsın. Üçüncide de süte atacahsın. Senin inşallah muradın yerine gelir.” diyor ve derviş birden geyboluyor.

Çoban orda tekrar uyuyor. Sabah namazına uyandıği zaman iki rekat namazını giliyor ve bahiyor ki güneş yavaş yavaş ağarmaya başlıyor. Birinci atlayışda gözlerini yumuyor, ikinci atlayışda çoban tekrar gözlerini yumuyor. Üçüncü atlayışda orda bi ses geliyor.

“Ne arıyorsun burda evlat?”

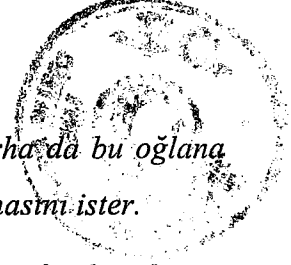
“Efendim bele bi iş için geldim.”

O ses tekrar diyor:

“Tamam! Cenâb-ı Allah senin dileklerini gabul etmişdir. Gah üç havuzun içinnen üç tene tas al, bırah heybene vatanına geri dön..”. (V. M., s.401)

Bu masalda derviş, hem fiziki olarak kahramana görünmüş hem de kahramana sadece sesini duyurmuştur.

Gül ile Sinan masalında da ihtiyar, padişahın küçük oğlunun sorduğu soruyu cevaplandırabilecek olan kuşlar padişahının sarayının yolunu gösterir.

“Küçük oğlan ve karısının bulunduğu çadırı ejderha sarmış. Ejderha da bu oğlana “Gül Sinan’a ne etti ki, Sinan Gül’e etti siyaset” sorusunun cevabını bulmasını ister.

...Az getmiş, uz getmiş, ne gadara dedigise, bir melmekete varmış ki, bir ihtiyar adam, yol kenarında çit sürüyor. Bunnar selamlaşırlar: “Emmi bura nere?” demiş.

“Bura, guşlar melmeketi oğlum demiş iktiyar sen neredensin?”

“Ben, filan yerdenim emmi, sana bişe soracağım.”

“Ney”

“Gül Sinan’a ne etdi ki, Sinan Gül’e etdi siyaset? Ben arıyorum” demiş.

İkdiyar, düşünmüş, düşünmüş, sonra da!

“Yavrım, ben bilmiyom amma -demiş- bu yolu devam etdirirsen irelde guşlar padişahının sarayı var, oraya get. Belki, guşlardan bilen vardır. Guşlar padişahı annardan sorsın bakim. Yoğsa sana başka yardımım olmaz” demiş. (Y. Ç. M., s.697)

Aynı masalda derviş kahramana kötü yerde olduğunu söyler.

(Padişah tahtı üç oğlundan hangisine bırakacağını anlamak için çocukları arasında sınav yapar. Hepsine onar bin lira verir. Bir sene sonra hangisi daha kazançlı olarak dönerse tahtı ona bırakacaktır. Büyük oğlu pamuk alım-satımına, ortancıl bakırcılığa girer)

Güççük oğlan demiş ki:

“Böyle kâr mı olur yahu? Ben buninen ne yapacağım!” demiş. O ayrılmış, getmiş. Bir gün garşısından bir adam çıkmış, bu bir derviş babaymış. Demiş ki:

“Oğlum sen necisin, neriye gediyon burdan?” demiş.

“Ben İstanbul’dan filan padişahın oğluyum. Babamız böyle böyle dedi. Biz, ticarete geldik” demiş.

“Oğlum, burada seni telef ederler, sen deviz yere gelmişsin. Burası vahşiler yeri gel getme” der. Derviş böyle dediyse de tabii oğlan gafasına goymuş, yola çıkmış. (Y.Ç.M. s.691)

(Oğlan bu masalda dervişin gitme dediği yere gider.)

Limon Kız masalında da padişahın oğlu limon kızı aramaya çıkar. Limon kızı bulacağı yolu, karşısına çıkan yaşlı adam tarif eder, ona nasıl gideceğini anlatır:

“Padişahın oğlu babasından izin alarak limon kızı aramaya çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, yolda yaşlı bir adama rastlamış:

Sormuş:

“Limon kızı nasıl bulabilirim?”

Yaşlı adam cevap vermiş:

“Gide gide güllere rastlayacaksın, gülün bir tanesini de kopar. Yola devam et, karşına at ile köpek çıkar, köpeğin önündeki samanı ata ver, atın önündeki eti de köpeğe ver. Yine yola devam et. Yoluna iki kapı çıkar, kapının bir tanesi açıktır. Öbürü kapalıdır. Açık olanı kapat, kapalı olanı aç” (Ga. M., s.176)

(Padişahın oğlu adamın söylediklerini yapar ve limon kızı bulur.)

Yukarıçukurova ve Konya masallarındaki **“Limon Kız”** masalı ile Gaziantep masallarındaki **“Limon Kız”** masalında yardımcı ihtiyarın fonksiyonu aynıdır. Her üç masalda da yardımcı ihtiyar padişahın oğlunun **“Limon Kız”**’ı bulmasına yardım eder. (Y.Ç.M., s.584, K. M., s.239-240)

Vezirin Üç Kızı ile Padişahın Oğlu masalında da kötü bir cadı kızıdan ağabeyini kendi gülen, kendi oynayan ağacı getirmeye yollamasını ister.

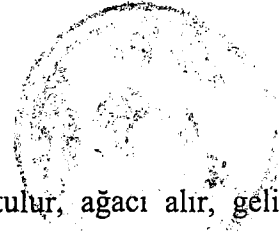
Kız cadının isteği üzerine ağabeyini kendi gülen, kendi oynayan ağacı getirmeye yollar.

Bir azzık düreller bu oğlancağız gider. Giderkene buna bir şık baba rast gelir.

“Nere giden oğlum?”

“Filan yere giderim.”

“Oğlum seni gelmez yola gönderiyollar. Sakın yolda bir dev var, bi biciği yerde, bir biciği gögde. Bir kilo sakız al, aman ha aman sağ biciğine yapış, sakızı da ağzına goy. Ondan gurtulursun öteye gidersin, ağacın kökünü çekerken hiç arkana dönmeden

alıp geleceksin.” Oğlan Şık’ın dediklerini yapar ve devden kurtulur, ağacı alır, gelir. (T.P.M., s. 440)

Bu masalda yardımcı ihtiyar’ın ismi Şık’tır. Şık kötü cadının oğlana kötölük yapmasını engellemiştir. Yardımcılar her zaman iyi insanların yanındadırlar.

Altın Bülbül masalında da yardımcı aksakallı pirdir. Kahraman yine bir çeşme başında ak sakallı pire rastlar. Pir, oğlana Kaf dağıyla Kuf dağının altındaki bülbülü nasıl getireceğini söyler.

Küçük oğlan altın bülbülü aramaya gider. Yolda giderken çeşme başında ak sakallı bir pire rastlamış.

Pir: “Nereden gelip, nereye gidiyorsun?” “Kaf dağıyla Kuf dağının altındaki bülbülü arıyorum.”

“Sen o bülbülü getiremezsin. Şurada cehennem deresi diye bir dere var. O dereden başka da yol yok. O derenin ağzında yedi kardeş devler var. Seni öldürürler.” “Ben ne olursa olsun gideceğim.”

“Gideceksen o derenin ağzında devlerin anası cazı karısı yedi kazan et kaynatıyor. Memelerini önünde taşıyamaz, arkasına atar. Dalgın zamanına gelirsen oradan geçersin. Eğer değilse seni öldürür. Oraya vardın mı attan in, atını bir yere gizle. Hemen o görmeden memesinden em. O zaman sana bir Şey yapamaz ve sana bir yol gösterir.” demiş.

Oğlan pirin dediklerini yapar. Altın bülbülü bulur. Abilerinin nişanlısını da yanına alarak ak sakallı pire rastladığı çeşmenin başına gelmiş. O, ak sakallı pir yine ortaya çıkmış. Oğlan ak sakallı pire “Sen bu kızlara sahip ol da ben bir yere gidip geleceğim” demiş. (Y. M., s. 270)

Altın Saçlı Oğlanla Altın Kız adlı masalda, oğlan gidip de gelmemesi için bir yola gönderilir. Fakat oğlan dervişin yardımıyla oraya gitmeyi başarır.

Derviş oğlana sorar:

“Ey oğul nereye gidiyorsun?”

Oğlan bacısının dediklerini anlatınca derviş der ki:

“Oğlum bu akli size kim verdiyse düşmanlığına vermiş. Bugüne kadar oraya gidip sağ gelen olmadı. Oraya girenler hemen taş kesildiler.”

“Evlat bulunur da kardeş bulunmazmış. Kardeşim için canım feda. Oraya gitmekten başka çarem yok.”

Çocuğun bu sözleri dervişin hoşuna gider.

“Yavrum sen iyi bir çocuksun. Benim dediklerimi yaparsan oradan sağ salim çıkarsın. Periler padişahının bahçesinin girişinde bir çeşme vardır. Oluğun birinden kan, birinden irin akar. Kan akan çeşmeden bir avuç iç, irin akan çeşmeden de bir abdest alıp iki rekât namaz kıl. Sonra içeri gir, otları alıp arkana bakmadan oradan uzaklaş. Haydi yolun açık olsun.” (A.M., s. 599-600)

Altın Başlı Kızla Tel Perçemli Oğlan masalı Yalvaç masallarındaki “**Altın Bülbül**, Afyon masallarındaki **Altın Saçlı Oğlanla Altın Kız** masallarının benzeridir. Bu masalların hepsinde yardımcı ihtiyar, oğlana gelmemesi için gönderilen yolda -ölmesi için -yardım eder. Oğlan yardımcıların yol göstermesiyle zorluklardan sağ salim kurtulur. (K.M., s. 340-341)

Balık Adam masalında, peri kızını bulmaya giden balıkçının oğluna yaşlı bir adam yardım eder, ona nereden gideceğini söyler.

“Balıkçının oğlu düşer yola peri kızını bulmaya. Yol ayrımında oturan yaşlı bir adam:

“Nereye gidiyorsunuz, yiğitler?”

“Kaf dağının arkasına peri kızını bulmaya gidiyoruz”. “Şuradan giderseniz bir haftada varırsınız. Yalnız yollar çok tehlikeli kırk hırsızlar var, kimseyi geçirmezler. Şuradan giderseniz üç ayda varırsınız. Hiçbir tehlike yoktur.” (A.M., s. 395).

Yüzük Kaçıran Kuş masalında ihtiyar, kıza kuş kılığındaki oğlanın yerini gösterir.

“Gız bircün gazlara yem verircen bir cüvercin gazların içine celdi, yem yedi cetdi. Ertesi cün oldi, cüvercin cine celdi. Gız gazlara yem atarcen barmağından altın

yüzüğü çıhdi. O guşun boynuna tahıldı. Gız, cüvercini tutmak isdedi, tutamadı... Guş bu, gız bu guşi ne kadar aradıysa da bulamadı. Yeddi yol ayırımında bir gahve yaptırdı. Oradan cecen hercese bu guşi sorirdi. Bir cün bu gehveye ihdiyar bir adam celir.

Gız buna da sorir. Ehdiyar adam diyir ki: "Ben ele bir guş cördüm, her zaman mağaradan içeriye cirir çihir." (Erz. M., s. 180).

Zülfü Mavi masalında da yine kötü cadı, kız kardeşe, erkek kardeşine Zülfü Mavi'yi getirmesini söylemesini ister. Oğlan bu masalda ihtiyarların yardımıyla kötülere galip gelir, ölmez.

"Kız, erkek kardeşinden Zülfü Mavi'yi getirmesini ister. Oğlan gece yatar, sabah kalkar, kızın sözünü kıramaz, yola çıkar. Az gider, çok gider, epeyce bir yol gider. Nereye gideceğini de bilmez. Yolun üzerinde bir ihtiyar adam görür. İhtiyar sorar:

"Oğlum, nereye gidiyorsun?"

"Nereye gideyim, Zülfü Mavi'ye gidiyorum."

"Oğlum gençliğine yazıktır. Zülfü Mavi'ye gidenlerin hiçbiri geri dönmedi, sen de dönemezsin."

"Ne edeyim, babam, öleceğimi bilsem gene gideceğim."

"Oğlum bu yandan gideceksin. Zülfü Mavi bu dağın ardındadır. Orda bir büyük bahçe vardır. Bahçenin dört köşesinde hep taş kesilmiş insanlar vardır, korkma. Duvarın arkasında durur. Zülfü Mavi, beni seni yaratan diye bağırırın, o ses verene kadar sen taş kesilirsin, ama korkma..." Oğlan Zülfü Mavi'yi bulur, Zülfü Mavi onunla gitmeyi kabul eder." (E. M., s. 363-364).

Canpolat masalında yardımcı ihtiyar; yaşlı, ihtiyar pir-i fani bir avcı biçimindedir.

"Mehmet bir avcıyla karşılaşır. Bi gıyıya çihiyor. Gidiyor bi ormana. Bahiyor ki bi avci yaşlı, ihdiyar, pir-i fani bi avci. Avcıya soriyor:

"Sen nedin, kaç senedir burdasın?"

Avcı diyor: "Ben avciyim senelerdir ben burdayım. Peki oğlom sen nereye gidiyorsan?"

"Vallahi hal mesele beleyken bele."

Avcı da:

"Bellidir oğlom bellidir. Sen bunun peşine gidiyorsun. Fakat sana bişi söyleyeyim. Allah'ını seversense, getirsinse, bana raslarsınsa, oni bana göstermeden getme. Giyemetde elim senin yahanda olur."

"Tamam dede. Peki nerden gidilir?"

"Oğlom bah bele gidecahsan."

Uzatmayalım hekâyatı. Velhasılı Mirza Mehmet bi daha açılıyor. Avcının tarif ettiği şekilde çıkıyor dağa... (V. M., s. 294).

Aynı masalda Canpolat Mirza Mehmet'ten dünya güzelini bulmasını ister. Yollara düşen Mirza Mehmet'in karşısına çıkan ihtiyar derviş, ona dünya güzeline nasıl gideceğini söylüyor. Bu masalda, ihtiyar derviş ismi altında beliren yardımcı şöyle tasvir edilmiştir:

"Saçı sakali birbirine garişmiş bir insan..."

Bu masalda dervişin üstlendiği görev şu şekildedir:

"Mirza Mehmet Canpolat'ın istediği dünya güzelini aramaya çıkar:

...Çölün ortasında bahiyor ki, bi tenesi bele dönüyor, sağa sola goşiyor, feryat ediyor. Gidiyor bunun yanına, bahıyorki saçı sakali birbirine garişmiş bi insan dönüyor orda. Diyor ki: "Ya ihdiyar derviş, bu şekilde senin halin nedir? Niye goşdoriyorsun? Bu çölön ortasında ne yapıyorsun? Senin derdin nedir?"

Diyor:

"Ya yolçi, sorma, benim derdim büyükdür. Senin ne işine lazım. Çek get işan. O ki sen benim derdime çare bulamazsan."

(İhtiyarla tanıştıktan sonra Mirza Mehmet başından geçenleri anlatıyor. İhtiyar da ona ne yapacağını söylüyor.)

“Oğlom, dön get geri Canpolat’a. De ki: Bana bi vesayit ver, ya bi at ver. Ben ona göre gideyim. Onon üç tene ati vardır. Birisi yer ati, birisi bulut ati, birisi de yıldırım ati. Bunnarın üçü filan yerde bağlıdır. Bi tavlada yapalıdır. O, sana çeker der ki, mesela bulut atını, yer atını gösderir. Bunnardan heç bi tenesini almyasın. Eyer binebilirsen yıldırım atına bin ki, o sana gavuşmasın. Diyerlerine binersen o sana gavuşur, seni öldörör. Ama, sennen bi ricam var. Eyer ki getirirsinse, ben sağ galırsam, burda bana raslarsın ki, sen ver Allah’ın hetırına. Allah’ını seversinse onan yüzünü bana gösdermeden getme. (Burada yardımcıının, kahramandan ricasını görüyoruz.) Ben bi kere onan yüzünü göreyim. Onnan sora ölöm Allah’ın emridir.” (V. M., s. 292-293)

Çan Kuşu Çor Kuşu masalında derviş ölmeleri için denize atılan çocukları kurtarır, onları büyütür.

“Çocukları ebe hanım bir sandığa koyar, denize atar. Sandık denizde yüze yüze gider... Dünyadan elini, eteğini çekmiş dervişin birisi, denize yakın bir dağın başında çadır kurmuş, orada ibadet edermiş. Av avlar, balık tutar, Allah ne rızık verdiyse. ihtiyar derviş bir gün gene balık tutmaya gider deniz kenarına, bakar ki bir sandık, suyun yüzünde yuvarlanıp geliyor. Hemen asasını uzatır sandığa:

“Yarabbi”, der, “Malsa tekrar atarım denize; cansa, bana can yoldaşı olsun.” Çeker sandığı çıkarır. Açar bir de bakar ki görsün, yüzüne bakılmaz ay parçası gibi iki tane çocuk, nur topu bir kız, bir oğlan. (Derviş bunları büyütmüş) Yıllar geçer, çocuklar büyüymüş, on iki, on üç yaşlarına girmişler. Bir gün derviş bunlara der ki:

“Ey oğlum, kızım, benim vadem yetti, ben öleceğim. İşte şurada çiftem, şurada balık tutacak ağım. Size benim bırakacak başka mirasım yok. Ben yattıkça biz safayı hatırla yaşayın... hadi şimdi biriniz mezarımı kazın, biriniz suyumu ısıtın. Beni yıkayın, gömün... Başınız sıkıya geldiği zaman başucumda dua ederseniz, Allah da size yardımcı olur.

Çocuklar:

“Aman derviş babacığım biz sensiz dağ başında yalnız başımıza ne yaparız?” Diye ağlaşırlarsa da, ne fayda derviş o lahza ölüür. (Ga. M., s. 319-320).

Bu masalda diğer masallardan farklı olarak dervişin nasıl yaşadığı, nasıl geçindiği anlatılmaktadır. Ayrıca bu masalda derviş, birdenbire ortadan kaybolmamıştır. Çocuklara ağını, çiftesini miras bırakarak ölmüştür.

Çan Kuşu Çor Kuşu masalında, derviş iki yerde geçmektedir. Çocukları büyüten derviş, çocuklar zor durumda kalınca da ortaya çıkar. Bir kocakarı kıza ağabeyinden Yakası Çalar Kendi Oynar’ı getirmesini istemesini söyler. Kız da ağabeyinden Yakası Çalar Kendi Oynar’ı ister:

“Oğlan da kardeşini severmiş, mahzun görmek istemez. Sonunda: Derviş başında iki rekat namaz kılar.

“Yarabbi bana selamet ver.” der, çıkar gider.

Giderken yolda bir dervişe rast gelir.

“Oğlum nereye gidiyorsun?” der, bu derviş.

“Bir yerde Yakası-Çalar-Kendi-Oynar varmış, onu almaya gidiyorum.”

“Ah, oğlum, oraya düşmanlığına yollamış, seni yollayan, ama haydi Allah muinin olsun. Şimdi beni iyi dinle:

“Al şu üç okka sakızı. Yolda bir deve rast geleceksin. Eğer sinekler ağzından çıkıyorsa uyanıktır. Uyanıksa hemen bir okka sakızı ağzına koy, sağ memesine sarıl. Sonra ona sor. O sana yol gösterir.”

Daha sonra kız da kardeşinin gittiği yollara gider. Yine dervişe rastlar. Derviş ona da verir üç okka sakız, deve rastlayınca ne yapacağını tarif eder.” (Ga. M., s. 322-324)

Üç Nar masalında Hz. Hızır Aleyhisselam’ın olayları etkilediğini görürüz. Hz. Hızır ne yapacağını şaşırان oğlana derdini sorar ve ona yol gösterir.

“Oğlan üç narı ararken üçlü bir yola gelir. Hangi yoldan gideceğim diye oğlan, atın üzerinde daldırıp gidiyor, bakıyor. Hz. Hızır Aleyhisselam karşısında ama çocuk ihtiyarın kim olduğu tanımıyor.

Hz. Hızır soruyor:

“Oğlum niçin kamandın kaldın?”

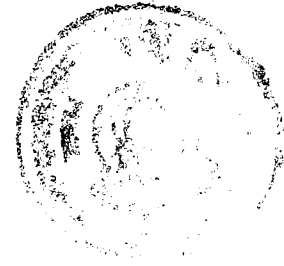
“Efendi, ben üç nara gitmek istiyorum, hangi yoldan gideceğimi şaşırđım.”

“Oğlum bu yoldan gitme aslan var, bu yoldan de gitme, onda da kaplan var. Bu yolu tut, git. Gittikçe yol incelir, yol inceldikçe ağız açık usturalar dikili durur. Sen o usturaları yağlar örtersin. O usturaların bir nöbetçisi vardır. Seni görünce usturalara seslenip ey usturalar şu yiğidi tutun. O usturalar da dile gelirler, biz filan zamandan beri burada ağız açık duruyoruz, kimse bizi ne yağladı, ne de örttü. Niçin tutalım. Oradan ileriye geçince bir sustalı kapıya rast gelirsen, o kapının da rezesini açar, örter, yağlarsın, açık bırakırsın. O kapıyı geçeceğın sırada da bir bekçi seslenir: Kapı şu yiğidi tut. Kapı dile gelir, ben filan zamandan beri kapalıyım benim mandalımı bugüne kadar kimse açıp yağlamadı, bu yiğit geldi, yaptı, neden tutayım. Orayı da geçince önüne bir bahçe gelir, bahçede bir tarafından kan, bir tarafından irin akan bir çeşme var, senin bir yudum kandan bir yudum da irinden içersin. Çeşmenin bekçisi seslenir. Çeşme şu yiğidi tut, çeşme dile gelir, ben filân vakitten beri burada harıl harıl akarım, benden kimse bir yudum içti mi? Bu yiğit içti, neden onu tutayım. O yalancı cennet gibi bahçeye gider bakarsın, güne karşı bir nar ağacı vardır. Ağaçta üç nar vardır. Üçünü de kopartırsın, gine girdiğın gibi, çıkar gelirsın. Haydi işın rast gelsin. O mübarek sözünü bitirir, kaybolur.” (E. M., s. 426-427).

Güneşle Ayın Haracı adlı masalda kahramanın karşısına Hz. Hızır çıkar. Hz. Hızır yine ölüme gönderilen kahramana yol gösterir ve padişaha da ders verir.

“Padişah küçük kızını onu isteyen delikanlıya vermek istemez ve ona “sana kırk gün müsaade ediyorum, gidip bana ay ile güneşin haracını getireceksın” der.

Bu delikanlı yola çıkmış, az gitmiş, uz gitmiş.... İki yol ağızına gelmiş. Bakmış ki orada bir ihtiyar var, buna:

“Oğlum, der nereye nereye gidiyorsun?”

“Padişah beni ay ile güneşin haracını almaya yolladı.”

“Eyvah, padişah seni çetine koşmuş, ay ile güneşin haracı bulunur mu?”

Bu ihtiyar Hz. Hızır'mış, bunu sırtına bindirip bir mağaranın kapısında gözlerini açtırır. Bunu günün doğduğu mağaranın kapısına bırakıp der ki:

“İçeri girince yanacaksın, ne kadar zor olursa olsun, yana yana gireceksin...”

Delikanlı içeri girer.

.....

Delikanlı oradan çıkıp yine Hz. Hızır'ın yardımıyla yol ayrımına gelir. Hz. Hızır orada ona bir name verir. Delikanlı üçüncü günü padişahın masasına nameyi bırakır. Padişah nameyi açıp okur, kendine gelir. “Hakikâten de yazılan yazı bozulmazmış.” (G.M., s. 420).

Şemşirak Taşları masasında da Hz. Hızır Şemşirak taşlarını bulmaları için oğlanlara yol gösterir ve oğlanları dener.

“Kardeşler yola çıkarlar. Burada önlerine Hz. Hızır çıkar:

“Nereye gidiyorsunuz evlatlarım?” Büyüklere der ki:

“Babacığım, ben şemşirak taşlarını getirmeye gidiyorum, bizim camie koyacağız. Çok ziyet veriyormuş.”

“Peki oğlum ya sen nereye gidiyorsun? Ortancaları cevap verir:

“Ben de o taşlara gidiyorum baba” küçükleri de der ki:

“Allah izin verirse ben de o taşları getirmeye gidiyorum. Baba bu yolların hangisi Hint'e gider? Bu yollar nereye gider?”

“Bu yola giden gelir, şu yola giden de gelir, ama şu soldaki yola giden gelmez”. Hz. Hızır sırasıyla bu geri gelinmez yola gitmelerini söyler.

“Gel, bu gelmez yola sen git.”

“Hayır ben gidemem”, der büyükleri:

Hz. Hızır ortancaya da o yola gitmesini söyler. O da “ben gidemem deyince küçükleri söze karışır.” Öyleyse ben bu yola gideceğim, siz de şu yollara gidin...” der. (G. M., s. 507-508).

Hz. Hızır bu masalda kendisini dinleyen küçük oğlana şemşırak taşlarını nasıl bulacağını söyler:

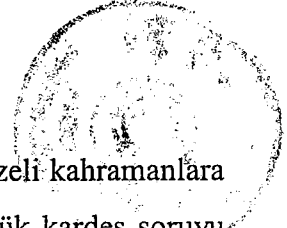
“Oğlan yoluna devam eder, bir küflü dağın başına varır. Orada bunlara yolları tarif eden dede oturmaktadır. Yanına varır:

“Selâmünaleyküm derviş baba.”

“Ve aleykümselâm oğlum, nereye gidiyorsun böyle?”

Babam çok ziynetli bir cami yaptırdı. Kapıyı kapatırken bir ihtiyar gelip “Bu iyi cami oldu ama, şemşırak taşları da olsa o zaman iyi olur...” demiş...

“Peki oğlum, o taşlar, filanca bahçe vardır şu memlekette. O bahçedeki köşkün içerisinde. Bu köşkün kapısında padişahın kızı yatar. Sen bu dağdan aşağı inince ovada kötü kötü diken ağaçlarına rastlayacaksın, bunlar kocalmıştır. Bunları görünce: “Vay mübarek gül ağaçları, ne güzel. Bunların dibinde biraz yatsam da uyusam...” dersin. “Orada biraz sakın olup ileriye geçersin. Daha ileride bir çeşme var ki bir musluğundan kan akar, birinden de irin akar. Onlar kan ve irin değildir. Sihirlidir. Korkma. Onlardan da birer yudum içersin. Mübarek, ne has suymuş, sanki ab-ı hayatmış dersin. Orada yıkanır biraz dinlenirsin. İleri de iki tane ağaç vardır, ikisi de kötü, biçimsiz ve dikenlidir: “Şu mübarek selvi ağaçlarının altında biraz uyusam da geçsem.” der biraz da orada oturursun. Daha ileri geçince, gecenin karanlığında padişahın kızı bir yamçı arasında köşkün kapısında yatar. Onu çiğneyerek geçersin, içerden taşları alır, koynuna koyarsın. Birinin ışığı ile şehiri çıkarsın. Kız uyanınca bağırır: “Açık kapı, tut bunu!” Açık kapı seni daha tutmaz. “Kapalı kapı, tut şunu!” O da tutmaz, at da, it de tutmaz. Ağaçlar, kan ile irin ve diken de tutmaz. Sende kaçır gelirsin. Böyle gelebilirsin, başka türlü gelemezsin.” (G. M., s. 510).

Gül Sinan'a Ne Yaptı Sinan Gül'ü İncitti masalında Dünya Güzeli kahramanlara "Gül Sinan'a ne yaptı, Sinan Gül'ü incitti" sorusunu sorar. İki büyük kardeş soruyu cevaplayamadıkları için öldürülürler. Küçük oğlan da abilerinin öldürüldüğünü düşündüğü için yola koyulur. O da o soruya cevap veremez, öldürüleceği sırada kaçar.

"... Bu oğlan تنها bir yazıda bir ağacın altına oturuyor, kardeşlerimi öldürdü ben canımı zor kurtardım diye düşünüyor, ağlıyor, oraya bir pir-ihiyar geliyor, diyor ki:

"Selâmün aleyküm, padişah oğlu niye öyle melulsun?"

"Baba derdim büyüktür, Dünya Güzeli benim iki kardeşimi öldürdü, ben de canımı zor kurtardım."

Hikâyeyi ihtiyara anlatır, o da der ki;

"Oğlum, sana bir insanlık yapayım, sana bir at, bir kılıç vereyim, sen git filan memlekette bir alim vardır, onun ismi Sinan'dır, bunu ancak ondan öğrenebilirsin. Yalnız sana nasihatım var, kimse gidip o memlekete dahil olamıyor, çünkü o memleketin önünde bir dağ var, daima açılır, örtülür. O dağın arasından yol geçer, başka yol yoktur. Dağın arasından geçerken atı çok hızlı sür, dağın arasında kalma. Bu macunu da al, atına bundan yumurta kadar yedir, kendin de badem kadar yersin, başka yemek istemez, öyle gidersiniz."

Oğlan ihtiyar dedenin elini öpüyor, himmetin benimle olsun diye yola çıkıyor. (E.M., s. 522-523).

Maymunlar Padişahının Oğlu masalında, maymunlar kralının oğlu ile evlenen padişah kızı, kocasına bir anda maymun der, kocası da maymun olup kaybolur. Kız bu duruma çok üzülür. Kocasını aramaya çıkar. Karşısına çıkan yaşlı adama derdini anlatır.

İhtiyar:

"Kızım şu nehre kayık gelir, bu şehirden yiyecek ve eşya alıp gider, onlara yalvar yakar seni de belki yanlarına alırlar." demiş. Kız ihtiyarın dediklerini yaparak kocasına kavuşur. (K. M., s. 262-264)

2.1.6. Kahramanlara Yardım Etme, Onları Zor Durumlardan Kurtarma

Masal anlatıcıları, masallarda kahramanları zor durumda bırakmış, onları felaketlerle karşı karşıya getirmiş bu olaylardan insanların ders almalarını sağlamıştır. Anlatıcılar kahramanları belalardan kurtarma vazifesini yardımcı ihtiyarlara vermişlerdir. Dervişler, pirlar, ak sakallı ihtiyarlar zor anlarda kahramanların yanında olmuşlar, kısaca Hz. Hızır gibi yetişmişlerdir.

İnsan Yiyen Kız masalında, insan yiyen kardeşinden kurtulmak isteyen oğlana, derviş yardım eder.

“İnsan yiyen kızın kardeşi eve dönerken yolda bir dervişe rastlar. Derviş abdestini alıp namazını kıldıktan sonra oğlana sorar:

“Nereye gidiyorsun?”

Oğlan başından geçenleri anlatır. Derviş de üç tane zeytin çekirdeği vererek “Başına bir hal gelirse bu çekirdekleri yere at. Onlardan zeytin ağacı meydana gelir. Onlar seni tehlikelerden korur.” der. Bu çekirdekler daha sonra oğlanın insan yiyen kardeşinden kurtulmasını sağlar. (A. M., s. 499-500)

Üç Nar masalında padişah oğlunun derdini anlamaz. Derviş ortaya çıkar ve oğlanın derdinin bilinmesine yardımcı olur.

Padişahın oğlu bir kadının bedduasını alır. Oğlan bir adaya gider ve bir daha çıkmaz. Padişah da oğlunun bu derdine çare bulmak ister.

“O, bu haldeyken kapı çalınıyor. Açıp bakıyorlar, gene o derviş baba. Derviş baba yukarıya çıkıyor, izzeti ikram yapıyorlar. Bu padişah gene dalıp gidiyor. Derviş baba soruyor:

“Padişahım neden daldırdın?”

“Derviş baba, ben daldırmayayım da kimler daldırsın. Benim derdim birdi, iki oldu.”

“Nedir Padişahım? İnşallah iyi olacak”

(Padişah derdini anlatır.)

“Ne oldu bilmem bir gün içeri girdi, kapandı. Ekmeğini, suyunu çamaşırını besleme kapının aralığından veriyor, yüzünü bile görmüyoruz.

“Yat Allah Kerimdir.”

Bunlar yatıyorlar, sabah kalkınca derviş baba gitmeye hazırlanıyor. Padişah diyor ki:

“Derviş baba, dün gece sen yat Allah kerimdir dedin, bunun manasını vermedin?”

“Padişahım dağdan bir keklik tutarsın bir hafta o kekliğe ne yemek ne de su verirsin, sonra içini adam akılı doldurtup kızartırsın. Kapaklı sahana koyar, oğluna yollarsın. Derdini o kekliğe söyler.”

(Padişah dervişin dediklerini yapar ve oğlanın derdini öğrenir.) (E. M., s. 426).

Padişahın Oğlu ile Atı adlı masalda ihtiyar Keloğlan'ın sırtını sıvazlar, atın ağzına tükürür ve ona dua eder. Savaşa giden Keloğlan'a yardım edilir.

“Keloğlan kılığına girmiş Keloğlan kayınpederi ile Rus Kralı'na savaşa gider. Yolda rastladığı bir ihtiyar sorar:

“Nereye gidiyorsun?”

“Kayınpederim Rus kralı ile savaşı var. Ben de savaşa gidiyorum. Ah yavrum pek de gençsin diyen ihtiyar Keloğlan'ın sırtını sıvazlayıp atın ağzına tükürerek Allah sırtınızı yere getirmesin” der. Elindeki ayna ile savaş alanını Keloğlan'a gösterir. Savaş alanına varınca selam vereceksin. Selamı alan taraf müslümandır. Öbür taraf da gavur ordusudur.” (A.M., s.623-625)

Çoban Mehmet Paşa masalında Çoban Mehmet Baba, değneği omuzunda bir baba olarak görülür. Çoban Mehmet Baba, Çoban Ahmet'in bütün umutlarının yok olduğu zaman onun yanında olur.

“Çoban Ahmet bir köprü kurmak ister. Bütün uğraşmalara rağmen köprüyü nehir üzerinde tutturamaz. Bütün umutları kırılarak vazgeçmeleri zaman başı ucuzundaki üsgek dağdan aşağı çoban dede Mehmet Baba deyneyi omuzunda bir yuvarlak daş takılı yenmiş. Öyle köprü kurulmaz, böyle kurulur, diye daşı suyun içerisine bıraktığı zaman köprüünün binasını gürmuş.” (Erz. M., s. 328)

Yılan Bey adlı masalda üvey annenin kızına yaptıkları kötülükleri görüyoruz. Kız bu kötülüklerden dervişin yardımıyla kurtulur.

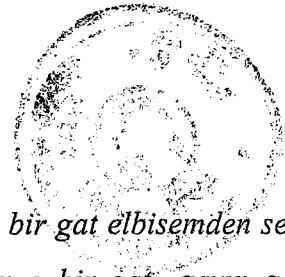
“Padişahın yilandan bir çocuğu olacaktır. Yılan çocuk tüm ebeleri, doktorları zehirler. Üvey anne de kızından kurtulmak için kızı doğum yapmak üzere gönderir.”

“Araba bunnarı aldı, şingır şingır epey bi yol getdihden sonra bu giz adamlara söyledi ki, bi çeşmenin başına geldiler. Burda araba eylesin abdes alim, iki rekat namaz gılım. Giz arabadan aşağıya indi. Abdes aldı, iki rekat namaz gıldı. “Yarabbi benim ruhumu burda gasbet, ben oralara gitmim ve yahut da bene bir golaylıh ver, üzüm gara olmasın”. Cenâb-ı Allah hemen bunun duasını gebul etdi. Rüküe gider gitmez ikinci rekatda bu gizın gözünü uyhu aldı. Uyhu alır almaz bi de bi derviş peyda oldi. “Gızım heç ağlama bu çeşmenin başındaki büyüih çubuk vardır. O çubukları alırsan. Biri gırmızıdır, biri yeşildir. Gidersen o hasbeyi de dışarı çıhardırsan has bahçaya alırsan, önüne de bi halbır saman goyarsan, arhasına geçersen o yilandır herkesi ağular. Ordan kimse alamaz onu hemen o başını uzadır, yeşil çubuklarının vurursan hemen o kalbura düşer, hasta da gultarır. Sene de heç bişe olmaz.” Kız dervişin dediklerini yapar ve doğumu yaptırır.”

Bu masalda derviş kahramana iki defa yardım etmiştir.

Üvey anne kızın doğumunu sağladığı yılan oğlanla evlendirmek ister, kız yine aynı çeşmenin başına gelir. Bu giz ordan gine dedi. “Arabayı eyleyin, yenim abdes alim. Yendi aşağıya abdesini aldı namazını gıldı. “Yarabbi bu sefer canımı al gultarım, dua benim gultarışım yoh” Hemen rüküa gider gitmez aynı derviş peyda oldu

“Gızım heç gorhma, heç ağlama. Gah elbisen gaç teneyse üst üste giy çorabın geyin, başörtün ört. Arabaya bin çih get orada sene derler ki, aman üsdün başın çihart burdan geydirek, burdan bezedek. Ahşam olur seni içeri verirler, yılan o tarafa vurur.

Dersen ilan begim hiç sesinin çıkartma çih bir gat gavından, çihim bir gat elbisemden sen ele dersen o bir gat gavasından çihim sen bi elbisen çihardırsan o bir gat gavın gat gavından çihar. Sen bi elbisen çihardırsan o bir gat gavından çihar, sen başörtün açarsan o peri padişahının oğlundan olmuştur. Sultan ki heveslendi ya Cenâb-ı Allah ona verdi. Peridir. Sizin gözüze yılan görünür. Hemen gız gahdi elini üzine sürdi duasını etdi...” (Erz. M., s. 154-155)

Kabak Oğlan masalında derviş, kendisine teslim edilen çocuğa yıllarca bakmıştır.

“Adam tarlayı sürmeye başlamış. Hemen yorulmuş dinlenirken bir sakallı derviş gelir.

Bi bahmiş garşidan sakalli bir derviş geli:

“Selamünaleyküm” diyi bunun yanına otori: Diyi varsa mana bi lohma ekmek ver yiyim, uzahdah geliyem, acıhdım.

Adam da :

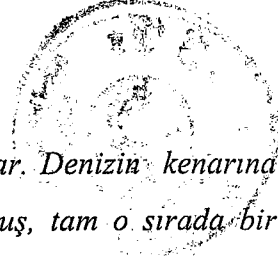
“Olsaydi özöm yiyerdim sana verirem? Men acıhdan öliyem sabahdan bekliyorum garım bana bi ekmek getire.”

Derviş: “Eyi bah benim cebimde bi elma var bari sen al bu elmayı ye Allah mana böyökdör.”

Adam daha sonra dervişin büyüttüğü kabak oğlanla karşılaşır. Kabak adama olanları anlatır.

“Bah gonaşam nenem men daha senin oğlan oldom. Men şark padişahının oğliyom benim babam birisine bir gedirlih etti, o da inat için mana sihir etdi, men bele oldom bi gabag dedi. “Sen Garb padişahının gızınan evlenmeyene geder bele gabah golacahsan benim babamunda ömri yetmedi meni o dervişe teslim etdi. Derviş senelerdir yoldadır. Meni işde ancah yetiştirdi”(V.M.,s.361)

Padişahın Kırk Oğlu masalında, derviş kahramana yardımcı olacak bir külah verir.

Oğlan kralın kızını aramaya giderken karşısına bir derviş çıkar. Denizin kenarında gelince orada attan iniyor. Burada gannı açkımış, gannını doyurmuş, tam o sırada bir derviş gelmiş:

“Selamünaleyküm”

“Aleykümssalam baba”

“Yav çok tiryakiyim bir ateş ver de sigaramı yakayım.”

“Baba benim ateşim yok”

“Bu duman çıkıyor bu buğulu yemekler nerden çıkdı, bu sofraya ne yapar?”

“Bu sofraya işde bu vazifeyi yapar, bu sofrayla yemek bişer ve öne gelir, benim sofram tılsımlı”

“E şu küleflen değişelim mi ?”

“Senin külahın ne iş yapar?”

“Benim külahım böyle geziverdim miydi adamı gayıp eder, bunun altında adam görükmez.”

“E ver bakayım külahı oğlan geyi veriyor, derviş Ahmed’i göremiyor.”

“Eyi” deyip değişiyorlar.

Oğlan bu külahla zor durumlardan kurtuluyor. (T. P. M., s. 409)

Berhameni ile Memet Bey masalında pir-i fani Mehmet Bey’e karısını ve oğlunu kurtarması gerektiğini söyler.

Berhameni karısından Memet Bey’in kendisinden üstün olduğunu öğrenir. Memet Bey’i bulur. Onun karısını görür ve karısını almak ister.

Memet Bey’in hiçbir şeyi kalmıyor.

Diyi:

“Yarabbi sen mana benim oğlamnan hanımımı bağışla. Elemenim namusum payümar olmasın. Gecenin birinde ele gahın, atıma binim gidim.”

Allah tarafından bi pir-i fani geli. Memet Bey'e diyi:

"Bu şehir sana düşman kesildi. Sen gah namusun gurtar, oğlan gurtar". (V.M., s.536)

Dipsiz Kuyu masalında "Ak sakallı ihtiyar" ağabeylerinin kuyuya attığı çocuğa yardım eder ve onun babasının derdine çare bulmasına yardımcı olur.

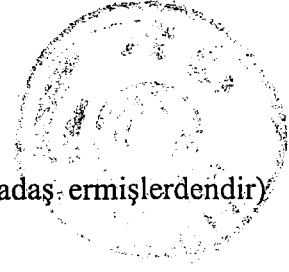
"Padişah derdine çare aramaları için oğullarını gurbete gönderir. Büyük oğlan taht kavgası yüzünden küçük oğlanı kuyuya atar. Küçük oğlanın atıldığı kuyu dipsiz bir kuyu imiş. Orada bir müddet baygın yattıktan sonra uyanınca, başında ak sakallı bir ihtiyarın beklediğini görür. İhtiyara başından geçenleri anlatarak yardım ister. Ak sakallı ihtiyar çocuğa acıyarak yardım eder. Sakalından iki kıl kopararak çocuğa verir ve şöyle der: "Bunları birbirine sürttüğün zaman biri kara, biri ak iki at gelir. Ak ata binersen yeryüzüne, kara ata binersen yedi kat yerin altına gidersin. İhtiyar bunları söyleyerek ortadan kaybolur." (A. M., s. 398)

Üç Karpuz Güzeli masalında "Dede" padişahın oğlunun dünya güzelini bulmasına yardım eder. Bu masalda yardımcı ihtiyar, dededir.

"Padişahın oğlu kölesiyle dünya güzelini aramaya çıkar. Yolda bi daşın dibine oturur. Padişahın oğlu möhgem bir of çekmiş. "Ele susadım ki bi yudum su olaydıda içeydih.." demiş. Bi de bahmuşlar ki dede çıhdi. "Ne isdirsen oğlum?" demiş. Padişahın oğlu; Heç demiş. Dede "Ey sen bini çağırdın?" Meğer dedenin adı Of'muş. Bunlara nereye getdihlerini soranda, padişahın oğlu "Dünya güzelini aramaya gidirem" demiş. Dede: "Pekala bu üç garpuzu sene verirem. Sahın susuz yerde kesmeyesen" demiş." (Erz. M., s.296)

Masallarda yardımcı ihtiyarların özelliklerinden biri de yardımcıların kahraman "Of" ve "Ah" gibi bitkinlik, umutsuzluk bildiren sözlerinden sonra ortaya çıkmalarıdır.

Balık Adam (Afyon Masalları, s. 396-397) ve **Balığın Minnettarlığı** (Yalvaç Masalları s.181-182) ve **Fakirle Derviş** (Konya Masalları, s. 206-207-208) **Sarı Tıraş** (Yukarı Çukurova Masalları, s. 239-182) masallarında yardımcı arkadaş şeklinde ortaya

çıkartır ve arkadaşının evlendiği kızın içindeki yılanı çıkarır, (Bu arkadaş ermişlerdendir) onlara yardım eder.

Balık Adam masalında;

“Balıkçının arkadaşı Halil bir eve misafir olur. Halil ev sahibine:

“Ben senin kızını alacağım” der. Ev sahibi: “Ben kızımı sana veririm. Fakat kızımı kırk kişiye verdim.” “Gerdek sabahı kırkının da ölüsünü bulduk. Sen kırk birinci mi olmak istiyorsun.” der. Oğlan kızı almaya razı olmuş. Gerdek gecesi uyumamış. Kızın karnından bir yılan çıkar, güveyileri öldürürmüş. Gece yarısı oğlan kızın karnından bir yılan çıktığını görünce hemen nacağını kapar.

.....

Halil daha sonra kızın karnından yılanı çıkartır. Arkadaşına ben bölüşmekten vazgeçtim peri kızı da dünya güzeli de senin olsun diyor. “Ben gidiyorum diyerek ellerini birbirine vurunca suda kaybolup gider” (A. M., s. 396-397)

Avcı Ahmet’in Oğlu masalında da kahramana yardım eden bir çocuktur. (Bu çocuk da yetişmişlerdendir) Çocuk bu masalda padişahın öldürmek istediği Avcı Ahmet’e yardım eder.

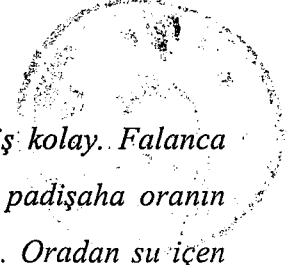
“Padişah Avcı Ahmet’e

“Kırk gün içinde olgun üzüm bulacaksın” demiş. Oğlan giderken önüne bir çocuk çıkmış.”

“Abey niye küskünsün? Başın dumanlı.”

“Git yahu! Zaten başım dumanı... Bir de sen sorma deyip çocuğa anlatıyor. Tabii bu çocuk yetişmişlerdenmiş. Avcı Ahmet derdini anlatınca “Abi ondan kolay ne var. Git padişaha söyle sana bağın çubuklarından versin. Kırlardaki kekik otundan, azık torbanın içine iki dal koy. Yat. Yirmidört saat hiç uyanmadan uyku uyursun. Kalktığın zaman üzümler olmuş olur. Her çeşidinden topla padişaha verirsin demiş”.

Avcı çocuğun dediklerini yapmış. Padişah tekrar avcıdan “Kırk gün içinde fil dışından bir saray yaptırmasını ister.”

Avcı Ahmet yine yola düşmüş. Aynı çocuk yine önüne çıkmış. O iş kolay. Falanca denizi biliyor musun? Dünyadaki bütün filler oradan sulanır. Söyle, o padişaha oranın suyunu çektirsin. Dünyadaki sarhoş edici bütün içkileri oraya doldursun. Oradan su içen filler sarhoş olur, yıkılır.

Herşeyi başaran Avcı Ahmet'ten padişah korkar. Bu defada avcıdan komşu Kayser'in kızını ister. Avcı'nın karşısına yine o çocuk çıkar:

"Git padişaha söyle sana bir gemi versin Fakat gemi çok güzel olacak . Gemi daha yola çıkmadan ünü yayılacak Gemiyle o memlekete vardığında, orada üç mahluk satarlar. Biri kartal, biri güvercin biri de balık kaç para derlerse bunları al onlardan bir tüy kopart ve onları salıver" demiş.

Avcı çocuğun dediklerini yapar ve padişahтан kurtulmuş. (Y. M. s. 275-276)

Elma Ağacı ve Dev masalında ihtiyar, akıl vererek insanlara yardımcı olur.

Dev, meyve veren ağaçtaki meyveleri bitirip gidermiş. Kadın da buna bir çare bulmak için köyün bilgili ihtiyarına danışır.

"Ah ! bilgin dedem, vah! bilgin dedem! Bizim evin önünde bir ağaç çıktı. Meyve veriyor. Sana zahmet bir bakıver ne ağacı" demiş. "Acaba dev onu da yermi ki" demiş.

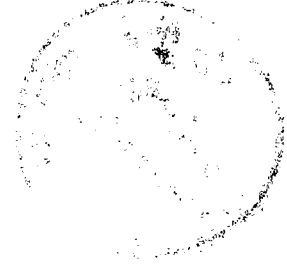
Bilgin dede gelir ağacın etrafında dolanır, dolanır. Sonunda kadına döner. "Bu ağaca elma derler. Elma, dev bunu çok sever" demiş, ayrıca kadına bir de akıl vermiş." "Siz her gün bu ağacı bekleyin gelen devi öldürün o zaman elma ağacını kurtarabilirsiniz" demiş." (K. M., s. 219)

Dev Garısı adlı masalda birden fazla yardımcı vardır. Kahraman önce bir yaşlı kadın daha sonra iki tane yaşlı adama rastlar.

"Oğlan babasının dev garısıyla evlenmesine razı olmaz ve gurbete çıkar. Yolda bazı insanlarla karşılaşır. Bu insanlar oğlana yardımcı olurlar."

".....Bakmış ki garşıdan bir ev görünüyor."

"Acaba, burada bir oturan mı var? "demiş. Kalkmış o eve doğru irellemiş . Bakmış ki, bir yaşlı kadın durmadan dikiş dikiyor oğlan yanına varmış :

“Golay gelsin ne yapıyon ?” demiş.

Gadın da buna yaptıklarını annatmış:

“Benim bir anamınan nenem var, dikiş dikerek geçimimizi sağlıyok” demiş.

Oğlan da başından geçenleri, babasının yaptıklarını, gıza annatmış. Gız , buna bir gutu vermiş.

“Eğer darda galırsan, bu gutuyu aç, at o. Sana yardım eder demiş.

Oğlan, gutuyu almış .. epeyce bir yol getmiş gene bir ihdiyara raslamış adamın beli bükülmüş amma devamlı ağaç dikenmiş oğlan:

“Golay gelsin amca ?” demiş ,

Oğlan bunun ağaç dikmesine yardım etmiş o da oğlana bir darak vermiş.

“Darda galdığı zaman bunu fırlat bu sana yardım eder” demiş.

“Oğlan darağın aldıktan sonra tekrar getmiş. Bu getmiş getmiş gene bir ihtiyara raslamış. Oğlan ihdiyara başından geçeneri annatmış,

“Haydi oğlum yolun açık olsun demiş o da bir torba altın vermiş.

“Dar galırsan benim yardımım olur” demiş. (oğlan bir padişahın yanına yerleşir. Sonra babasını özler Bir de gider ki dev garısından başkası kalmamış. Dev karısı bunun peşine düşer. Oğlan kutunun , tarağın yardımıyla kurtulur, dev karısı ölür. (Y.Ç.M., s.642-645)

Yaban Tezeği masalında fakir adamın yardımıyla kadının kocası ile arası düzelir.

“Bir kızla bir annesi vardır. Kızın annesi çok cimridir. Bu kızın kapısına iki sefer aynı fakir adam gelmiş ilkinde karnını doyurmuş, ikincisinde de onu yağmurdan kurtarmıştır. Kız padişahın oğluyla evlenir. Annesini de yanında götürür. Annesi her gün o fakire verdiği mercimeği söyleyip duruyormuş. Bunun üzerine kız anasını kuyuya atar. Gel zaman git zaman kocası Cuma namazına gidecekmiş. Karısından su istemiş.”

Kız kuyudan su çekmiş kuyunun başında bir damla su dile gelmiş “ah kızım o mercimeği o fakire vermeseydin şimdi nede güzel yerdim” deyince kız gülüyor. Kocası da

güldüğünü görünce neye güldüğünü söylemesini istiyor. Kız ne yapsam diye düşünürken o mercimeği verdiği adam gelip kapıyı çalmış :

“Ne var babacığım ?”

“Kocan camiden gelince ona deki ben seni babamın yüz numara süpürgesine benzettim, ondan güldüm. Eğer istersen şu mahalleye çık da gel. Arabaya biniyorlar, o fakir adamın tarif ettiği yere geliyorlar, orada elmaslara, incilere madalyalara gark olmuş, bir süpürge öylece duruyor o zaman kız diyor ki :

“Benim sana benzettiğim şeyi gördün mü ? Sen böyle süsleri, elmasları madalyaları camiye giderken takıyorsun, benim babamın böyle şeylere ihtiyacı yoktur. Mütevazı ve sessizdir ama herşeye maliktir.

O adamcağız kıza yaptığı hakareten pişman olmuş.” (E. M., s. 431-432)

Yardımcı ihtiyarların istekleri ve yardımları :

-Allah’ı aramaya çıkan çobanın karşısına ak sakallı ihtiyarlar çıkar ve ona yardım ederler. Fakat çoban bu yardımları ahmak olduğu için anlamaz.

Efendim bir bunarın başında güzel önü asmalı bir talvarın altında ihdiyar bir adam ak sakallı birisi diyor ki :

“Otur oğlum hoş geldin ne var ne yok? Neren gelip nereye gedyorsun?”

Çoban ihtiyara feleği aramaya gittiğini söyler. Ak sakallı ihtiyar da:

“Oğlum eğer feleği bulabirsen benim derdime de bir çare bulunur mu bir söyleyebilir misin? Bu tarla benim dedemden kaldı çok güzel bakıyorum ama çektiğim emeğin bedelini alamıyorum, bunun için sen feleği bulabilirsen benim derdimi de söyle olmaz mı ?”

“Acaba bu felek nerede olur?”

“Oğlum bilmem “ diyor ve devam ediyor yola. Netice varıyor bir deniz kenarına bir ak sakallı ihdiyar balık avlıyor oltayla.

“Selamün aleyküm “

“Aleyküm selam “

“Merhaba arkadaş hoş geldin, nereye gidiyorsun böyle ?

“Sorma amca sen diyor, ben yolu şaşırtım, ...Ben felek arıyorum. Bu felek nerede olur acaba bilir misin?”

“Arkadaş ben bilmem amma rahmatlık dedem anlatıyor bu felek yedi deniz ortasında bir adaymış derlerdi, belki senin gibi bir şaşgın denizde de olur, büyük daşın başına çık da ey deniz mahlıkları benim gibi sen vardıkdan sonra o altını ordan çıkaracak ölünceye kadar ailesi ile beraber yeyecekler, haramlığı galmadı diyor. Çok uğraşdı o adam orda,, bütün gençliğini orada harcadığından onun tam yevmiyesine denk geldi. O adam rahat edecek.”

“E e... bu balığın derdi ne ?”

“O balık büyük bir elmas yuttuydu, onun damağına dakıla galdı, o elması sen alıvereceksin, o da yuttuğu balığı yeyecek” diyor.

Çoban ihtiyarın dediklerini yapıyor. Balığın ağzından elması alıyor, önce karşılaştığı ihtiyara tekrar rastlıyor.

“Geliyor aksakallı adamın yanna:

“Selamünaleyküm”

“Aleykümselam”

“Ne oldu?”

“Arkadaş bu talvarın altında yedi gulplu bir altın varmış. Bunu çıkaracaksın, çorunla çocuğunla yiyeceksin, ölünceye kadar yiyeceksin. Tarlanın gücünü guvvetini bu altın sömürür çekermiş.”

“Oğlum getirin gazmayı, küreği.” Getiriyorlar, deşiyorlar hakikaten büyük bir güp çıkarıyorlar.

“Oğlum bunun yarısı senin yarısı da benim” diyor.

“Hayır arkadaş benim varlığım evime gelecek” diyor.

“Ne olursa olsun bunun yarısı senin, yarısı benimdi. Şuraya senin evini yapalım git çocuklarını buraya al get burada yaşayalım. Tarla bol.”

(Çoban ihtiyarı dinlemez). (T. P. M., s. 339-340-341)

Altın Bülbül masalında sakallı dede, cami yaptıran padişaha şöyle der:

“Yaptırdığın caminin bir eksiği var. Kaf dağıyla kuf dağının altında bir altın bülbül var. Onu getirsen de caminin şerefine koysan, daha iyi daha şirin olur” (Y.M., s. 267)

Bu masalda da yardımcı, dede şeklinde karşımıza çıkar ve padişaha cami konusunda yardım eder.

Of Lala masalında yardımcının adı “Of Lala’dır” Kahraman of deyince ortaya çıkar ve ona yardım eder.

.....Oduncu yorulur, bir taşa oturur of la derken oradan bir adam çıkar. Adam:

“ Ne var, ne oldu ne istiyorsun?” der. “Oduncu ben bir şey istemiyorum sen de nereden çıktın” der.

“Benim adım of lala sen de of offf diyerek beni çağırmadın mı? Söyle derdini. Benim görünüşüme bakma ....” Of lala oduncunun kızıyla kendi oğlunu evlendirir.” (K. M., s.276. 277)

Türk masallarında yardımcı ihtiyar olarak kadınları da görmekteyiz. Yaşlı analar, yaşlı nineler ihtiyar kadınlar da tıpkı dervişler, pirlar, ak sakallı kocalar, Hz. Hızır gibi iyi kahramanlara yardımcı olurlar.

Bir Kolu Gümüş, Bir Kolu Altın Kadın masalında adam hacca giderken karısını namahreme görünmemesi için tembihler. O, hacca gittikten sonra bir adam kapıya gelir ve Allah rızası için kendini misafir etmelerini söyler. Kadın adama hiç görünmez, hizmetçisi her ihtiyacını karşılar. Kocas gelince kadın olanları anlatır. Kocas da karısının iki kolunu da keser kadın da kendisini dağ başına götürmesini söyler: Kadın, burada yaşlı bir kadınla karşılaşır:

Sabah oluyor, bir ihtiyar kadın ineğini getirip orada otarıyor, bakıyor orada güzel bir kadın :

“Anam nerelisin?”

“Hiç ben bir garibim yolumu şaşırđım bu dağa geldim. Burada kaldım Allah’tan başka kimsem yoktur.”

“Benim çocuğum yok gel seni evlat edineyim, evime götüreyim. ihtiyar kadın bunu evine götürür.” (E. M., s. 290-291)

Kral ile Kızı masalında üvey annenin kötü davranıp, ıssız yere bıraktığı kızı yaşlı bir kadın bulur. Bu masalda da yaşlı kadının yardımıyla iyi insanlar, kahramanlar sıkıntılarından, belalardan kurtulurlar.

“Kraliçe, padişahın üvey kızını ıssız bir yere bıraktırır. Kıza, yaşlı bir kadın yardım eder.”

“ Kızım bu ıssız yerde tek başına ne arıyorsun?” demiş. Kız cevap vermiş.

“Babamı bekliyorum. Bana su getirecekti. Beklerken de uyuyakalmış” demiş. Günlerce yapılan yolculuktan ve susuzluktan sonra açlıkta prensesi perişan etmişti. Kızın bu durumunu fark eden kadın prensesi evine davet etmiş ve bir şeyler yiyerek kendine gelmesini söylemiş.

Kızcağız bu teklifi memnuniyetle kabul etmiş. Tekrar yola çıkmışlar, kadınla beraber evim dediğı kulubesine gelmişler, kadının hazırladığı yemekleri yemiş, suyunu içtikten sonra bir müddet uzanmış. Prenses uyandıktan sonra kadına başından geçenleri anlatmış Kadın da ona birlikte kalmak isterse bazı şartlarının olduğunu, buna uyması gerektiğini söylemiş.

“Bak kızım evimi temizleyeceksin, sonra da hayvanlarıma bakacaksın” demiş....

“Kız hayvanlara çok iyi bakmış, kadın hayvanlarına sorarmış size nasıl bakıyor diye. Hayvanlar da bize iyi bakıyor, Onu mükafatlandır derlermiş. Kadın da kızı bir çağlayanın kenarına götürür. Orada sarı suyla yıkar Kız oldukça güzelleşir : Babasının sarayına götürür kadın. Babası ve üvey annesi çok şaşırır.

Kral yaptıklarına pişman olur anca baba ile kızı buluşturan ihtiyar kadın ortadan kaybolmuş onu günlerce aramışlar. Nafile bulamamışlar. Belki de ihtiyar kadın başka

başka yerlerde darda kalmış iyi kalplilere yardım için gitmiş olduğunu düşünerek aramaktan vazgeçmişler. (K. M. , s. 202-205)

Gede Kız masalında yaşlı kadın, üvey annesi tarafından kötü davranılan kıza yardım eder.

“Kız kapıda ağlarken yanına yaşlı bir kadın yaklaşır. “Niye ağlıyorsun kızım?”

“Analığım düğüne gitti. Bana da ben gelinceye kadar şu küpü gözyaşı ile dolduracaksın dedi. Ben bu işi nasıl yaparım. Yapamazsam analığım gelince beni öldürür.” “Kalk gede kız kalk bir kova su ile biraz tuz getir.” Kız kalkar yaşlı kadının istediklerini getirir. Su ile tuzu karıştırarak küpü doldururlar. Daha sonra yaşlı kadın kıza sorar.

“Düğüne gitmek ister misin kızım?”

“Ben nasıl düğüne giderim neneciğim. Analığım beni orada görürse öldürür.”

Az sonra yaşlı kadın heybesi yüklü at ile çıkar. Gelir kıza güzel elbiseler giydirir. Altın inci takılar takar, ata bindirerek kızla birlikte düğün evine varır. Yolda da kızın cebinin birine altın birine kül doldurur.

Yaşlı kadın düğünde kızı oyuna kaldırır. Beyoğlu kızı görünce beğenir. Daha sonra yaşlı kadın yine bey oğlunun kızı görmesini sağlar, beyoğlu ile kız evlenir. Böylece kız yaşlı kadın sayesinde analığının zulmünden kurtulmuş olur.” (A.M., s. 390-391-392)

Dipsiz Kuyu adlı masalda yeryüzüne çıkmak isteyen oğlana yaşlı kadın yardım eder.

“Oğlan yeryüzüne çıkmak ister. Zümrüdü Anka “Bana kırk tuluk etle kırk tuluk su getirirsen seni yeryüzüne çıkartırım” der. Delikanlı kuşun istediklerini bulabilmek için yaşlı kadının yanına gelince yaşlı kadın “sarayın önünden geç her istediğin olacaktır”. diye oğlanı saraya gönderir.” (A.M., s. 400)

Kırk Oğlanla Kırk Kız masalında ise yaşlı kadın, oğlanın padişahın kızının yanına gitmesini sağlar.

“Oğlan saraya nasıl gireceğini düşünürken yaşlı bir kadınla karşılaşır. İhtiyar kadın oğlanı oynayan bir postun içine saklar ve sarayın önünde dolaşır. Padişahın kızı oynayan

postu görünce dayanamaz. Babasından izin alarak yaşlı kadını sarayına alır. Gece yarışı oğlan postan çıkararak padişahın kızının yanına girer.” (A.M., s. 578)

Arslan Ali masalında yardımcı ihtiyar kadın, masal kahramanın rüyasına girer ve ona konuşmayı öğretir.

“Oğlan bir gece düşünde ihtiyar bir kadın görür. O kadın ona konuşmasını öğretir. Sabahleyin uyanınca hem kendi konuşur, hem de konuşulanları anlar, dili çorap söküğü gibi çözülür, bülbül gibi şakımaya başlar.” (A.M., s. 496)

Kül Eşek masalında yardımcı yaşlı kadın - masalda adı kocakarıdır - kardeşleri birbirlerine kavuşturur.

“.....Vakti zamanında bir köyde bir kocakarı varmış. Eskiden çıkrık eğriler, iplik bükterlermiş. Bu kocakarıda kızları çağırması:

“On tane kız gelsin bana iplik büksün.”

Neyse , kızlar iplik bükterlerken ne etmişlerse hepsi yemin etmeğe başlamışlar: “Kardeşimin başı için” “Babamın başı için” kızlardan biri hiç sesini çıkarmamış kocakarı ana sorunca:

“Beşik dananın hatırası için benim haberim yok.”

“Sen neden beşik danaya yemin ediyorsun? Senin yedi kardeşin var”

“Ana ben görmemişim, benim haberim yok öksüzüm. Yalnız evde oturuyorum benim haberim yok nene.”

“Oğul, falan mağarada senin yedi kardeşin var ve daima av kuş edip yiyorlar. Onların da senden haberi yok”

“E.... Nasıl edeyim de gideyim”

“Gel sana külden bir eşek yapayım, daima çö de, çüş deme, çüş dedin mi hemen dağılır”

“Koca karı bir tane daha yapmış bu sefer unutmamış, aklına koymuş, gitmiş doğru mağarasına kapısına .

Kız böylece kocakarınının yardımıyla kardeşlerini bulmuş.” (E. M., s.338)

Allah'ın Belası adlı masalda yardımcı ihtiyar Hz. Hızır'ın, diğer masallardan farklı olarak burada kahramanla karşı karşıya gelmediğini görüyoruz. Hızır bu masalda kahramanın rüyasına giriyor. Hz. Hızır'ın yardımıyla “Allah'ın Belası” devi öldürüyor.

“Oğlan yorgun düşüyor, Allah kerimdir deyip yatıyor. Yatıyor, uyuyor. Rüyasında Hz. Hızır Aleyhisselam'ı görüyor. Hz. Hızır diyor ki :

“Oğlum, sen çok doğru ve sadık bir insansın o kızı kendine almadın, sözünde durdun. Padişahın oğluna verdin. Sana da Allah yardım edecek. Kalk abdest al, iki rekat namaz kıl bismillah de dut ağacına sarıl. Dut ağacı devrilerek, o zaman tavşan ortaya çıkacak, sen tazıyı salıver, o tavşanı tutunca , tavşanın karnından kutuyu al. Böceklerin ikisini öldürür, birini dev çatlayıncaya kadar öldürme.” (Allah'ın Belası Hz. Hızır'ın dediklerini yapar ve sarı dev ölür.) (E.M., s. 383)

Kuşbaşı masalında Hz. Hızır yine kahramanın en sıkıntılı anında kahramanla birliktedir. Hz. Hızır bu masalda oğlanı dünya güzelinin kötülüklerinden kurtarır.

“Oğlan yolda bir Ah çeker. Hemen Hz. Hızır gelip sorar:

“Oğlum bu halin nedir?”

“Ne olacak böyle bir hale düştüm . Gözlerimi de oyduklar ondan da kurtuldum.”.

“Peki, şu üzümü al. Kara üzümü yiyenlerin kafalarında hep boynuz çıkacak ak üzümü yiyince de eski şekillerine dönerler. Belki böylece kurtulursun.”

Oğlan üzümü kızı yedirir, kızın kafasında boynuz çıkar. Daha sonra Dünya Güzeli oğlanı suya atar. Oğlan bir “ Ah” çekince yine Hz. Hızır yetişir.

“Oğlum yine ne oldu?”

“Böyle böyle oldu, beni denize iteledi, bu hallere düştüm...,

“Yahu ben senden ne çekeceğim daha orada iki çubuk var, onları al. Birini insana vurup çüşş dedin mi eşek olur, öbürünü de eşeğe vurursa adam olur. Git Dünya Güzeli eşek et de dolandır, yoksa sana çok işler yapacak...” (G.M., s. 486-489)

Bu masalda Hz. Hızır'ın hiç karşılaşmadığımız bir sözüne rastlamaktayız. Hz. Hızır Kahramana “Yahu ben senden ne çekeceğim daha” diye bıkkınlık ifadesi taşıyan bir söz söylemiştir.

Hz. Hızır'ın tüm özelliklerini düşünürsek bu ifadenin ona ait olduğunu kabul edemeyiz. Bu ifadenin yine masal anlatıcısından kaynaklanmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Gülenber Hanım masalında yardımcı ihtiyar, dede ve Hz. Hızır isimlerinde görülmektedir. Bu masalda oğlan Hz. Hızır'ın duasıyla isteklerine kavuşur.

Üvey annelerinden kaçan çocukları öldürtmek için üvey anneleri bir cadı kadın peşlerine takar. Kadın kızıdan ağabeyinden getirmesi için Gülenber Hanımın çekmecesini ister. Kız kardeşine söyler oğlan da çekmeceyi getirmeye gider:

“Gidir yolda bir dede raslır. Diyir, oğlum orası binlerce adam öldürmüş. Gitsen sağ gelmezsin gitme. Bacım benden isdir, neydim gidecem mecburi Allah için rasgetire parlım muvaffak olasan inşallah. Hz. Hızır eleyiselem buna dua edir. Oğlan gidir çehmeceyi getirir.”

“Cadı kadın bu defa da Gülenber Hanımın kendisini ister yine yola çıkar. Aynı dede yerinde garşı gelir. “Yavrum Gülenber Hanım gelmez, senin sözünnen etme eyleme. Yazıh sana sen daş kesilirsen galırsan.” “Çaresiz daş olacağım orda galacağım neydim. Ağlır, sızlır. Allah yardımcın olsun yavrum. Get inşallah ..

Aynı masalda Hz.Hızır peri padişahının kızı olan Gülenber Hanımı da kurtarır:

“Gülenber Hanım peri padişahının gizi seherden oriya gapanmış. Hz. Hızır'ın duasıynan oriya gapanmış gultarır....” (Erz. M., s. 222-223)

Bu masalda Hz. Hızır, manevi gücü olan duasıyla kahramanlara yardım etmiştir.

Aslan Ali masalında karşımıza üç Hz. Hızır çıkmaktadır. Bunu da yine halkın muhayyilesinde üç Hızır tasavvur etmiş olmasına bağlayabiliriz. Çünkü Hızır bir tanedir.

Bu masalda da üç Hızır padişahın oğluna gelecek olan kötülükleri kendi aralarında konuşurken ona duyurmaya çalışırlar. Kahraman burada da üç Hızır'ın kendi aralarındaki konuşmalarını uyurken duymuştur.

“Padişahın oğlu uyurken camide üç Hızır konuşuyor:

“Şimdi oğlum geliyor, nişanlılarıyla beraber, zehirli şerbet gönderecek, bunun için ölecek, bunu içimizde, dışımızda duyan olursa olsun çatına gadar daş” o biri de demiş ki:

“Şimdi benim oğlum misafirleriyle geliyor, paytonlar gönderecek, içindeki döşemeler zehirli olacak, binanın içindeki erkek gısımları ölecek, gancık gısımları galacak. Bunu içerde, dışarda duyan olursa ve deyverirse olsun boğazının çukuruna gadar daş.”

Üçüncü bir Hızır demiş kin:

“Bunların bu erkek gısımlarını öldürecek bu kızları padişah gendine alacak, fakat bunu içimizde, dışımızda duyan olursa olsun her tarafı daş.” (T.P. M., s. 329-330)

Sır Saklamayan Padişah Kızı masalında Hızır, kızın oğlanı bulmasını sağlar:

Kız eline demir değnek alıp ayağına demir çarık giyip yola çıkar. Epey gittikten sonra çarıkların yanları kalır, elinde değnek bir parmak kalır, Hızır yetişip sorar:

“Kızım nereye gidiyorsun?”

“Böyle bir delikanlı yitirdim, onu aramaya gidiyorum”

“Onun sende bir şeyi var mı?”

“Yüzüğü var.”

Hızır yüzüğü onun bacısının testisinin içine atmasını söyler. Kız, oğlanın bacısından testiye ister, yüzüğü atar. Oğlan ile kız birbirini bulur. (G. M., s.402)

2.1.7. Kahramanlara Öğüt Verme

Türk masallarında yardımcı ihtiyarlar kahramanlara, onlara yararı olacak öğütler verirler, kahramanları felaketlerden kurtaracak nasihatlerde bulunurlar. Kahramanların çoğu da bu öğütleri dinler. Bu öğütleri dinlemeyenler de ya cezalandırılırlar, ya da pişman olurlar.

Fakir Adam masalında çalışmaya giden adamın parayla bilgi satın aldığını ve bu bilgilerin hem kendi, hem de çocuğunun hayatını kurtardığını görüyoruz.

“Ne yapıyorsun?”

“Ben bilgi satıyorum”

“Benim bilgim noksan, biraz da bilgi alayım.”

“Yirmi altın vereceksin.”

“Yirmi altını veriyor, adam diyor ki:

“Üzerine düşmeyen lafa karışma, sabırlı ol:”

.....

(Yolda giderken bir padişahın ellerinin kesildiğini görüyor. Öğrenmek istiyor. Fakat aklına üzerine düşmeyen lafa karışma sözü geliyor. Onun için kimseye bir şey sormuyor. Padişahın oğlu geliyor, ne isterse vereceğini söylüyor. Babasının elini niçin kestiğini anlatıyor. Adam sormadığı için onu mükafatlandırıyor. Büyük bir ekmek yaptırıyor. İçine halis elmas bırakıyor. Adamı yolculuyor. Fakat ekmeği kimseye vermemesini ve evine götürmesini istiyor. Bu, yola çıkıp evine geliyor, kapıyı döğüyor. İçeriye bakıyor, karısıyla beraber bir babayiğit yatıyor. Acaib geliyor, hemen tabancasını çekiyor. Sonra aklına yirmi altın verip aldığı söz geliyor, sabrediyor. Neyse kapıyı bir daha döğüyor. Çocuk uyanıyor.)

“Ana ana biri kapıyı döğüyor, acaba kimdir, baban olmasın.”

“Baban fakir adam, kim bilir nerede öldü kaldı.”

“Babamdır.”

Adam kendi kendine diyor ki: "Bak yirmi altın verdim, sabır aldım. Eğer almasaydım çocuğumu öldürecektim." Sesleniyor: "Aç karı benim senin kocan."

Kapıyı açıyorlar, bunu içeri alıyorlar. Kadın ekmeği alıyor, bölüyor içinden elmaslar dökülüyor." (E. M. , s.358)

Dul Kadının Oğlu masalında padişahın kızıyla evlenen fakir gence bir adam altın karşılığı bilgi satar.

".....Padişahın kızı da hünerliymiş, bu yüzden seccade yaptı, dedi ki: "Kocacığım bunu şu köşe başındaki Yahudiye götür, bir sarı altına sat, noksanına verme."

Çocuk, seccadeyi bir sarı altına sattı, dönerken baktı bir adam, bir altına bir söz satıyor. Götürdü bir altını verdi, sözü sordu, adam da dedi ki:

"Gönül kimi severse güzel odur." (Çocuk pişman olur. Anasıyla karısına olanları anlatır. Anası ona bir tokat vurur.) Neyse on beş kuruş daha bulup bir seccade daha yaptılar. Çocuk onu da bir altına sattı. Dönerken gene o adama rastladı, gene altını verdi, adam dedi ki: "Görünen suya gir, görünmeyen suya girme." O altın da gitti, üçüncü sefer de gene aynı oldu adam. "Alçak yerlerde, derelerde, tepelerde yatma, yüksek yerlerde yat."

Bu nasihatlar oğlanın zengin olmasını ve canını kurtarmasını sağlıyor. İlk nasihatle Arap'tan kurtulur. Son söz de onu sel felaketinden kurtarır. (E.M., s.351-352)

Üç Tane Vasiyet adlı masalda da masal kahramanı Mahmut yolda ihtiyar bir sakallı ile karşılaşır. İhtiyar kazandığı paraya karşılık ona nasihat eder.

"Mahmut'un önüne bir ehdiyar sakgalli çihir. Mahmud'a diyir ki " Oğlum sen gurbetten nanca para gazandın? Cel bu paradan beyen biraz ver. Seyen üç tene vesiyatım var. Onları söyliyim." Mahmut diyirçi, "Benim memleçetde borcum var, bu parayı ona cötüririm." Ehdiyar cine diyir çi, "Sogra pişman olur. Sen cel bu nasihatlarımı al." Mahmut düşünüir çi borcumdan fazla para gazandım, bu ehdiyara para verem, onun da göyni şen olsun. Ehdiyara biraz para verir. Ehdiyar parayı alır. Mahmud'a vesiyatlerini söyilir. 1) Hökümatın yolu dururçan ayrı yola cetme 2) Sene lüzümi olmayan şeyi sorma 3) Nanca eversense cine sabır et.

Mahmut ihtiyarın bu öğütleri sayesinde haramilere soyulmaktan, ikinci vasiyetle ölümden, üçüncü vasiyetle de karısını kaybetmekten ve onu öldürmekten kurtulur.” (Erz. M., s.398-399)

Masallarda yardımcı ihtiyarların öğütlerini dinlemeyen masal kahramanları da vardır. Kahramanlar öğütleri dinlemedikleri için ya cezalandırılır, ya da pişman olurlar.

Yaşlı Adamın Üç Şartı masalında yaşlı adamın sözünü dinlemeyen, adamın yapma dediklerini yapan masal kahramanı cezalandırılır, şehir dışına atılır.

“Adam parası olduğu halde fırına ve dükkana gider kimse bir şey vermez.

Oradan bir yaşlı gelir, sorar:

“Niye ağlıyorsun, nolmuş sana? Niye sızlıyorsun?”

“Der”

“Valla ben hasdayım”

“Neden hasdelemiştirsin, nolmuş sana?”

“Acım, kaç gündür...”

.....

“Haa! Sen yabancısın.”

“Evet ben yabancıyım.”

“Gah oğlum, get fırına de ki: Allah’ın malınnan bana iki tene ekmek ver, sene verirler. Burada para göndermeden, para çıkarmadan diyeceksin. Allah’ın malınnan bana şuni verin, buni verin.”

Avcı gider yaşlı adamın dediklerini yapar, karnını doyurur. İşsiz güçsüz kalmasına canı sıkılırken o yaşlı adam gelir:

“Ne yaptın oğlom? Ne etdin?”

.....

İhdiyar buna sorar:

“Bi mesleyin var mıdır?”

“Avcıyım” der

“Peki gah beni takib et”

Avcı gahar, ihdiyarın peşine düşer. Adam buni alır, doğru evine götürür. Der oğlom, burda içip, burda galacağsın. Ben sana ne desem oni yapacağsın. İsdersen seni evlendiririm. Bi kızım da var, sana verecam. Eyer kabul edersense. (Adam avcı ile kızını evlendirir.)

İhdiyar der ki:

“Oğlom, sen bu memleketin örföni, edetini bilmiyorsan. Burada üç şeyim vardır. Allah’ın işine garişmiyacağsın, gendi başına pazardan, çarşıdan bişey getirmeyecağsın, bahçadaki çiçeklerden heç bi tene goparmıyacağsın.”

(Avcı ihtiyarın yapma dediklerini yapar, ihtiyar da bunu şehir dışına atar.) (V. M., s.520-522)

Çoban Mehmet Baba masalında çoban, çoban kılığındaki Mehmet Baba’nın sözünü unuttur ve Çoban Ahmet cezalandırılır.

“Dağdan aşağı bir çoban Mehmet Baba yenmiş. Çobana senin ismin Ahmet, benim ismim Mehmet, gardaş olalım birbirimize. Selamlaşırken ayağına basdirmış. Yum gözün, yummuş. Bir anda. “Aç gözün” demiş, heman açmış. İstanbul’da padişahın gapısının önünde gendilerini bulmuşlar. Çoban Mehmet Baba, Çoban Ahmet’e yardım ederek onun evlenmesini sağlar:

Çoban Mehmet sağdıç olarak kapıda beklemiş. “Bah Ahmed beni unutma, namazını kıl, benim dileğimi kabul etdi, Allah’a dua et. Sonra güveyi ol. Ahmet ise gızı görünce büsbütün unutmuş. Sabah aklına gelmiş. Çıkmış dışarı özür dilemiş, dilediği anda gızgın olarak hafif bir ayağına basmış. Çoban Ahmet kendini eski yerinde bulmuş.” (Erz. M., s.327)

2.1.8. Kahramanlara Olağanüstü Özellikler Verme

Masallarda yardımcı ihtiyarların özelliklerinden biri de masal kahramanlarına olağanüstü özellikler vermeleridir. Yardımcı ihtiyarlar kahramanlara çeşitli hüneler verirler, olağanüstü özellikler bahşederler.

Muradına Ermeyen Dilber masalında dervişler gelir, kıza olağanüstü özellikler verirler.

“.....

Bu kadın dutdi hamamın içinde o yannı seğırtti bir gız evladı dogurdi. Bu kadın bahdı ki, üç tene devrüş elinde deflerle çala çala hamamın gapısından içeri girdiler. Bu gari dutdi gurnanın bir kenarında çocuğı aldı, oturdi. Onnar da gezel söyledi, oturdılar. Çaldı çaldılar defleri ya, bir tanesi dedi ki:

“Gelin artıh gideceyih, gızımıza bir hediye vereh de ele gideh buradan.” Bir tenesi dedi ki, “Ben gızıma bir hediye verirem ki gülen de güller açılsın, ayağının basdığı yerlerde çimenler bitsin.” Biri de dedi ki “çimende suyi altın kesilsin.” Bi tenesi de cebinden bi bilezih çıhardı, goluna tahdi, “Bunun adı miradına nayil olmyan dilber, bunun cani bileziğın üstünde olsun.” dedi. Bu devrüşler gahdi getdiler.” (Erz. M., s.285)

2.1.9. Kahramanların Evlenmelerini Sağlama, Kahramanları Evlendirme

Türk masallarında yardımcı ihtiyarların kahramanları evlendirdiklerini, onların tabiriyle kahramanları birbirlerine yazdıklarını görmekteyiz.

Hırızmalı Güzel masalında Ahmet ile Hırızmalı Güzel’in nikâhını iyilerden biri kıyar.

“Yine bunlar öyle galınca bunlar ordan Cenâb-ı Hakk’ın emriyle eyilerden bir kimse gelmiş, bunun ikisinin nikâhını gıymış.” (T. P. M., s.392)

Çöp Çatan adlı masalda da derviş evlenme vakti gelen gençleri birleştirme görevini üstlenmiştir. Derviş bu masalda vezirin kızını, falan fakir bir oğlana yazmıştır:

“Ülkenin vezirlerinden birisi birgün ıssız bir yol kenarında kumları toplayıp birbirine karıştıran bir dervişle karşılaşır. Yaptığı işi merak ederek dervişe sorar.

“Derviş Baba! Kumları avuç avuç yığıp sonra birbirlerine karıştırıyorsun. Bunu niçin yapıyorsun?”

“Sultanım ben çöpçatanım. Evlenme vakti gelen gençleri birleştiriyorum.”

“Peki, benim de bir kızım var, onu kime yazdın.”

“Derviş biraz kumları karıştırdıktan sonra senin kızını falan fakirin oğluna yazım der.” Vezir çok öfkelenir. Benim kızımı nasıl olur da fakir birine yazarsın diye üzerine doğru yürüyünce derviş o anda yok olur.” (A. M., s.471-472)

Kader masalında da ak sakallı ihtiyar, padişahın kızını bir sığır çobanına yazmıştır.

“.....Bir padişah başvezirini alarak dağa, yokarı oduna gidiyor. Ava gedişin orda bir sakallı ihtiyar adama rastlıyor. İhdiyarın elinde bir divit, bir galem, bir de defder oturmuş yazı yazıyor. Padişah, ihtiyara diyor ki:

“Ne yazıyon” diyor.

“Doğacak olannarı, doğacak kızlara yazıyam” diyor.

Padişah diyor ki:

“Benim avrat hamile, benim avradın neyi olacak? Bunu kime yazdın?” diyor. İhdiyar, padişaha diyor ki:

“Senin avradın, bir gızı olacak, köyünüzün de bir sığır çobanı var. Onun avradı da hamile, onun da bir oğlu olacak. Senin gızı, onun oğluna yazdım” diyor.

Nasıl olur? Diyor, padişah. “Ben bir gosgoca padişahım, nasıl olur da sen benim kızımı bir sığır çobanının oğluna yazan?” diyor. (Y.Ç. M., s. 628)

Yazılan Yazı Bozulmaz masalında çocuk hocalarla karşılaşır. Hocalardan biri çocuğa kiminle evleneceğini, onu kime yazdığını söyler.

Hocalar kendi görevlerini söylerler.

“Ben bugün vadesi dolanların defterini silerim.”

“Benim vazifem de doğanları yazmaktır.”

“Ben de filanın kızını filanın oğluna yazarım.”

*Delikanlı bunları öğrendikten sonra, bekar olduğu için konuşan hocaya sorar:
“Hocam söylemesi ayıp, ben bekarım. Bana kimin kızını yazdınız, söyleyebilir misiniz?”*

Hoca defteri açtıktan sonra der ki:

“Oğlum, İstanbul’da filan mahallede, filan numaralı evde bir çoban var. Onun üç günlük kızını sana yazdım.” (G. M., s. 416)

2.1.10. İyilerin Mükafatlandırılıp, Kötülerin Cezalandırılması

Dervişler, Hızır, ak sakallı ihtiyarlar her yerde insanların yanındadırlar. İyi kahramanlar sıkıştıkları anda yardımcı ihtiyarları yanlarında bulmuşlardır. Masallarda iyiler devamlı mükafatlandırılmış, iyiliklerinin karşılıklarını almışlar; kötüler de cezalandırılmışlardır. Böylece olaylardan insanların ders alması sağlanmıştır.

Peri Kızı masalında padişah oğlunun ölmesini ister. Bu sebepten oğlundan olmayacak şeyler ister.

“Babası oğlundan bir karış boyunda iki karış sakallı bir adam getirmesini ister.

Peri kızları sayesinde bu adam ortaya çıkar ve padişaha dersini verir, onu öldürür.

“Padişah adamı görünce şaşırır. Adam dile gelir, padişaha:

“Padişahım öbür dünyaya giden gelir mi?”

“Gelmez”

“Bir çingil üzüm dünya aleme yeter mi?”

“Yetmez.”

“Bir karış boyunda iki karış sakallı adam olur mu?”

“Olmaz.” “O zaman sen ölümü hak ettin” diyerek padişah ve lalayı öldürür. Oğlan da kurtulur. (A. M., s. 423-424)

“Ayşecik ile Fatmacık” masalında iyi bir kahraman olarak çizilen “Fatma”, dede tarafından mükafatlandırılır, kötü kız “Ayşe” de cezalandırılır.

“Annesi Ayşe ile Fatma arasında ayırım yapar. Fatma’yı eve almaz. Fatma evden ayrılır, dinlenmek için bir taşın üzerine oturur. Oradan yaşlı bir adam çıkar. Kız başından geçenleri dedeye anlatır. Dede de:

“Bana kırk gün bakarsan sana altın, gümüş veririm.” der. Fatma kabul eder, dedeye bakar, dede de ona altın ve gümüşleri verir, kız evine döner...”

Ayşe de dedenin dediklerini yapmadığı için cezalandırılır.

“.....Ayşecik bu taşın üstüne çıkmış. Nereye gideyim ey Allah’ım ben diye kendi kendine konuşmaya başlamış. Bu arada dede ortaya çıkmış. Kıza:

“İn gel kızım” demiş. O da “nereden ineyim” demiş. Bir anda taş yarılmış. Kız içine inmiş. Dede kıza:

“Kırk gün kırk gece bana bakarsan, sana altın, gümüş veririm” der. Ayşecik “bana ne bakmam” demiş. Dede, bunun üzerine bir kazan katran kaynatmış. Ayşeciğin başından aşağıya dökmüş.” (K. M., s.381-382)

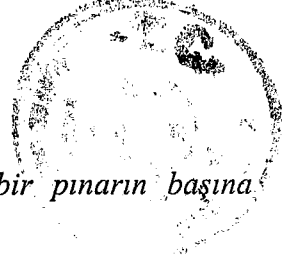
Kral ile Kızı masalında da babası tarafından ıssız yere bırakılan kızı, yaşlı bir kadın bulur. Kız kadının dediklerini yapar, kadın da kızı mükafatlandırır. Kızı sarı suyla yıkar. Üvey anne kendi kızını da bu kadına göndermiş. Fakat kızın iyi bir kız olmadığını anlayınca onu siyah su ile yıkamış. (K. M., s.202-205)

Bu masalda da Ayşecik ile Fatmacık masalında olduğu gibi yardımcıları hep iyilerin yanındadırlar.

Hızır ile Üç Hırsız masalında da Hızır kendisine kötü davrananları, kendisini kovanları cezalandırıp, kendisine iyi davranan kahramanları da mükafatlandırır.

Bir varımış, bir yogumuş, üç tene hırsız varımış. Bunnar, demişler kine:

“Haydin, biz Allah’ın ucunu bulmaya gedek,” demişler.

Bunnar, düşmüşler yola. Epiye bir zaman geldikten sonra, bir pınarın başına varmışlar. Oriye varışın, birisi diyor ki:

“Aman gardaş, heç Allah’ın ucu bulunur mu? Herkes bir dilek dilesin, ondan sonraya bakalım.” demiş.

Bunnar orada, önce ikişer rekât namaz giliyorlar. Birisi diyor ki:

“Allah’ım. Bana bir sürü ver, bir de ve ver, yanı goyunlu, guzulu olsun,” diyor.

Öteki, o da diyor ki:

“Allah, bana bir inek-dana ver. İki avradınan da bir ev ver,” diyor.

Bunnarın ikisi de, atlı üstlü gonak diliyorlar. Üçüncü adam da diyor ki:

“Allah, bana bir kötü avrat ver, heç misafirim asik olmasın,” diyor.

Neyise, Allah bunnarın dileklerini kabul ediyor. Bir yaşlı adam gönderip (Hz. Hızır) bunnarın isdeklerini yapıyor.

Aradan biraz zaman geçiyor. Bunnarın dilâni yerine getiren adam diyor kine:

Varîm hele, verdiklerim nasıl duruyor?” diyor.

Bu adamlar, sabânan uyanıp bakıyorlar kine: goyun, guzuya garişmiş, bir yağmır, bir çamır, her taraf batmış. Yaşlı adam, eveli böyüğün yanına varıyor:

“Ey hâne sahibi, ben yağmırda, çamırda galdım, üsdüm başım kirlendi, beni evine el,” diyeşin, adam diyor ki:

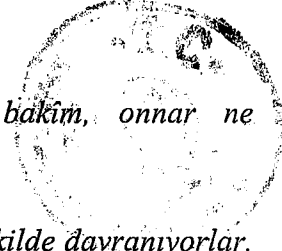
“Hele dur bakiyim. Şu yağmirdan, sudan ben seni nerde görüyüm, defol şurdan,” deyip adamı govmuş.

Adam, dışarı çıkınca, elini göğe galdırıyor:

“Allah, esgi pinniğinin başına galasın,” diyor.

Sabanın, herif kalkıp bakıyor ki, pinniğinin üsünde ne malı var, ne de mülkü! Adam, “Ayvah” diyor amma, iş işden geçiyor.

Bu yaşlı adam:

“Dur, bir de şu, inek-dana verdiğim yere de gediym bakim, onnar ne haldeler?” diyor.

Adam, inek-dana verdiği yere de gediyo. Onnar da gene, aynı şekilde davranıyorlar. Adamı, onnar da misafir almıyorlar. O zaman adam diyor ki:

“Allah, esgiki köynan, gafana dakıla,” diyor.

Sabannan o da bakıyor kine, esgi pinniğinin üsdiinde! Köynâ de gafasına geçmiş!

Yaşlı adam diyor kine:

“Bir de, avrat isdeyenneri yokliye bakim,” diyor. (Adam, bunnarı üç günün içinde yapıyo.)

Bu avrat da, heç durmazımış. Yaşlı adam bakıyor ki, çadırın içinde, bir kötü avrat, durmadan çalışıyor. Oraları topluyo, süpürüyor, yemâ bişiriyor. Bunnarın, bir de kızları varımış, başga kimseleri yoğumuş. Herif diyor ki:

“Avrat, sen buraları sil süpür. Ben de bir bakim bakalım, yoldan bir gelen giden var mı?” diyor.

Adam bakıyor kine şordan bir adam, tozu dumana gatmış, beygiriyyinen geliyor!
Adam:

“Avrat, ataşi, sobayi gay, yemâ hazırla, şordan bir adam geliyor. Vallâ, bir missafir geliyor.” diyor.

Avrat, herifin dediklerini yapana gadar, o adam gelip, herifin gapısına dayanıyor:

“Selamünaleyküm,”

“Aleykümselam,”

“Buyur,”

“Yok, benim bir işim var. Onu yerine getirirsen otururum, yoksa gederim,” diyor.

“Baba, nolucu, verirlik isdâni,” diyor adam.

“Allah’ın emri, kızını isdiyom,” diyor.

Adam biraz düşünüyor:

“Baba, ben yarısını verdim, inmiyon mu? Dur, bir de avrada danıştım da, yarısını da o versin,” diyor.

Adam, avradına danışışın:

“Bire herif -diyor- kesip de mi vericîn? Sen verirsen, ben de veririm,” diyor.

Herif, adamın yanına geliyor:

“Müzde müzde, avrat da verdi, ben de, buyur in,” diyor.

Adam iniyor, yiyorlar, içiyorlar, yatacakları vakit, adam:

“Ben yatmam. Gızını verin, ben götürecâm,” diyor.

Bunnar gıza, azzık, duzluk ediyorlar, adam gızı terkisine alıyor:

“Haydin, Allahaismarladık,” diyor.

Onnar gededursun, avratlar fesat olur ya? Avrat gocasına diyor ki:

“Herif, kimidi, kim dâldı. Demedik, sormadık, bir tek gızımızı verdik,” diyor. Adam:

“Çabık, benim azzığımı, mazziğımı hazırla, ben gızımı aramiye gedyim,” diyor.

Avrat bunun azzığını, mazziğını hazırlıyor. Adam, avradına, “Allahaismarladık,” diyep, atına binip, bunnarın peşinden yola düşüyor. Şöyle bir müddet gedişin, bakıyor kine, orda bir adam ekin biçiyor, yanında iki de oğlak var, onun biçdiklerini yiyor. Adama diyor kine:

“Ey arkadaş, sen biçiyon, onnar yiyor. Bu nölacak böyle?”

Adam diyor kine:

“Sen garışma işime, yoluna devam et,” diyor.

Adam, biraz daha ireli varıyor, bir müddet gedişin, bakıyor kine, orda bir adam odun ediyor! Adamınan selamlaşıyorlar. Adam, şordan bir gucak odunu getiriyor, depeliyor, gedip bir daha getiriyor. Adam:

“Ey Allah ’ım, senin hikmetinden sual olunmaz ya, bu da neyin nesi?” diyor.

Bu adam, gene yoluna devam ediyor. Birez iredde bakıyor kine, bir goç, çekilip çekilip, gafasını bir ağaca vuruyor. Adam ona da bakıyor bakıyor:

“Allah’ım, senin hikmetinden sual olunmaz,” diyor.

Bu, gene yoluna devam ediyor. Şöyle bir müddet iredleyişin; bir deve, çayirlik, çimenlik bir yerde yayılıyor. Bir deve de gir yerde yayılıyor. Bakıyor kine, gir yerde yayılan, yağdan, etden adim atamıyor, çayırılık yerde yayılan gupguru, kemik gimi.

Adam, açcık daha gediyor, bakıyor kine, bir gapı! Gapıyı yitiyor, gapı açılıyor. Varıyor ki, gızı bir köşkde, gendi bir köşkde:

“Selamünaleyküm,”

“Aleykümselam,”

Bunnar, hal hatır sorduktan sonra, yaşlı adam diyor ki:

“Ne gördün, niyatdin, gelirken?” diyor.

Bu öyle diyeşin, adam:

“Valla -diyor- bir adam gördüm, o ekin biçiyordu, iki davar da, bunu yiyep bitiriyordu,” Adam diyor kine:

“O, öksüz besliyor. Bu, o demek,”

“Öteye vardım, bir geçi, çekilip çekilip başını gayaya vuruyor,”

“O da -diyor- bir bekar, ihdiyar adama giz vermişler, o da ona işaret,” diyor.

“Öte vardım, gırda yayılan, bir deve, etinden yırtılıyor, çimende yayılan, gupguru ölüyor,”

“O da, gırda yayılan, Allah uçun yayılıyor, onun için iyi. Çayırdaki da hırsızlıkla garnını doyuruyor, onun uçun gupguru -diyor- Aha, şu köşk senin, şu da senin, şu gızıyın,” diyor.

Sonra, adam oradan gayboluyor. (Y.Ç. M., 623-627)

2.1.11. Diğerleri

a) Belaların Haber Verilmesi

Yardımcı ihtiyarlar kahramanlara başlarına gelecek belalar hakkında bilgiler verirler.

Gümüşhane ve Taşeli Platosu masallarındaki “**Gençlikte Mi İhtiyarlıkta Mı**” adlı masalarda padişahın rüyasına ak sakallı bir ihtiyar adam girer. Yaşlı adam kahramana başına bir bela geleceğini söyler, bu belanın gençlikte mi, ihtiyarlıkta mı gelmesini istediğini sorar.

“Bir gün padişahın rüyasında ak sakallı bir ihtiyar adam demiş ki:

“Padişahım sana Allah büyük bir belâ verecek amma, gençliğinde mi versin, yoksa ihtiyarlığında mı versin?”

Adam cevap veriyor, ikincisi gün oluyor, aynı adam gelip, gene aynı sözü söylüyor. Üçüncü gün oluyor, aynı adam geliyor, aynı şeyi söylüyor. (T.P. M., s.276)

b) Yardımcı ihtiyarların her şeyi bilip ortadan kaybolmaları

Yardımcı ihtiyarlar masalarda genellikle kahramanlarla ilgili her şeyi bilirler. Yardımcılar kahramanların dertlerini, onların kim olduklarını, nasıl doğduklarını, isimlerinin ne olduğunu kısaca her şeyi bilirler. Bu da yine yardımcı ihtiyarların olaylara ne şekilde hakim olduklarını ve olacaklarını gösterir. Her şeyi bilen, kahramanlara yardım eden yardımcı ihtiyarların en önemli özelliklerinden biri de aniden ortaya çıkıp, aniden kaybolmalarıdır.

Dedektif masasında da ermişler kahramanla ilgili, kahramanın bilmediği şeyleri söyleyip ortadan kaybolurlar.

“Oğlan devesini ararken karşısına üç kişi çıkar, onlara devesini sorar. Oradan birisi ‘devenin bir gözü kör müydü?’, demiş, biri de, ‘devenin bir yanında yağ mı sarılıydı?’ diğeri de ‘devenin bir yanında bal mı sarılıydı?’ demiş. Ondan sonra aramış, taramış, bulamamış. O üç kişiyi mahkemeye vermiş. Bu üç kişi hakime ifade vermişler. Hakim bu adamları eve davet etmiş, yemek vermiş. Yemek yerken biri: ‘Bu et, iyi etmiş ya, kuzuya küçükken köpek süt emzirmiş’ diğeri, ‘bu ekin iyiymiş, ama kırık dölü olmasa’ demişler.

Ondan sonra bu adamlar ermişlermiş, kayboluvermişler. Hakim ondan sonra eve gitmiş. Anasına: Ana böyle böyle dediler. Bunun aslı ne?,

“Oğlum böyle. Hane sahibiydik. Bir misafir geldi. Baban evde yoktu. Emme zorla, emme gönüllü bu iş oldu. Sen ondan kaldın” diye açıklamış.” (Y. M., s.325)

c) Sırrı Meydana Çıkan Yardımcı İhtiyarın Ölümü

Çoban Mehmet Paşa masalında sırrı meydana çıkan, Çoban Mehmet ölür.

“Benim sırrım açılındı, beni de kuylayın sora gidin.” Diyip ruh teslim etmiş. Körpünün baş tarafında gabri şerifi. Giden gelen fateha ohur, sora geçerler. Köprüküyü adı oriya kurulmuş...” (Erz M.,s.328)

Çoban Mehmet, Çoban Ahmet'in köprüyü kurmasına yardım eden bir dervıştır, yardımcıdır.

d) Yardımcı ihtiyar kahramanın Allah'a (Kur'ân'a) inanmasını sağlar.

Zilleti Gören Padişah masalında padişah bir ayete inanmaz. Allah da onu zillete düşürür.

“İşte bu padişah çeşmenin başında buni uyhi halında gördiyse de, uyhi deyil. Cenâb-ı Rebbülalemin ona zamani uzatdı ve bizzat gendisi yaşadı. Gendi elinin, eyağının bileklerinde olan o yara izlerini, kesilmiş o yara izlerini gördi. O sırada gible terefinnen bi atli çıhdi. Kendisine:

“Amentübillah dedin mi?” diye sordi. Diyor:

“Amentubillah”.

Tekrar: “Evet. Amentübillah dedin mi?”

Diyor: “Evet. Amentubillah.”

Tekrar: “ Sen Amentubillah dedin mi?”

Diyor : “Saddak Amentubillah”

“Bu ya üç sefer dediginin manası da odor. Yani sen Gur'an'a inandın mı?”

Diyor: "Amentubillah"

Cenâb-ı Hak seni zillete bırakıp, sana zamanı uzatdığına inandın mı?

Diyor: "Saddak Amentubillah" (V. M., s.424-425)

Manevi özellikleri ağır basan yardımcı ihtiyarlar bazı masallarda kahramanların Allah'a, Kur'an'a inanmalarını sağlamaya çalışmışlardır. İslamiyetten sonraki destanlarda da yardımcı ihtiyarlar kahramanları Müslümanlığa davet etmişlerdir. Buna göre, destandan masala yardımcı ihtiyarların bu özelliklerinin devam ettiğini belirtebiliriz.

e) Hızır'ın Aranması

Konya Masallarındaki Hızır ve Gümüşhane masallarındaki Hızır'ı Bulan Keloğlan masalında kahramanlar Hızır'ı aramaya çıkarlar. Hızır kendisini arayan kahramana gözükmmez. Hızır'ı arayan masal kahramanı Hızır'ı bulamaz. Padişah vezirlerine kahramanı nasıl cezalandıracaklarını sorar.

"Bu adamı ne yapalım?" Birinci vezir.

"Padişahım, bunun elini parçalayalım, kasap dükkanına asalım" demiş.

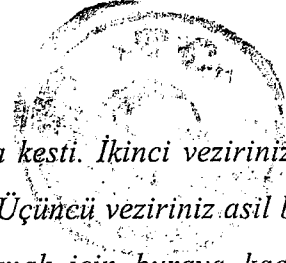
İkinci vezir:

"Hayır padişahım, bu adamın derisini yüzüp içersine saman doldurup sokağa bırakalım. Herkese rezil olsun ve böylece kimse padişaha yalan söylemeye cesaret edemesin" demiş. Padişah üçüncü vezirine dönmüş ve:

"Bu adama ne yapalım" demiş. O da;

"Padişahım, bu fakir adam. Zaruret yüzünden yalan söylemiş. Sizin şanınıza yakışan da bunu affetmektir." demiş. Padişah üç vezirin cevabı karşısında tereddüt etmiş. Bir başka kişinin fikrini almak ister ve çevresine bakar. O anda sarayda hiç görmediği birisi durmaktadır. Padişah ona dönerek bu konuda kendine yardımcı olmasını söyler. Adam, padişaha dönerek:

(Burada Hızır ortaya çıkar ve vezirler hakkında bildiklerini söyler.)

“Efendim ilk veziriniz kasap çocuğudur. O kasapça bir ceza kesti. İkinci vezirinizin babası yastıkçı olduğu için, o da görüp bildiği şekilde ceza verdi. Üçüncü veziriniz asil bir aileden gelmektedir. O da aslını gösterdi. Bu fakiri utandırmamak için buraya kadar geldim. Merakın son bulsun. Vezir istersen işte vezir. Hızır istersen işte Hızır” demiş ve kapıdan kaybolmuş. Meğer Hızır, o kimsenin bilemediği adammış. Padişah hemen adamlarını arkadan yollar, ama bulamazlar. Padişah bütün bu olup bitenlerden sonra, iki vezirin işine son verir. Üçüncü vezirini ise baş vezir yapar. Fakir adamı da altın vererek sevindirir. Ama kendisi hep Hızır’ı bulmak için ülkedeki fakirleri doyurdu. Nafile Hızır’ı bir daha göremedi.” (K. M., s.272-273)

f) Hızır’ın gelecek hakkında bilgiler vermesi

Hızır insanlar hakkında her şeyi bildiği gibi gelecek hakkında da bilgiler verir.

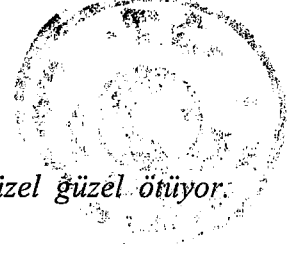
Kurt Adam adlı masalda Hızır, babasının anlattıklarını yorumlar, gelecek hakkında bilgiler verir.

Adamın kızını verdiği kurt Hızır’dır. (Bu masalda Hızır, hayvan şekline dönüşmüştür. Yardımcı ihtiyarların özellikle ermişlerin, velilerin menkabelerde geyik, kuş donuna girdiklerini görüyoruz.) Adam kızını görmeye gider. Kız babasını saklar. Kurt eve gelince babası çıkar.

Kurt kızın babasını görünce “E baba, ne gördün, ne geçirdin? Anlat bakalım.”

“Oğlum acıktım, bir çoban gördüm. Çobanın bin koyunu vardı, bir de kuzusu” “Ben acıktım, bana biraz süt verir misin?” dedim o da :

“Bir kuzum var. Şimdi koyuna koyvereceğim onun karnı doyar da kalırsa sana veririm” dedi. Kuzu bin koyunu emdi çıktı. Bana süt kalmadı demiş. O zaman kurt Ha! “Yarının hükümeti ne kadar vergi alırsa alsın doymayacaktır.” demiş. “Az beri geldim. İki büyük kazan kaynıyor. Ortasında da birkaç küçük kazan var. Büyük kazanlar kaynayıp fokurdarken, bir buğday tanesi oradan atlıyor oraya, oradan atlıyor oraya. Hiç küçük kazanların içine düşmüyor.” “Ha! Bir zaman gelecek, devletler birbirleriyle buluşacaklar. Büyük devletler paylarını alacaklar, küçük devletler haklarını alamayacaklar.”

'Biraz daha beri geldim. Güzel bir kuş çıkıyor ağacın dalına güzel güzel ötüyor. İniyor aşağıya, ağacın dibinde pislik var, gidiyor onu içiyor.'

'Ha! Bir zaman gelecek, hocalar, alimler kürsüye çıkıp güzel güzel konuşacaklar. Sonra kötü kötü işler yapacaklar.'

'Biraz daha ileri vardım. Bir köprü vardı. Üzerinde hep ayet yazılıydı. Basıp da geçemedim. Bir kervan geldi, âyete hadise bakmadan bastı geçti. Ben de yarabbim benim günahım da onların üstüne olsun ayağımı basmadan ellerimin üstünde geçtim.'

"Bir zaman gelecek Kur'ân'a inanmayacaklar, kâfirler çoğalacak."

"Biraz daha beri geldim. Bir marangoz kürek ile talaşı dolduruyor. Sepete koyarken kaybolup gidiyordu."

"Bir zaman gelecek, paranın kıymeti kalmayacak. İnsan ne kadar çok kazansa bereketsiz olacak' demiş." (Y. M. s.221-222)

g) Yardımcı İhtiyarların Kötü Rollerini Üstlenmeleri

Bazı masalarda derviş adı ile karşımıza çıkan yardımcı ihtiyarın kötü rollerini üstlendiğini görmekteyiz.

Dervişle Çalgıcı masasında derviş çalgıcının karısına göz koymuştur:

Bir gün Hz. Musa, Tûr Dağı'na Allah ile buluşmaya giderken bu derviş yoluna çıkmış demiş ki:

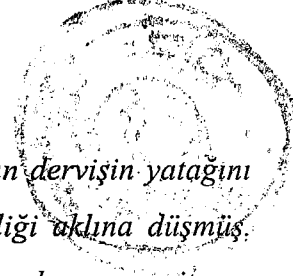
"Ben sekiz yıldır mağaraya kapandım, ibadet ediyorum. Acaba cennetlik oldum mu?"

"Senin bu sorunun cevabını filan yerde bir çalgıcı var, o bilir, git ona sor" demiş.

Adam yola düşmüş, araya araya çalgıcının evini bulmuş.

Çalgıcıyı sünnet düğününe çağırmışlar. Çalgıcının da çok güzel bir karısı varmış, çocukları yokmuş. Giderken dervişe demiş ki:

"Derviş amca, ben gidiyorum. Benim hanım senin yatağını yapar, yatarsın, ben geç gelirim."

Hanımına da, “dervişin yatağını ser, yatsın” demiş, gitmiş. Kadın dervişin yatağını sermiş. Odasına gitmiş. Derviş yatmış. Yatağa yatınca kadının güzelliği aklına düşmüş. Şeytan bunun aklına girmiş. Kendi kendine kalkıp çalgıcının karısının kapısına gitsem, acaba beni yatağına alır mı, diye düşünmüş. Kalkmış kadının odasının kapısına gitmiş. Kadın:

“Sen bir dervişsin, şeytana uyma, nefesine sahip ol, git yatağına yat” demiş. Derviş üç defa kadının kapısına gitmiş üçünde de aynı cevabı almış.

Nice zaman sonra çalgıcı eve dönmüş, yatmış. Sabah olmuş, kalkmışlar. Derviş:

“Ben artık gideyim, yalnız sana bir sorum var.” demiş.

“Ne soracaksın?”

“Ben bir mağarada sekiz sene ibadet ettim. Acaba cennetlik oldum mu diye Hz. Musa’ya sordum. O da bu sorunun cevabının sende olduğunu söyledi, sana geldim.”

Çalgıcı da kendi karısıyla şimdiye kadar bacı kardeş gibi yaşadıklarını söyleyip dervişe şu cevabı verir:

“Sen sekiz sene ibadet ettin, benim evime misafir oldun, karıma göz koydun. Senin yerin cehennemdir.” (Ga. M. S.382-383)

Kara Üzüm masalında da derviş yine kötüdür. Kötülüğünün cezasını masalın sonunda görür, oğlan derviş öldürür.

Baba çocuklarına vasiyet eder.

“Oğlum üç tane çekmecem var, ölürsem büyük çekmecem büyük oğluma, ortancıl oğluma ortancıl çekmecem, küçük çekmecem küçük oğluma. Vasiyetnamem çekmecemde açar okursunuz” der.

Babaları öldükten sonra çekmeceleri açıyorlar, birer kağıt çıkıyor. Aşağı yoldan, yukarı yoldan gitmeyin, orta yoldan gidin diye. Büyük oğlanlar aşağı yoldan gidiyorlar, dönmüyorlar. Küçük oğlan orta yoldan gidiyor, bakıyor, bir tarla bostan ekin içinde de bir derviş: ‘Buyur oğlum, ben sizin amcanızım.’ diyerek bu oğlanı içeri alıyor. Bu oğlan, kardeşlerinin başına su koyanın bu adam olduğunu anlıyor. Küçük oğlan atını bağlarken

bakıyor, kardeşlerinin atları da terkileri de orada duruyor. Bunlar biraz sonra oturuyorlar, derviş buna kahve pişiriyor, içiyorlar. Derviş buna diyor ki:

“Buyur oğlum merdivenden yukarı çık.”

Oğlan merdivenin dibinde denizi görünce dervişe:

“Yok sen çık amca, ben büyüklere hürmet yaparım.”

Bu derviş önden çıkarken bu oğlan merdiveni döndürüyor, derviş suya düşüyor. Bu oğlan yukarı çıkıyor, evi geziyor. Kardeşlerinin ölümlerini de görüyor. Bir küpe giriyor. Oğlanın kardeşi ile birbirlerini aşık oluyorlar. Bunların çocukları oluyor. Derviş kız bu oğlanı öldürmek istiyorlar. Oğlan yeğeni tarafından uyarılır. Kızla derviş öldürür. (E.M., s.468-469)

Dipsiz Kuyu masalında da “Bostancı Köse” adlı dervişin kötü rolde olduğunu görüyoruz.

“Kardeşleri oğlanı kıskanırlar. Oğlanın ipini keserler. Oğlan kuyuda kalır. Bunun üzerine oğlan tüyü tüye çalmış. İki koç tokuşarak gelmiş. Oğlan beyaz koça binince kuyunun ağzına çıkmış yolda giderken bir dervişe rastlamışlar. Büyükler selam verip geçmişler.

Küçük ‘Selâmünaleyküm derviş baba, buyur çorbayı bizim sarayda içelim.’

‘Hey yavrum benim adım da topal, kendim de topalım. Siz gidin ben ardınızdan yavaş yavaş gelirim demiş. Dervişin adı Bostancı Köseymiş. Oğlanlar birez gittikten sonra, Bostancı Köse atına binip, bir kamçı vurunca at havaya çıkmış. Oğlanın kız kardeşlerini de evlendirmiş, oğlan atını çadırın olduğu yere sürmüş. Çadırın içine girince kızı orada görmüş. Kızı alıp kaçırmış. Onlar kaçarken Köse’nin atı kişneyerek haber vermiş:

Köse ‘Ne oldu atım? Kız gidiyor. Gitsin. Şimdi getiririm’ deyip biraz daha bostan çapaladıktan sonra ata binip arkalarından getmiş. Kızı geri getirmiş.

İkinci seferde de at haber verince oğlan kızı kaçıramamış. ‘Bu at olduğu müddetçe Köse’nin elinden kurtulamayacağız’ demişler. Kız: ‘Bu atı kim geçerse ben onu bir öğreneyim ondan yeneceğini öğrenir, onu bulur. Oğlanın bulduğu at tayına:

'Ey yavrum, seni bu Bostancı köpeği üç günlük tayken elimden aldı kaçtı. Seni doya doya emziremedim. Evlatlığını yap gayri' demiş.

Tay bu lafları duyunca Köse'yi yere düşürmüş. Köse ölmüş." (Y. M., s.193-194)

Bu masalda da kötü bir şekilde karşımıza çıkan derviş cezalandırılmıştır.

2.2. Türk Masallarında Yardımcı İhtiyar Motifinin Diğer Anlatmalarla

Mukayesesi

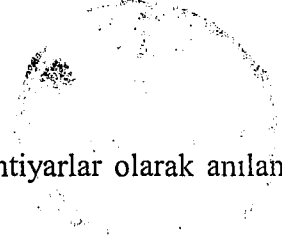
Yardımcı ihtiyar adı altında belirttiğimiz derviş, Hızır, pir ak, gök, sakallı ihtiyar vb. insanlar, Türkler ve diğer Müslüman halkların, çeşitli topluluk ve kabilelerin ruhî ve sosyal hayatlarında önemli roller oynamışlardır. Bu sebeple yardımcı ihtiyarları inanışlarına yerleştiren toplumlar ortaya koydukları edebi mahsullerinin çeşitli türlerine de bu inancı yansıtmışlardır.

Destandan başlayarak efsaneler, halk hikâyeleri, masallar, bilmeceler, atasözleri vb. halk anlatmalarında yardımcı ihtiyarlar önemli fonksiyonları üstlenmişlerdir.

İslamiyetten önceki destanlarda yardımcıları ak saçlı, gök sakallı kişilerdi. Bunlar daha sonra yerlerini Hızır'a, dervişe, pire vb. yardımcıları bırakmışlardır.

Tüm halk anlatmalarında yardımcı insanların fonksiyonları hemen hemen aynıdır.

Yardımcılar masallarda, hikâyelerde vb. halk anlatmalarında kahramanların çocuklarının olmasını sağlarlar. Genelde çocukları olmayan padişah ve vezirler seyahatleri sırasında bir çeşme veya pınar başında karşılıklarına çıkarak bir elma veren dervişlerle karşılaşır. Padişah ve vezir, padişah ve hanımı bu elmaları yiyerek çocuk sahibi olur. Çocukların doğmalarına yardımcı olan bu dervişler, ak sakallı ihtiyarlar kahramanların adını da verirler. Manas'ın oğlunun adını veren Aykoca adlı, ak sakallı bir ihtiyardır. Köroğlu'nun adını Hızır vermiştir. Tahir ile Zühre Hikayesi'nde de kahramanların adını derviş vermiştir. Çeşitli masallarda da yine çocukların adını derviş vermiştir. Bu yardımcıları çocukları belalardan korumuşlardır.

Masallarda ve diğer anlatmalarda Hızır, derviş ve ak sakallı ihtiyarlar olarak anılan yardımcı ihtiyarların kahramanları iyileştirdikleri de görülür.

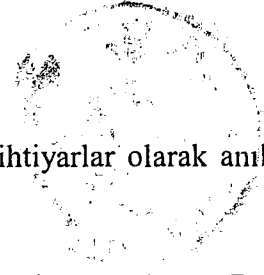
Padişahın Oğlu ile Atı vb. masallarda padişahın gözünü iyileştiren yardımcı, **Dede Korkut Hikâyeleri**'nde Boğaç'ı, **Aşık Garip Hikâyesi**'nde Aşık Garip'in kör annesini, **Korucuk** adlı efsane de deli bir kadını, **Battalname**'de de Battal'ı iyileştirmiştir.

İslamiyetten sonraki destanlarda diğer halk anlatmalarından farklı olarak yardımcıların kahramanı Müslümanlığa davet ettiği görülür.

Yine halk hikâyelerinde, masallardan ve diğer türlerden farklı olarak pirlere kahramanların rüyâlarına girerek onlara bade içirmişler ve kahramanları birbirlerine aşık etmişlerdir. Kahramanları birbirine aşık eden pir, onları bu halleriyle zor durumda bırakmamış ve kahramanların birbirlerine kavuşmalarını sağlamıştır.

Masallarda diğer halk anlatmalarından farklı olarak kötü de yardımcı tipiyle de karşılaşırız. **Dervişle Çalgıcı** masalında derviş çalgıcının karısına göz koyuyor. **Kara Üzüm** masalında derviş suçu olmayan oğlanı öldürmek istiyor. Bu duruma diğer halk anlatmalarında rastlamıyoruz.

Yardımcı ihtiyarlar daha önce örneklerle açıklamalarını yaptığımız tüm halk anlatmalarında kahramanların hâmesi olmuştur. Bu insanlar kahramanlara her konuda yardımcı olmuşlar, onları ölümden kurtarmışlar, kahramanların dileklerinin gerçekleşmesini sağlamışlardır. Yardımcılar kendilerine ve kahramanlara kötü davrananları cezalandırmışlardır. Dervişler, pirlere, Hızır, ak saçlı ihtiyarlar bütün bu işleri yaparken aniden ortaya çıkmışlar ve işleri biter bitmezde aniden ortadan kaybolmuşlardır.

Masallarda ve diğer anlatmalarda Hızır, derviş ve ak sakallı ihtiyarlar olarak anılan yardımcı ihtiyarların kahramanları iyileştirdikleri de görülür.

Padişahın Oğlu ile Atı vb. masallarda padişahın gözünü iyileştiren yardımcı, **Dede Korkut Hikâyeleri**'nde Boğaç'ı, **Aşık Garip Hikâyesi**'nde Aşık Garip'in kör annesini, **Korucuk** adlı efsane de deli bir kadını, **Battalname**'de de Battal'ı iyileştirmiştir.

İslamiyetten sonraki destanlarda diğer halk anlatmalarından farklı olarak yardımcıların kahramanı Müslümanlığa davet ettiği görülür.

Yine halk hikâyelerinde, masallardan ve diğer türlerden farklı olarak pirlere kahramanların rüyâlarına girerek onlara bade içirmişler ve kahramanları birbirlerine aşık etmişlerdir. Kahramanları birbirine aşık eden pir, onları bu halleriyle zor durumda bırakmamış ve kahramanların birbirlerine kavuşmalarını sağlamıştır.

Masallarda diğer halk anlatmalarından farklı olarak kötü de yardımcı tipiyle de karşılaşırız. **Dervişle Çalgıcı** masalında derviş çalgıcının karısına göz koyuyor. **Kara Üzüm** masalında derviş suçu olmayan oğlanı öldürmek istiyor. Bu duruma diğer halk anlatmalarında rastlamıyoruz.

Yardımcı ihtiyarlar daha önce örneklerle açıklamalarını yaptığımız tüm halk anlatmalarında kahramanların hâmesi olmuştur. Bu insanlar kahramanlara her konuda yardımcı olmuşlar, onları ölümden kurtarmışlar, kahramanların dileklerinin gerçekleşmesini sağlamışlardır. Yardımcılar kendilerine ve kahramanlara kötü davrananları cezalandırmışlardır. Dervişler, pirlere, Hızır, ak saçlı ihtiyarlar bütün bu işleri yaparken aniden ortaya çıkmışlar ve işleri biter bitmez de aniden ortadan kaybolmuşlardır.

SONUÇ

Halkın ortak şuurundan doğmuş, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen masallar halkın muhayyilesini her zaman süslemiştir. Masallar başlangıçta şüphesiz gerçek olayların anlatımından doğmuştur. Ama anlatıcılar masala çevrenin ve dinleyici kitlesinin etkilerini de yansıtmışlardır. Bu sebeple araştırma konumuz olan yardımcı ihtiyarların adı, değişen çevrelere ve anlatıcıya göre, inanca göre bir yerde Hızır, bir yerde derviş, bir yerde pir vb. olmuştur.

Kültür değerlerimizi, inançlarımızı yansıtan edebi mahsullerde özellikle halk anlatmalarında yardımcı ihtiyarların olayları yönlendirdiklerini görüyoruz. Oğuz Kağan'a yol gösteren Uluğ Türk, Dede Korkut hikayelerinde Oğuz'un tamam bilicisi olan keramet sahibi, ozan Dede Korkut; Tahir ile Zühre'yi, Leyla ile Mecnun'u buluşturan, derviş ve pirlere, eski Türklere yol gösteren onları kötü ruhlardan koruyan şamanlar hep olayları yönlendiren, düğümlerin çözülmesini sağlayan insanlardır.

Türkiye'de yapılan masal konulu doktora ve yüksek lisans çalışmalarından yola çıkarak yaptığımız bu araştırmada, her masalda olmamakla birlikte masal metinlerinde yardımcı ihtiyarlara rastladık. Masalarda bazen yardımcı ihtiyarları çocuğu olmayan insanların yanında bulduk, bazen çocuğa ad verirken, bazen de kötülerini cezalandırıp, iyileri mükâfatlandırırken, akıl verirken, bazen yol gösterirken, bazen de kötülerini cezalandırıp, iyileri mükâfatlandırırken gördük.

Çalışmamızın temeli masala dayandığı için giriş kısmında masal, masal metotları ve masallarla ilgili olarak yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bütün bu bilgilerden masalların halk anlatmaları içerisinde önemli bir yerinin olduğunu bu nedenle de araştırmacıların bu türe ilgisiz kalmadıklarını söyleyebiliriz.

Yardımcı ihtiyarlar masalarda çocuğu olmayan insanlara yardım etme, çocuklara ad verme, hastaları iyileştirme, ölüleri diriltme, kahramanlara öğüt verme, onlara olağanüstü özellikler verme gibi önemli fonksiyonları üstlenmişlerdir.

Dünden bugüne kadar gelen yardımcı ihtiyarların geçmişteki ve bugünkü fonksiyonları değerlendirildiğinde, küçük farklılıklar hariç, bu yardımcıların hep aynı

fonksiyonları üstlenmiş olduklarını gördük. Eski Türklerin şamanı da insanlara yardım etmiştir, ak sakallı, gök sakallı ihtiyarlar da masallardaki yardımcıları gibi halkın sorunlarını çözüp, öğütler vermişlerdir.

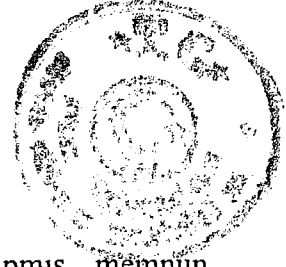
Masallarda yardımcı ihtiyarlar Hızır, derviş, pir, ak sakallı ihtiyar, ak sakallı koca, hoca, şık, dede, yaşlı adam, yaşlı kadın, ermiş, of lala, ihtiyar nene isimleriyle karşımıza çıkmışlardır.

Masallarımız her bakımdan incelenmeye değer halk anlatımlarıdır. Onlar, hayatın bazı sembollerde de olsa bir şekilde ifadesidir. Hayatın sırrını arayan insanoğlu, bunu yardımsız başaramaz.

Çalışmamızın bundan sonra yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlayacağı ümidindeyim.

ÖRNEK METİNLER

1. ALLAH'I ARAYAN ADAM

Zamanın birinde bir fakir kimse varmış. Bu adam çobanlık yapmış, memnün olmamış. Amelelik yapmış bir şey görememiş, sağa sola didinmiş didinmiş velhasıl uzun zaman yaşamasına rağmen bir çare bulamamış. Adam bunun üzerine Allah'ı aramaya çıkmış. Allah'ın yanna gadar gedeyeğim, feleği bulacağım, demiş.

Giderken aniden garşısına bir gurt çıkagelmiş.

“Nere giden arkadaş?”

“Ben feleği aramaya gidiyorum.”

“İyi arkadaş feleği bulabilirsen benim dişlerimin dibindeki gicişme acaba neymiş? Bunun bir çaresi var mı acaba? Bunu sor gel olmaz mı?”

“Olur arkadaş be!”

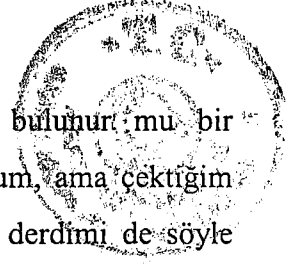
Devam ediyor bu adam gece gündüz sıcak yağmur giderken, giderken o bir memlekete varıyor. Efendim bu memleketin bakımı az verimi fazla bir mevkiye varıyorlar. Efendim bunların başında güzel önü asmalı bir talvarın altında ihtiyar bir adam, ak sakallı birisi diyor ki:

“Ey arkadaş bana bak neden selam vermeden geçiyorsun?”

“Ne bileyim arkadaş, şurda geride bir iki arkadaş gördüm de, selam verdim selamımı almadılar, acaba burda selam vermek adet değilmiymiş deyi ben de sana ondan selam vermedim.”

“Otur oğlum, hoş geldin, ne var ne yok? Neren gelip nereye gedyorsun?”

“Arkadaş ben filan memleketliyim, ben aklım erdiğinden bu yana hiçbir doğru dürüst ekmek bulup yeyemedim. Çamaşır bulup giyemedim, feleği aramaya gidiyorum, onun için yola çıktım. Ha onun için giderdim. Bura gadar geldim. Buranın bakımı çok iyi, fakat verimi az, acaba bu neden?”

“Oğlum eğer feleği bulabilirsen benim derdime de bir çare bulunur mu bir söyleyebilir misin? Bu tarla benim dedemden kaldı, çok güzel bakıyorum, ama çektiğim emeğin bedelini alamıyorum, bunun için sen feleği bulabilirsen benim derdimi de söyle olmaz mı?”

“Acaba bu felek nerede olur?”

“Oğlum bilmem” diyor ve devam ediyor yola. Netice varıyor bir deniz kenarına, bir ak sakallı ihtiyar balık avlıyor oltayla.

“Selamünaleyküm.”

“Aleykümselam.”

“Merhaba arkadaş, hoş geldin, nereye gidiyorsun böyle?”

“Sorma amca sen diyor, ben yolu şaşırdım, geçim yüzünden işi gaybetdim. Çoluk çocuk aç susuz memleketde kaldı. Ben felek arıyorum. Bu felek nerede olur acaba bilir misin?”

“Arkadaş ben bilmem amma, rahmetlik dedem anlatırdı bu felek yedi deniz ortasında bir adayımış derlerdi, belki senin gibi bir şaşkın denizde de olur, büyük daşın başına çık da ey deniz mahlukları, benim gibi sen vardıktan o altını ordan çıkaracak, ölünceye kadar ailesi ile beraber yeyecekler, haramlığı galmadı diyor. Çok uğraşdı o adam orda, bütün gençliğini orada harcadığından, onun tam yevmiyesine denk geldi. O adam irahat edecek.”

“Ee... bu balığın derdi ne?”

“O balık büyük bir elmas yuttuydu, onun damağına dakıla kaldı, o elması sen alıvereceksin, o da yuttuğu balığı yeyecek.” diyor.

Adam Allahaismarladık deyip oradan ayrılıyor, netice geliyor balığa.

“Anlat bakalım neymiş, arkadaş neymiş?”

“Arkadaş burda anlatırsam belki beni garşıya geçirmezsın, beni gene bindirdiğin yere elet, orada senin, oradan senin derdine derman olacağım. Ben de yoluma devam edip sen de gezeceksin.”

“Olur, yum gözünü” diyor balık. Adam yumuyor gözünü, biniyor balığa, üç gün, beş gün gene devam edip, bir gün balık diyor ki:

“Aç gözünü.” Baktı ki gelmiş karaya.

“Neymiş arkadaş benim derdim.?”

“Arkadaş aç ağzını bakalım.”

Balığın damağına bakıyorlar ki, büyük bir elmas dakılagalmış. Ordan adam elması alıyor, balık diyor ki:

“Bu elmas senin, al.” diyor.

“Yav ben elması ne yapacam.”

“Satarsın.”

“Yok Allah benim istediğimi evime verecek.”

“Sen bu elması al” diyor balık. Adam elması alıyor denizin içine atıveriyor. Balıklar vedalaşıp ayrılıyorlar.

Geliyor ak sakallı adamın yanna:

“Selamünaleyküm.”

“Aleykümselam.”

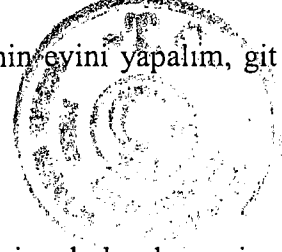
“Ne oldu?”

“Arkadaş, bu talvarın altında yedi gulplu bir altın varmış. Bunu çıkaracaksın, çorunla çocuğunla yiyeceksin, ölünceye kadar yiyeceksin. Tarlanın gücünü guvvetini bu altın sömürür çekermiş.”

“Oğlum getirin gazmayı, küreği.” Getiriyorlar deşiyorlar hakikaten büyük bir güp çıkarıyorlar.

“Oğlum bunun yarısı senin, yarısı da benim.” diyor.

“Hayır arkadaş benim varlığım evime gelecek.” diyor.

“Ne olursa olsun bunun yarısı senin, yarısı benimdi. Şuraya senin evini yapalım, git çocuklarını buraya al gel, burada yaşayalım. Tarla bol.”

“Hayır arkadaş, benim evimde varlık ora gadar varacak.” diyor.

Adamcağız ne gadar ısrar ettiyse de adam durmuyor, altın çeçini orda bırakıp evine gadar gediıyor.

Gederkene adama canavar rast gelmiş. Canavar demiş ki:

“Arkadaş ne var, ne yok? Ne oldu? Nerden geldin, nere getdin? Çok mu rezil oldun? Buldun mu feleği?”

“Buldum arkadaş.” deyor.

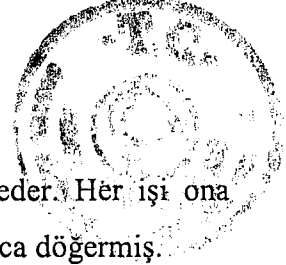
“Eyi, ne oldu, benim işler?”

“Dünyanın en ahmak hayvanını sen yiyeceksin, dişlerinin gicişmesi geçecek.”

“Olayları anlat bakalım.” Adam başından geçen olayları anlatıp bitiriyor.

“Ha arkadaş öyleyse ben senden ahmak bir hayvan bulamam.” diyor.

Netice canavar orada parçalayıp yeyor. (Taşeli Platosu Masalları, s.339 – 341)

2. GEDE KIZ

Bir gede kız ile analığı varmış. Analık her gün bu kıza eziyet eder. Her işi ona gördürürmüş. Bazen de olmayacak işleri yapmasını isteyip, kız yapamayınca döğermiş.

Bir gün düğüne giderken “Ben gelinceye kadar şu güpü gözyaşı ile dolduracaksın” diye tenbih eder.

Kız gapıda ağlarken yanına yaşlı bir kadın yaklaşır:

“Niye ağlıyorsun kızım?”

“Analığım düğüne gitti. Bana da “Ben gelinceye kadar şu küpü gözyaşı ile dolduracaksın” dedi. “Ben bu işi nasıl yaparım. Yapamazsam analığım gelince beni öldürür.”

“Kalk gede kız kalk. Bir kova su ile biraz tuz getir.”

Kız kalkar yaşlı kadının istediklerini getirir. Su ile tuzu karıştırarak küpü doldururlar. Daha sonra yaşlı kadın kıza sorar:

“Düğüne gitmek ister misin kızım?”

“Ben nasıl düğüne giderim, neneciğim. Analığım beni orada görürse öldürür.”

Az sonra yaşlı kadın heybesi yüklü bir at ile çıkar gelir. Kıza güzel elbiseler giydirir. Altın inci takılar takar. Ata bindirerek kızla birlikte düğün evine varır. Yolda da kızın cebinin birine altın birine kül doldurur.

Düğün evine varınca falan köyün ağasının kızı diye düğün sahiplerine kızı tanıtır. Düğün sahipleri kızı baş köşeye oturturlar, ikram izzette bulunurlar. Genç kızlar oynarken yaşlı kadın, “Bir de misafir oynasın” diyerek kızı oyuna kaldırır. Analığı da “Bu güzel kız kim ki” diye öyle kıza bakarmış.

Kız oynamaya başlayınca, yaşlı kadının tenbih ettiği gibi külleri analığından yana altınları karşı tarafa saça saça oynar.

Kız yaşlı kadınla birlikte düğün evinden ayrılarak eve gelir. Biraz sonra analığı gelince sorar:

“Ne ettin ana düğün güzel miydi?”

Kadın gözlerini sürterek cevap verir:

“Düğün iyiydi de senin gibi bir kahpe geldi. Oyun oynarken benden yana kül saçtı, öbür tarafa altın saçtı. Ben gözümün külünü temizleyesiye kadar eller altınları topladılar.”

Bu kızı da düğünde gören bir beyoğlu kızı çok beğenir. Evine kadar takip eder. Ertesi gün annesini dünürcü gönderir. Üvey anne gede kızın bir beyoğlu ile evlenmesini istemediği için “Benim öyle bir kızım yok” diyerek kadını geri çevirir.

Anası eve gelince beyoğlu sorar:

“Ne oldu ana kızı verdiler mi?”

“Yavrum sen yanlış görmüşsün o evde kız yokmuş”

“Nasıl olur falancanın düğününde gördüm. Takip ettim o eve girdi..”

“Bunda bir iş var” diye düşünürler.

Beyoğlu annesine evde bir eğlence düzenleterek tellal bağırtır:

“Beyimizin evinde falan gün eğlence vardır. Bütün genç kızlar katılacaklar. Katılmayan kızlar cezalarını kendileri seçecekler.

Günü gelince bütün genç kızlar allanır, pullanır beyoğlunun sarayında toplanırlar. Herkes anlar ki, beyoğlu evleneceği kızı seçecek. Fakat gede kız tellalı nerden duysun. Analığı onu bir odaya hapsedmiş. Dışarı çıkmıyor.

Analığın dışarı çıktığı bir sırada yine o yaşlı kadın gelir.

“Yavrum sen beyoğlunun eğlencesine neden gitmiyorsun?”

“Ah neneciğim benim böyle bir şeyden haberim yok. Analığım beni buraya hapsedti. Hiç dışarı bile çıkartmıyor. Hem analığım beni orda görürse öldürür.”

“Esas beyoğlu seni sarayında görmezse öldün. Eğlenceye katılmayan genç kızlar cezalandırılacaklar.”

“Kız korku içinde, çaresizlikten ağlarken yaşlı kadın bir süre sonra kaybolduktan sonra, yine altın yüklü bir atla ortaya çıkar. Kıza güzel elbiseler giydirir, mücevherler takar, beyoğlunun sarayına yollar.

Beyoğlu salonun bir köşesinde kızları seyretmektedir. Eğlencenin yarısı olduğu halde o kızı bir türlü göremez. Biraz sonra kız, büyük bir gürültü ile salona girince herkes kızın güzelliği karşısında şaşırır. Beyoğlu da kızı görüp hemen salona gelir. Kızı bileğinden yakalar:

“İn misin, cin misin, kimin nesisin?”

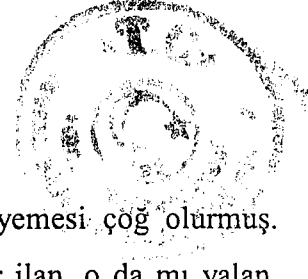
“Ne inim, ne cinim. Ben de senin gibi bir insanım.” diyerek kız başından geçenleri anlatır.

Beyoğlu, kızın analığını kırk katırın kuyruğuna bağlayarak, katırları dağlara salar.

Kırk gün kırk gece düğün ederek kızı alır.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım minarenin tepesine.

(Afyon Masalları, s.390 – 393)

3. VEZİRİN ÜÇ KIZI VE PADİŞAHIN OĞLU

Var varandan, sür sürenden, destursuz bağa girenden, zopa yemesi çoğ olurmuş. Garıncaya vurdum palan, yedi yerinden vurdum golan, fili yutdu bir ilan, o da mı yalan. Varmış yokmuş, padişahın bir oğlu varmış, vezirin üç gızı varmış. Padişah bir dellal çağirtmiş:

“Herkesin bugün lambası yanmayacak.” O gece kimsenin lambası yanmamış, yalnız vezirin evinde bir ışık görünmüş. İki arkadaş ile padişahın oğlu gelmişler gapıyı dinlemişler:

Böyük kız demiş ki:

“Padişahın oğlu beni alırsa, bir çadır dokuyacağım. Gırk tabur asker çadırdı oturacak, yarısı da boş galacak.” demiş.

Ortancıl kız demiş ki:

“Padişahın oğlu beni alırsa, bir sofrı dokuyacağım. Üzerinde gırk tabur asker yemek yeyecek, sofranın yarısı gene boş galacak.”

Küçük kız da demiş ki:

“Padişahın oğlu beni alırsa, altın perçemli oğlanla, gümüş peçemli kız doğuracağım.”

Bu gonuşulanları padişahın oğlu dinlemiş, neyse böyük gıza dünür olmuş. Büyük gızla evlenmiş. Giz demiş ki:

“Hani sen bir çadır dokuyacağıydın, benim askerimin yarısı gireceğdi de, yarısı boş galacağıdı.”

“O babamın evinde galdı.”

Neyse onu goymuş, ortancıl gızı almış, gıza demiş ki:

“Hani senin bir vadin vardı, bir sofrı dokuyacağıydın, benim asgerler yemek yeyeceğdi.”

“O babamın evinde galdı.”

Sıra güccük gıza gelmiş. Güccük gızı almış, ona da demiş ki:

“Hani senin vadin ne oldu?”

“Ben Allah’dan diledim, Allah verirse olacak benimki.”

Neyse zaman geçmiş, bu kadın hamile galmış. Doğum zamanı gelmiş. Bacıları işde hasitlenmiş. Doğum gecesi buraya iki tane köpek eniği bulmuşlar, ebeyle gonusmuşlar.

Neyse kadını köpek doğurdu diye gocası o an padişah, bunu götürmüş ve yedi yolun çatına, baline gadar gömdürmüş. Gelen geçen gadının yüzüne tükürürmüş.

Gelelim çocuklara: Bir sandık yaptırmışlar, çocukları içine gatmışlar ve daha sonra denize atmışlar. Dalga vura vura sandığı bir kenara çıkarmış. Bir fakir kadının ineği varmış. Sürüden ayrılmış ve çocukları emdirirmiş. İneğin sabı kadın da her gün hergeleciyle çekişirmiş. Benim ineğimi sağıyorsun deyi. Kadın bir gün ineği takib etmiş. İnek sürüden ayrılmış, denizin kenarına getmiş. Kadın bakmış, bir sandıktan iki çocuk çıkmış. İneğin dört bacağı emmişler. İnek daha sonra geriye dönüp sürünün içine geliyor. Kadın bu çocukları alır, evlerine getirir ve böyüdürler. Zaten bu ailenin çocukları da yağmış.

Neyse biz annesinden haber verelim. Annesi orda yedi yolun çatında gömülü. Gelen geçen gadının yüzüne tükürür, bir gamçı vururmuş.

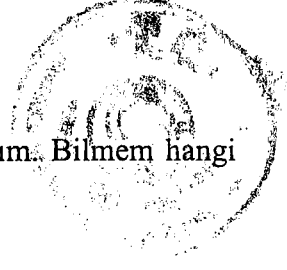
Bu çocuklar böyümüş, bir tenhe yerde sarayda iki gardeş yaşıyormuş.

Bu çocukların deyzeleri bir gün gala bakıtmışlar. Falcı kadın bunların yaşadığı sarayı söylemiş. Bu kadınlar hemen bir cadı garısı dutmuşlar, çocukların yanına göndermişler. Cadı garisi gelmiş ki, gızda öyle bir güzellik varmış. Bu aya sen doğma, ben doğayım. Oğlan da gene öyle av yaparmış. Cadı garısı bu gıza diyor ki:

“Gızım sen burda yalnız ne yaşıyorsun? Bilmem filan memleketde bir ağaç var, gendi güler gendi oynar. Her bir yaprağından bir ses çıkar. Bunu gardeşine getirt de yalnız başına, ıssız dağın tepesinde galdığında dinlersin.”

Neyse gız ağbisi gelmeden hastalanır ve yatar. Ağabeyisi gelince der ki:

“Neci bacım, ne oldu?”

“Ben bu ıssız yerde durmam. Ben burda dura dura dura hastalandım. Bilmem hangi memleketde bir ağaç varmış, gendi güller gendi oynar. Bana onu getir.”

“Tamam getireyim.”

Bir azzık düreller bu oğlancağız gider. Giderkene buna bir şık baba rast gelir.

“Nere giden oğlum?”

“Fılan yere giderim.”

“Oğlum seni gelmez yola gönderiyorlar. Sakın yolda bir dev var, bir biciği yerde bir biciği göğde. Bir kilo sakız al, aman ha aman sağ biciğine yapış, sakızı da ağzına koy. Ondan gurtulursun öteye gidersin, ağacın kökünü çekerken hiç arkana dönmeden alıp geleceksin.”

Neyse oğlancağız gider. Hemen devin sağ biciğine yapışır, ağzınada bir sakız goyar. Dev gevmeye başlar:

“Hey insanoğlu, bir de sol biciğime yapışsaydın seni bir gevim sakız ederdim.” Hemen çocuk sakızı devin ağzına gor. Ondan gurtulur, bu bahçeye girer. Bir ağaca yapışır, heç arkasına bakmadan. Ağacın da her bir yaprağı bir çeşit ötermiş. Öyle güzel bir ağaçmış. Bu ağacı alır getirir evinin önüne diker. Ondan sonra bu ağaç da eyi olur, gız da eyi olur.

Bu çocukların deyzeleri falcıyı yine çağırırlar ve fala bakıdırlar falcı demiş ki:

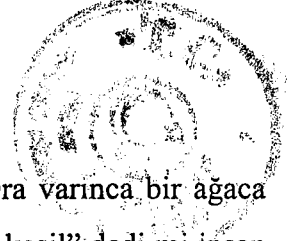
“Bu oğlan geri gelmiş, ağacı da getirmiş, bunun icabına bakın.”

Hain deyzeler hemen cadı garısına gelirler ve derler ki:

“Git bunların işini gör gel.” Cadı garısı gider tekrar çocukların yanna varır ve der ki:

“Oğlum o gittiğin yerde bir güzel var, aya sen doğma, ben doğayım der. Bunu getirirsen gardeşine yoldaş olur.” Bunun üzerine gız tekrar hastalanır. Oğlan avdan gelir ve ağabisine der ki:

“Ben yalnız burda yaşayamadım, o ağaç getirdiğin yerde bir güzel gız varmış onu bana getir.”

Neyse oğlancağız gene yolu el alır. Vara vara gene ora varır. Ora varınca bir ağaca yapışır, bu sefer ortalığa bir çığlık gopar. Hemen orda hizmetçiler “daş kesil” dedi mi insan daş kesilmiş. Oraya ne kadar insan varmışsa hepsi daş kesilmişler.

Hemen “daş kesil” derler. Oğlan dize kadar daş olur. O evin de bir gızı varmış, esas dünya güzeliymiş. Oğlanı görüverince âşık olmuş.

“Dur, ne kadar burda yatır daş olan varsa hepsi silkinsin çıksın.” der gız. Orda ne kadar daş olan varsa silkinir çıkar. Bu gız oğlanın terkesine biner ve giderler. Bu oğlan daha sonra bu gızla evlenir.

Bu bacılar gene duramazlar. Bir fala bakıdılar.

“Allah Allah ağacı getirmiş, saibi gızı da getirmiş.” der cadı garısı.

“Bunu ne yapalım?”

“Bunu öldürelim, zehirleyelim.”

O dünya güzeli gıza bu işler ayan oldu olurmuş, yani o olacak olan iş. Gız der ki:

“Bugün cadı garısı gelecek görümce, sen şu fırını eyce yak.” Neyse gız fırını eyce yakar. Az sonra cadı garısı küpe biner gelir:

“Hicaz’dan geldim, Hicaz’a gidiyorum yavrum. Beni bir günlük misafir alın.”

“Buyur buyur ebe.” Yerler içerler sonra cadı garısı der ki:

“Size öteberi getirdim, aman şundan yen, burdan yen.” Megerse bunların hepsi zehirliymiş. Neyse onlardan yeyen olmaz. Gız cadı garısına der ki:

“Aman hacı teyze, çörek atacağdım. Şu fırın ısınık mı bir bak.”

“Yavrum ben bilmem amma, bir eğileyim de bakayım.” Eğilirkene beraber gız bunun götüne bir depme vurur. Fırının içine girer gider. Garı orda cayır cayır yanar.

Hayın deyzeler garı gelmeyince şaşırırlar. Bir gün padişah da av ederken bu oğlana rast gelir. Oğlan padişahın çok hoşuna gider. Bir türlü çocukdan ayrılamaz. Akşama kadar av ederler, gezerler. Ayrılacakları vakit padişah der ki:

“İlle akşam bize gidelim.”

“Yok benim bir gız gardaşım var, gidemem.”

Neyse padişah eve gider, evde der ki:

“Ben avda bir delikanlıya rast geldim, bir güzel, aya sen doğma, ben doğayım, neredeyse gannıma gatacağdım.”

Orda padişahın garıları da der ki:

“Tüh bu gızın oğlu bu, ne yapalım?”

Bir gün padişah geç kaliınca hanimi der ki:

“Nerde galdın bugün?”

“İşte geciktik, orlarda av yaptık.”

Bir gün o dünya güzeli gız oğlana der ki:

“Padişahı orlarda bir görürsen buraya eve davet et. Bir gün bizde yiyelem içelim de.”

Neyse padişah gene duramaz. O oğlanı göresi gelir. Gene ava gider. Av esnasında oğlanla karşılaşır. Oğlan padişaha yalvarır:

“Bugün bize gidelim. Bizim çocuklar da seni görmek istiyor. Bugün yemeğ bizde yiyelim.”

Neyse bunlar çeşit çeşit yemekler yaparlar. Tabakları altından, gaşşıkları altından, her şeyleri altından. Padişah biraz da askerinden alır. Bunlar hep yemekler ederler, hazırlarlar, gelin gaşşigin birine der ki:

“Sen padişahın cebine gacak ohtu gir. Daha sonra padişah beni götürüyor dersin. O da oturur, askerleri gider o galır.”

Neyse bunlar yerler, içerler, gülerler, oynarlar, padişah bu duruma hayret eder.

“Benim soframda böyle yeyecek yok, bu altından tabaklar, bu altından gaşşıklar, bu ney ki?”

Neyse bunu askerleri gakar gider. Padişah gakiverecek olur, hemen cebinden gaşşik gonusur. Bunun üzerine padişah utanır ve oturur. Biraz oturduktan sonra oğlan der ki:

Padişahım sana bir özet annadacağım. Ondan sonra sen get deyor gız.

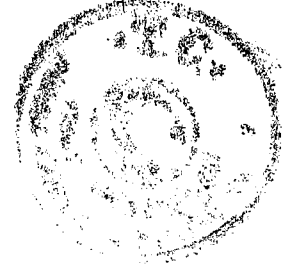
“Ee.....annat gızım .”

Zamanında bir padişah varmış bir dellal çağırtmış. Bugün ışıklar yanmayacak demiş Gızlar gergah işlermiş. Büyük gız demiş ki; “padişahın oğlu beni alırsa bir çadır dokuyacağım. Bir tabur asker içinde yemek yeyecek gene yarısı boş galacak” Padişah bu sefer diyor ki :

“Allah Allah bu gadın bunu nerden bilir acaba ?” Gadın yine devam etmiş:

“Padişah sonra o gadını almış. Fakat gadın dediğini yapmamış Ortancıl gızı almış o da dediğini yapmamış. Küçük gızı almış Küçük gız altın perçemli oğlanla gümüş perçemli gız doğuracağım diye Allah’dan vadetmiş. Ondan sonra gadın hamile galmış. Bacıları bu gadının çocukları olunca bunları bir denize atmış. Gadının altına da köpek eniği goyvermişler. Çocukları fakir bir gadının ineği beslemiş. Çocuklar orda büyürlerken analarını da padişah yedi yolun çatına gömmüş. Gelen geden yüzüne tükürür ve bir çipki vururmuş. Senelerden beri orda duruyor.”

Neyse gelin çıkıveriyor: “Baba elini öpeyim ben senin gelininim, bu senin oğlum bu da senin oğlun, buda senin gızın. İşte senin hanımların böyle böyle yaptı.” Padişahın adamları o gömülü gadını çıkartıp padişahın evine götürüyorlar.(Taşeli Platosu Masalları, s.438 – 443)

4. ÇÖPÇATAN

Evvel zaman içinde kabul saman içinde .. Bir varmış bir yokmuş .....Allah'ın kulu çokmuş. Hem melekler hem insanlar hasılı herşey onun elindeymiş.

Bir gün kadının birisi, çocuklarını coşkun akan bir dereye karşıdan karşıya geçirirken Allah Azrail'e emir verir:

“Git şu kadına, canını o dereye al.”

Azrail hemen dereye gider. Kadının kucağında iki de çocuk görünce kadını öldürmek istemez, fakat Allah tarafından tekrar emir gelir:

“O kadının canını orada alacaksın!”

Azrail kadının canını aldıktan sonra çocukları alıp kenara çıkarır. Yolda kız kardeşi, çocuğuna arkadaş isteyen zengin bir tüccara, oğlanı da fakir bir çiftçiye verir.

Çiftçi oğlanı alıp evine götürür. Üç beş sene bakar büyütür. Zar zor geçinip giderler.

Ülkenin vezirlerinden birisi bir gün ıssız bir yol kenarında kumları toplayıp toplayıp birbirine karıştıran bir dervişle karşılaşır. Yaptığı işi merak ederek dervişe sorar:

Derviş baba! “Kumları avuç avuç yığıp sonra birbirlerine karıştırıyorsun. Bunu niçin yapıyorsun ?”

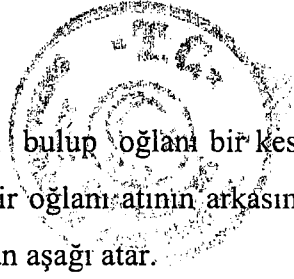
“Sultanım ben çöpçatanım. Evlenme vakti gelen gençleri birleştiriyorum.”

“Peki benim de bir kızım var. Onu kime yazdın?”

Derviş kumları biraz karıştırdıktan sonra :

“Senin kızını falan yerdeki fakirin oğluna yazdım.” der

Vezir çok öfkelenir. Benim kızımı nasıl olur da fakir birbirine yazarsın” diye üzerine doğru yürüyünce derviş o anda yok olur.

Vezir öfke ile dervişin tarif ettiği köye gider. Fakir adamı bulup oğlanı bir kese altın karşılığında satın alır, çiftçi de vezire karşı gelemmez, vezir oğlanı atının arkasına alıp bir dağ başına götürür. Orada karnına bir hançer saplayıp attan aşağı atar.

Allah'ın işi olacak ya....Orada bir keçi sürüsü varmış keçilerden birisi oğlanı emzirir. Akşam olunca çoban sürüyü ağıla getirir, ablası keçiler sağarken o keçinin sütünün olmadığını görünce çobanı sıkıştırır.

“Bu keçinin sütü neden yok ?”

Tabii çobanın hiçbir şeyden haberi yok, ablasının emri ile ertesi gün keçiyi takip eder. Bir de bakar ki keçi yaralı bir çocuğu emziriyor. Hemen çocuğu omuzuna alıp ablasının yanına götürür. Olanları da anlatır.

Kadın nur yüzlü güzel çocuğu tedavi ederek kendine evlat edinir. Çobanın yanına verir.

Gel zaman git zaman çocuk büyür, güzel bir delikanlı olur.

Vezir bir gün çoban aramak için bu köye gelir. Köyün delikanlıları içinde bu çocuğu beğenir, alıp sarayına götürür. Delikanlı vezirinin sürüsüne çobanlık yaparken, iyi huyu ve yiğitliği de her tarafta yayılır. Vezirin kızı da oğlan hakkında söylenenleri duydukça oğlana ilgi duymaya başlar. Bir de oğlanın kendisini görünce ona aşık olur. Babasının hısımından kurtulduğu için aşkını kimselere açamaz sararıp solar, yataklara düşer. Ülkenin en iyi doktorları kızın derdine bir çare bulamazlar.

Bir gün vezir kızının yanına gelir .

“Kızım derdimi söyle ki dermanını bulayım”

Kız babasının çok üzgün olduğunu görünce biraz cesaretlenir.

“Babacığım derdimin çaresi ne ise onu yapacak mısınız?”

“Derdinin çaresi bu dünyada ise söyle “ derhal buldurayım”

O zaman kız çobana aşık olduğunu söyler. Vezir çaresiz çobanı çağırır:

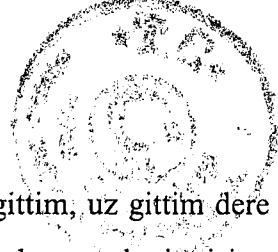

“Oğlum seni severim kızımın derdinin çaresi sensin. Fakat kimsin? Aşlın neslin kimdir?”

Çoban küçükken babasının fakirliği yüzünden zengin bir adama satıldığını, onun da kendisini bıçaklayıp kaçtığını bir keçi tarafından emzirilirken çoban tarafından bulunup o köye getirildiğini anlatınca vezirin akli başına gelir. Bu delikanlının ormanda bıçakladığı çocuk olduğunu anlar. Binlerce tövbe edip Allah'tan af diler.

Kırk gün kırk gece düğün yapıp kızını bu gence nikah eder. Allah muratlarını versin.(Afyon Masalları, s.471 - 473)

5. ŞAH İSMAİL VE GÜLİZAR

Bir varmış bir yokmuş...Deve dellal iken sinek berber iken az gittim, uz gittim dere tepe düz gittim. Altı ay güz gittim. Döndüm arkama bir baktım bir arpa boyu yol gitmişim. Orada dinledim otururken ....

Bir padişahın hiç çocuğu olmazmış. Bir de ati varmış hiç kunnamazmış. Allah'a yalvarmış. "Allah'ım bana bir evlat ver." dermiş Bir gün , Hızır insan sıfatında padişahın huzuruna çıkmış ve padişaha :

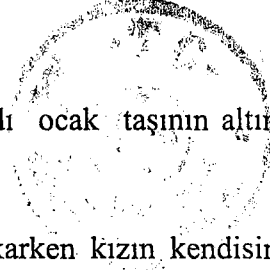
"Şu elmayı al. Yarısını karına yedir, yarısını kendin ye, kabuklarını da atına yedir. Senden bir oğlan çocuğu olacak. Kısrağın da bir tayı olacak. Ben gelmeden bunlara isim koyma. Ben gelip onların isimlerini koyarım" demiş ve kaybolmuş.

Aradan zaman geçmiş. Padişahın bir oğlu olmuş. Kısrağın da bir tayı olmuş. Çocuk ve tay birlikte büyümüşler. Çocuk büyünce babasına:

"Herkesin bir adı var benim niye yok?" demiş. Padişahın bunun üzerine bütün halkı toplayarak çocuğa ad koymaya karar vermiş. Tam bu sırada Hızır çıkıp gelmiş:

"Çocuğun ismi Şah İsmail, tayın adı da Kamertay olsun" deyip gitmiş, çocuk büyümüş, okula gitmiş. Sık sık kamertaya binermiş. İyi bir silahşör olmuş sırtı hiç yere gelmiyormuş. Bir gün önüne bir güvercin çıkmış. Güvercin nereye giderse o da onun peşinden gitmeye başlamış. Gide gide güvercin nereye giderse o da onun peşinden gitmeye başlamış. Gide gide güvercin bir yörük çadırına girmiş. Çocuk ta çadırın kapısına varmış. Hemen atından inmiş. Yörüğün Gülizar isminde bir kızı varmış. Oğlan Gülizar'ı görünce şuurunu kaybedip orada düşüp bayılmış. Orada yörük karısının birisi :

"Kızım şu oğlan seni görünce bayıldı. Göğüslerini çıkart da yüzüne sürüver. Ayılsın ve burdan gitsin" demiş. Kız bunun üzerine oğlanın yanına gidip göğüslerini oğlanın yüzüne sürmüştü. Oğlan ayılmış ve atına binip geri gitmiş. Kızı aklından çıkarmayan oğlan eve gelince babasını dünür yollamış. Yörüğün kızını vermeye gönlü yokmuş. Bir gece göçü toplayıp oradan gitmişler. Kız da oğlana yangınmış. Oradan ayılırken bir not bırakmış:

“Sağa sağa gel, sora sora gel Hindistan’a gel” yazılı bir kağıdı ocak taşının altına kıstırmış. Bir de bunun yanına bir tarakla bir ayna bırakıp gitmiş.

Sabah olmuş, oğlan bir geliyor ki kimse yok. Oralara bakarken kızın kendisine bıraktığı notla birlikte tarak ve aynayı bulmuş. Oğlan atına binmiş ve yollara düşmüş. Giderken bir saraya rastlamış. Sarayın penceresinde bir kız ağlayıp duruyormuş. Oğlan :

“İn misin cin misin? Bu sarayda tek başına ne yapıyorsun?” diye sorunca kız:

“Benim adım Gülperi. Bir dev bana musallat oldu. Benim yedi kardeşim var. Kardeşlerim devle savaşmaya gittiler” demiş.

Oğlan savaş yerinin neresi olduğunu öğrenip oraya varmış. “Orta yere bir selam verip, selamı kim alırsa karşı tarafla savaşacağım” demiş, ortaya geçip bir selam vermiş. Oğlanlar selamı alınca devle savaşmaya karar vermiş. Devın karşısına çıkmış. Deve ilk hamleyi yapmasını söylemiş. Dev üç hamle yaptığı halde yine de becerememiş sıra oğlana gelmiş. Oğlan bir hamle devi yere serivermiş oğlanlar:

“Sen bizi devden kurtardın. Biz sana kardeşimizi vereceğiz” demişler.

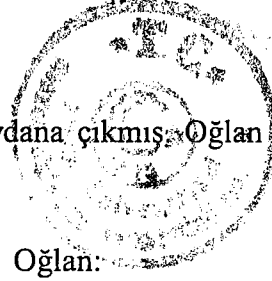
“Tamam kız kardeşinizi alayım ama benim başımda söyle söyle bir iş var. Eğer ölmez sağ kalırsam, gelir kızı alır giderim.” Deyip tekrar yola düşmüş.

Giderken bir memlekete varmış. Oranın şahının da bir kızı varmış. Kız tıslımlıymış. Tıslımı giydiği zaman bir Arap üzengi olur. Cenk elbisesini giydiğinden kimse onu yenemezmiş. Şahın da bir ahdi varmış:

“Kim benim kızımı yenersen kızımı ona vereceğim” demiş. Oğlan, oraya vardığında onu karşılamışlar:

“Sen hangi cesaretle buraya geldin. Buraya gelen sağ gitmiyor. Durum böyle böyle...” demişler. Oğlan , “Bir de ben boyumu ölçeyim” demiş ve şahın huzuruna çıkmış. Şah:

“İşte benim kızım. Bununla bir cenge tutuşacaksın. Eğer kızımı yenersen kızımı sana vereceğim. Eğer yenemezsen seni cellat edeceğim ” demiş.

Kız, tılsımını giymiş. Atına binip kılıcını kalkanını alıp meydana çıkmış. Oğlan da kılıcını kalkanını alıp meydana çıkmış. Kıza:

“Et hamleni” demiş. Kız, üç hamle ettiği halde becerememiş. Oğlan:

“Tedbirini al.” deyip bir hamle etmiş ve kızı attan düşürmüştü. Hemen ümüğüne çökmüştü. Kız:

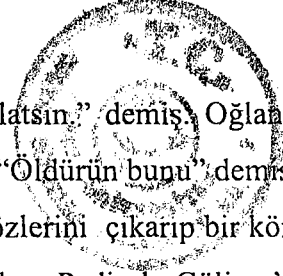
“Canıma kıyma. Tamam sen kazandın” deyince kızı kaldırmış. Şah

“Tamam. Bu kez senin hakkın.”

“Benim başımda şöyle şöyle bir iş var. Sağ olur da kalırsam dönüşte kızı öyle alırım .”

Hindistan yoluna tekrar düşmüştü. Hindistan’a varmış. Yörügün çadırını bulmuş Gülizar’a düğün oluyormuş. Oradan bir kadına sormuş. Tarakla ayna kadına verip, bunu Gülizar’a göster demiş, kadın Gülizar’ın yanına varmış. Tarağı, aynayı kıza göstermiş. Kız hemen bunları tanımış. Kadınlara anlaşip gece onunla kaçmışlar. Dönüşte Arap Üzengiye de alıp yola düşmüştü . Oranın halkı “Sen burada bir sürü halk dururken bir Osmanlıya kızı verdin” deyip şahı kışkırtmışlar. Şah oğlanın arkasından bir ordu göndermiş. Bir ağacın altında dinlenirken Arap Üzengiye babasının arkalarından asker gönderdiği malum olmuş. Bir baksa kara bulut gibi asker arkalarından geliyormuş. Hemen oradan kalkıp orduya karşılıyor. Babasının askerleriyle harp ediyor. Bu arada oğlan uyanmış . Bir bakmış kan gövdeyi götürüyormuş. Oğlan da kızın yanında harbe girmiş. Askerlerden biri ikisi de kan revan içinde birbirlerine hamle etmiş. İkisi de birbirlerini tanıyamamışlar. İkisi de tutuşmuşlar. Bu sefer kız oğlanı bastırmış. Oğlanı araya aldıktan sonra, kız tılsımını çıkarınca birbirlerini tanımışlar. Ama, bu arada oğlan yararlanmış. Çadıra gelmiş. Oğlanın yaralarını sarmışlar. Atlarına binip öbürünü de alıp da yola düşmüşler. Memleketlerine yaklaşınca saraya geldiklerine dair haber yollamışlar. Oğlanın anası hemen karşılamaya gelmiş. Oğlanın yanındaki kızı görünce çok beğenmiş. Hemen saraya dönüp, padişaha :

“Oğlun üç gelin getirmiş. Biri birinden güzel. Biri de tam sana şayan da Gülizar.” demiş. Oğlan, saraya gelmiş. Padişah Gülizar’ı oğlunun elinden alıp için olmayacak bir istekte bulunmuş.

“Şu saatte kadar bu işi becerdin, becerdin, beceremedin cellatsın.” demiş. Oğlan, babasının isteğini yerine getirmeyince oğlunu cellatlara teslim etmiş. “Öldürün bunu” demiş. Cellatlar oğlanı alıp götürmüşler. Fakat öldürmeye kıyamamışlar, gözlerini çıkarıp bir kör kuyuya atmışlar. Kanlı gömleğini de alıp padişaha teslim etmişler. Padişah Gülizar’i almaya gelmiş. Arap Üzengi ismini giyip karşına dikilmiş ve padişahın gelen askerini kirmiş dökmüş. Oğlan kuyunun içindeyken bir güvercin kuyunun üstünden gelip geçiyormuş. Geçerken bir tüy düşürmüş. Bu arada oğlana Allah’tan bir nida gelmiş.

“Sağ gözün sağ cebinde, sol gözün sol cebinde gözlerini, al yerlerine koy güvercin tüyünü de gözüne çaliver. Gözlerini görecek” demiş.

“Oğlan söylenenleri yapmış ve gözleri açılmış.” “Şimdi kuyudan nasıl çıkacağım” derken kuyuya inip çıkıp duran bir ejderhanın kuyruğuna yapışmış, kuyudan böylece çıkmayı başarmış. Hemen saraya varmış. Arap Üzengi bütün askeri kırmış geçirmiş. Padişahı da altına almış. Kılıcını çekmiş öldürmüş. Oğlan saraya gelince her birine ayrı ayrı kırk gün kırk gece düğün etmiş. Üçüyle de evlenmiş, onlar ermiş muradına biz gidelim Bolavadin’e .....

(Yalvaç Masalları, s.390 - 393)

6. ALTIN SAÇLI OĞLANLA ALTIN SAÇLI KIZ

Bir varmış bir yokmuş .....çok söylemesi günahmış. Vaktin birinde bir bey varmış Bey birinci evlendiği hanımından çocuğu olmadığı için ikinci defa evlenmiş. Yine çocuğu olmayınca üçüncü defa evlenmiş.

Üçüncü karısı hamile kalınca öbür karıları bunu kıskanmışlar.

Bu kadın doğurursa bu evde bize yer yok diyerek buna bir kötülük yapmaya karar verirler.

Beyin üçüncü karısı dokuz ay sonra altın saçlı bir oğlanla altın saçlı bir kız dünyaya getirir. Eşleri çocukları buna göstermeden kucağına bir kedi eniği ile bir köpek eniği verirler. Çocukları da bir sandığa koyup doğum yaptıran ebeye teslim ederler. Oda götürüp denize bırakır.

Bey eve gelince : “Sen bir beysin ama senin karı kedi ve köpek eniği doğurdu”. Diyerek beyi kandırırlar. Bey de bu kadını gübrelige gömün gelip geçen yüzüne tükürsün” diye emir verir.

Beyin adamları kadını göme dursunlar. Biz gelelim çocuklara yaşlı bir balıkçı ile karısı deniz kenarında otururken denizin ortasında parlayan sandığı görürler. Kadın der ki, “Can ise benim, mal ise senin” Adam gidip sandığı kenara çeker. Kapağını açınca bakarlar ki altın saçlı bir kızla altın saçlı bir oğlan, çok sevinirler. Çocukları dağ başındaki evlerine götürürler.

Günler geçer çocuklar büyür. Önce dede arkasından da nine ölünce çocuklar yalnız kalırlar. Oğlan her gün ava gitmekte kız da evde halı dokumaktadır. Günler böyle geçerken nasıl olmuşsa beyin karıları çocukların yaşadığını öğrenirler. Onları öldürmesini için ebe kadını çocukların üstüne gönderirler.

Kız evde yalnız başına halı dokurken ebe kadın gelip kapısını çalar. Kızı görünce saçlarından o olduğunu anlar:

“Kızım sen burada tek başına ne yapıyorsun?”

“Ben yalnız değilim. Bir ağabeyim var. Ava gitti.”

“A kızım yalnız başına halı dokurken canın sıkılmıyor mu ?”

“Sıkılıyor ama bizim kimsemiz yok”

“Bak kızım falan yerde civil civil eden bir ot vardır. O otu ağabeyin sana getirirse hiç canın sıkılmaz” Oğlan akşam olup eve gelince kız ağabeyine konuşmuyor.

“Bacım bana niye küstün?”

“Ben usanıyorum civil civil eden ottan istiyorum.”

“O civil civil edecek benim de canım sıkılmayacak”

“Giderim bacım kaf dağının arkasında da olsa onu sana alır getiririm. Yeter ki senin canın sıkılmasın. Neredeymiş bu otlar?”

“Periler padişahının bahçesinde imiş”

Yolda giderken karşısına çıkan bir derviş oğlana sorar:

“Ey oğul nereye gidiyorsun?”

Oğlan bacısının dediklerini anlatınca derviş der ki :

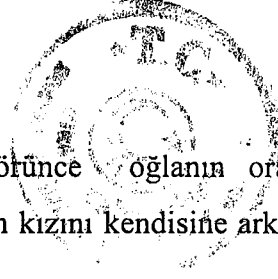
“Oğlum bu akli size kim verdiyse düşmanlığına vermiş. Bugüne kadar oraya gidip sağ gelen olmadı. Oraya girenler hemen taş kesildiler.

“Evlat bulunur da kardeş bulunmazmış. Kardeşim için canım feda . Oraya gitmekten başka çarem yoktur.”

Çocuğun bu sözleri dervişin hoşuna gider.

“Yavrum sen iyi bir çocuksun. Benim dediklerimi yaparsan oradan sağ salim çıkarsın. Periler padişahının bahçesinin girişinde bir çeşme vardır. Oluğun birinden kan birinden irin akar. Kan akan çeşmeden bir avuç iç irin akan çeşmeden de bir abdest alıp iki rekat namaz kıl sonra içeri gir. Otları alıp arkana bakmadan oradan uzaklaş. Haydi yolun açık olsun.

Oğlan çeşmeye varınca dervişin dediklerini aynen yaparak bahçeye girer otları alıp arkasına bakmadan oradan uzaklaşır. Dağlar taşlar aşarak aç susuz günler geçirerek evine gelir. Kardeşine otları verir.

Aradan günler geçer. Ebe kadın yine gelir. Otları görünce oğlanın oradan kurtulduğunu anlar. Kızı yine kandırarak bu defa peri padişahının kızını kendisine arkadaş olarak getirmesini ister .

Akşam eve gelince kız yine konuşmaz

“Ne oldu bacım niye küstün?”

“Benim yalnızlıktan canım sıkılıyor. Bana arkadaş olarak peri padişahının kızını getir. Onunla birlikte hem halı dokuruz hem konuşuruz. O zaman canım sıkılmaz.

Oğlan yine periler ülkesine gider. Dervişin dediklerini aynen yaparak yine taş kesilmeden peri kızını oradan çıkarır.

Beyin ülkesine gelince oğlan gübreler içinde yatan kadının yüzüne tükürür. Peri kızı sorar:

“Bu kadının yüzüne neden tükürdün ?”

“Bu kadın ülkenin beyinin karısıymış köpek ve kedi eniği doğurmuş.”

Kadının haline acıyan peri kızı oğlana her şeyi anlatır.

“O kadın senin annendir. Üvey annelerinle ebe kadın ona bir kötülük yapmak için düzen kurdular. Sizi de bir sandık içinde denize attılar.”

Bütün gerçekleri öğrenen oğlan annesini oradan çıkarıp temizler giydirir evine götürür.

Kadının oradan kaybolduğunu gören beyin adamları durumu beye haber verirler:

“Siz bir beysiniz. Sizin sözünüzün üstüne kim söz koyabilir?”

Bey adamlarını gönderip oğlanı huzuruna çağırır. Peri kızı da oğlanı göndermez. Beye yollar.

“Beyse gelsin kendisi burada hesap sorsun.”

Bey adamlarını yanına alarak oğlanın evine varır. Peri kızı onları görünce hemen bir horoz keser. Yere de darı serpererek horozun yemesini ister. Bey de ölü horoz darı yer mi ? deyince peri kızı her şeyi anlatır.

“Ölü horoz darı yemezse insanoğlu da kedi köpek eniği doğmaz” diyerek her şeyi beye anlatır.

Ebe kadın ile öbür hanımlarını cezalandıran bey karısı ve çocuklarını sarayına getirir. Kırk gün kırk gece düğün yaparak oğlu ile peri kızını evlendirir.

(Yalvaç Masalları, s.598 – 601)

7. DİPSİZ KUYU

Bir varmış bir yokmuş... Bir ülkenin yaşlı bir padişahı varmış. Bunun iki de geçimsiz oğlu varmış.

Bir oğullarını yanına çağırır:

“Benim derdime bu ülkenin doktorları çare bulamadılar. Gidip benim derdime çare arayın. Kim beni iyileştirecek çareyi bulursa yerime o geçecek.”

Çocuklar birlikte düşmüşler yola. Az gitmişler uz gitmişler dere tepe düz gitmişler, yorulup bir kuyunun başında dinlenirken, yiyip içtikten sonra taht kavgası yüzünden büyük oğlan bir fırsatını bulup küçük oğlanı kuyuya atar. Saraya dönerek, kardeşini kurt kaptığını, kendisinin de zor kurtulduğunu, söyler.

Küçük oğlanın atıldığı kuyu dipsiz bir kuyu imiş. Orada bir müddet baygın yattıktan sonra uyanınca, başında ak sakallı bir ihtiyarın beklediğini görür. İhtiyar başından geçenleri anlatarak yardım ister.

Ak sakallı ihtiyar, çocuğa acıyarak yardım eder. Sakalından iki kıl kopartarak çocuğa verir ve şöyle der:

“Bunları birbirine sürtüğün zaman biri kara biri ak iki at gelir. Ak ata binersen yeryüzüne, kara ata binersen yedi kat yerin altına gidersin.”

İhtiyar bunları söyleyerek ortadan kaybolur.

Çocuk kılları birbirine sürtünce gerçektende biri ak biri kara kanatlı iki at gelir. Yanlışlıkla kara ata binince yedi kat yerin altını boylar. Orası da yer altı ülkesiymiş.

Orada yaşlı bir kadına misafir olur. Yemekten sonra su isteyince, kadın sularının olmadığını söyleyerek başlar sebebini anlatmaya :

“Kocatepe’de bir dev var. Suyumuzu bırakmıyor. Her hafta bir kızla bir kazan yemek veriyoruz. Onları yiyinceye kadar su akıtıyor. Bizde kap kaçak neyimiz varsa onları dolduruyoruz. Bir hafta idare ediyoruz. Ülkede genç kız kalmadı. Yarın da padişahımızın kızı gidecek.

Oğlan bunları duyunca hayrete düşer. Ertesi gün padişahın kızı ile birlikte giderek bir yere saklanır. Dev önce yemekleri yer, sıra kıza gelince , oğlan bir kılıç darbesiyle devı öldürür. Kız devin kanına batırđığı elini oğlanın sırtına sürer ve sevinçle babasının sarayına döner. Üzüntüden kahrolan babası kızını görünce çok sevinir. Fakat ülkesi susuz kalacak diye kızına çıkışır.

“ Kızım sen niçin geliyorsun bizi susuzluktan öldürtecek misin?”

Kız olanları babasına anlatınca sevinci bir kat daha artar. Devı öldüren genci bulmak için ülkenin bütün gençlerinin sarayın önünden geçmesini ister. Kız da balkona oturarak o genci tanımaya çalışır.

Gençler sarayın önünden geçe dursunlar biz gelelim devı öldüren yiğide...

Delikanlı bir ağaç altında uyurken duydúđu bir sesle uyanır, bakar ki bir yılan ağaca çıkıyor. Ağacın başında kuş yavruları “ciyak ciyak” ötüşüyorlar. Kılıcını kaptığı gibi yılanı ikiye böler, yavruları kurtararak tekrar uykuya dalar.

Bir süre sonra Zümrüdü Anka kuşu gelip uyuyan delikanlıyı görünce “Demek ki , yavrularımı yiyen adam bu” diyerek onu öldürmek isterken yavruları engel olurlar.

“Bizi yılanın elinden o kurtardı” diye feryat ederler. Zümrüdü Anka yiğidi uyandırarak “dile benden ne dilersen. Sen yavrularımı kurtardın, bende sana yardım edeyim” diyerek oğlana söz verir.

Oğlan, yeryüzüne çıkmak istediğini bildirince Zümrüdü Anka , “bana kırk tuluk etle kırk tuluk su getirirsen seni yeryüzüne çıkartırım” der.

Delikanlı kuşun istediklerini bulmak için yaşlı kadının yanına gelince, yaşlı kadın “ Sarayın önünden geç , her istediğin olacaktır.” diye oğlanı saraya gönderir.

Oğlan sarayın önünden geçerken kız onu sırtındaki kan izlerinden tanır. Padişahın huzuruna çıkartılır:

“Delikanlı sen cesur bir kişisin kızımı ve ülkemi kurtardın. Sana kızımı vermek istiyorum.”

“Kızınızla bir şartla evlenirim”

“Nedir o şartın?”

“Bana kırk tuluk et kırk tuluk su verecekseniz.”

“Padişah, oğlanın şartını kabul ederek kızı ile oğlanı evlendirir.”

Kırk tuluk etle, su hazırlanınca oğlan onları kuşun yuvasına taşır. Karısını da alarak oraya gider. Zümrüdü Anka kanatları altına etleri ve suları yerleştirirler. Sırtına da kızla oğlanı bindirerek şöyle der:

“Ben cak dedikçe et, cuk dedikçe su vereceksiniz.”

Yeryüzüne yaklaşınca et biter. Oğlan bacağından bir parça et keserek kuşa verir. Kuş eti ağzına alınca insan eti olduğunu anlar. Yemez. Dilinin altına saklar.

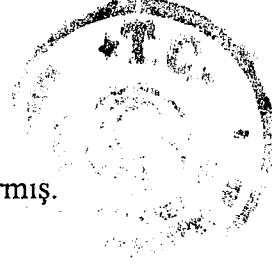
Yeryüzüne çıkınca topallayan oğlana sorar .

“Niçin topallıyorsun?”

Oğlan susunca Zümrüdü Anka dilinin altındaki eti çıkartarak oğlanın bacağına yapıştırır.

Oğlan karısı ile birlikte doğruca babasının sarayına varır. Babası oğlunu görünce öldüğüne ne kadar üzüldü ise döndüğüne de o kadar sevinir. Oğlunu yerine padişah ilan eder. Ağabeyi de korkudan ülkeyi terk eder.

Onlar ermiş muradına .....(Yalvaç Masalları, s.190 – 195)

8. PERİ KIZI

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zamanda bir padişah ile üç oğlu varmış.

Padişah hanımı ölünce oğullarına :

Oğullarım anneniz öldü: Sizin de evlenme vaktiniz geldi Ben üç ok atıyorum. Kısmetinizi orada arayın! der.

Büyük oğlan kendisi için atılan okun arkasından gider. Ok bir saraya düşer. Ortanca oğlan için atılan ok da başka bir saraya düşer. Küçük oğlan için atılan ok bir dere kenarında bir kurbağanın üstüne düşer .

Büyük oğlanlar padişah kızlarını küçük oğlan da “Benim nasibim de bu imiş” diyerek kurbağayı babasının sarayına getirirler. Allah’ın izniyle kızlarla evlenir.

Oğlanlar ava giderlermiş Küçük oğlan akşam eve gelince bakar ki ev tertemiz olmuş yemekler hazır çamaşırlar yıkanmış.

Kurbağaya:

“Bunların hepsini sen mi yaptın ?”

“Evet !”

Üç gün böyle beş gün böyle oğlan şüphelenir. Bir gün ava gitmez. Kurbağayı takip etmeye karar verir.

Kurbağa kocası gidince bir silkinir kabuğundan çıkıp dünya güzeli bir kız olur. Meğer kız peri kızı imiş.

Oğlan kızı görünce hem çok şaşırır hem de çok sevinir. Kendisini toparlayıp kızın kabuğunu alıp yakar. Kız fark edince :

“Yiğit bunu yapmayacaktın hem kendini yaktın, hem beni şimdi başımıza felaket gelecek.”

Ağabeylerim birer padişah kızı aldılar. Bana da sen çıktın. Ağabeylerim yengelerim benimle eğleniyorlar. Hadi gidelim seni görsünler

Oğlan karısını alır babası ve kardeşlerinin yanına götürür:

İşte benim karım :

Kayınbabanın canı balık istemiş Kız hemen tavaya parmaklarını uzatır parmakları balık olur kızartıp kayınbabasına verir.

Bu durumu gören Lala der ki : “Padişahım bu gelin hem çok güzel hem de çok marifetli oğluna değil sana layık oğluna öldürelim gelin de sana kalsın”

“Nasıl öldüreceğiz?”

Zor işlere koşarsın yapamazsan boynun vurulacak deriz işi yapamayınca da öldürürüz.

Padişahın aklına ölen karısının parmağındaki yüzük gelir.

“Annesinin parmağında yüzük gitmişti, öbür dünyaya. Onu getirmesini isteyelim.”

Padişahla lala anlaşarak oğlanı çağırırlar.

“Oğlum, annenin parmağında giden yüzüğü alıp gelmezsen boynun vurulacak.”

Oğlan üzgün üzgün eve gelince karısı sorar:

“Ne düşünüyorsun?”

“Babam öbür dünyadan annemin yüzüğünü getirmemi istedi.”

“Sen üzülme her derdin bir çaresi vardır. “Göl kıyısına git, “peri kızları” diye üç defa seslen. Orda kardeşlerim çıkar. Ablanızın selamı var, beni yer altındaki mezara geçireceksiniz diyeceksin, işin tamam.” der.

Oğlan göl kıyısına gider. Peri kızlarına seslenir. Peri kızları gelip oğlanı annesinin mezarına götürürler. Anne oğlunu görünce :

“Ay oğlum baban sana burayı da mı buldurdu?” diyerek sarılır, hasret giderir. Oğlan başından geçenleri anlatır. Yüzüğü alıp yeryüzüne çıkar. Doğruca babasının sarayına varır.

Oğlanı karşısında gören padişah ve lala çok şaşırırlar.

Padişah, “ Bir şartım daha var oğul, bunu da yerine getireceksin.” der.

“Bu sefer ne yapmamı istiyorsun?”

“Bir çingil üzüm getireceksin. Dünya aleme yetecek, bitmeyecek.”

Oğlan eve yine üzgün dönünce karısı sorar:

“Yine ne düşünüyorsun?”

“Babam bir çingil üzüm istedi. Cihan alem yiyecek bitmeyecek.”

“Onun da kolayı var. Bacılarımdan iste.”

Oğlan hemen göl kenarına gider. Üç defa seslenince peri kızları gelir.

“Enişte bu defa ne istiyorsun?”

“Bir çingil üzüm .”

Periler hemen bir çingil üzüm getirerek eniştelere verirler.

Üzümü alan oğlan soluğu sarayda alır. Hakikaten getirdiği üzüm cihan alem yer bitiremez.

Padişah, oğlunu karşısında görünce iyice telaşlanır.

“Eyvah Lala bu çocuktan kurtulamayız.”

“Padişahım bir şey daha istiyelim. Onu da getirirse afedelim.” der., Lala,

“Oğul sana son bir şartım daha var. Bunu da yerine getirsen seni affedeceğim, yoksa öleceksin.”

“Ne istiyorsun baba?”

“Bir karış boyunda, iki karış sakallı bir adam bulacaksın:”

Uzatmayalım oğlan göle gider. Peri kızları:

“Enişte bu sefer ne istiyorsun?”

“Bir karış boyunda iki karış sakallı bir adam. Yoksa başım gidecek.”

“Sen merak etme, onu da veririz. İnşallah bu gelişin son olur.”

Oğlan, adamı yanına alarak babasının sarayına döner.

“Babacığım istediğın adamı da getirdim.”

Padişah adamı görünce şaşırır adam dile gelir, padişaha:

“Padişahım öbür dünya, giden gelir mi ?”

“Gelmez”

“Bir çingil üzüm dünya aleme yeter mi ?

“Yetmez”

“Bir karış boyunda iki karış sakkalı adam olur mu ?”

“ Olmaz”

“O zaman sen ölümü hak ettin .” Padişah ile Lalayı öldürür, oğlunda kurtulur.

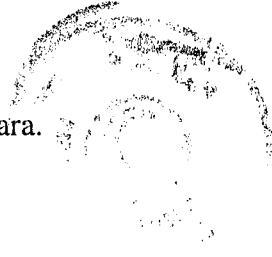
Yemişler içmişler muratlarına geçmişler.

(Afyon Masalları, s.420 –424)

BİBLİYOGRAFYA

- ALPTEKİN, Ali Berat, (1982), **Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Erzurum (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ALPTEKİN, Ali Berat, (1993), **Fırat Havzası Efsaneleri**, Antakya.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1997), **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara.
- ASLAN, Ensar, (1990), **Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme**, Diyarbakır.
- BALİ, Muhan (1973), **Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi**, Ankara.
- BANARLI, Nihat Sami, (1987), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul.
- Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**,(1985), İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili, (1969), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul.
- BÜYÜK LAROUSSE**, (1986), Cilt:VI,İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1993), **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Ankara.
- DICTIONNAIRE LAROUSSE**, (1993), Cilt:II, İstanbul.
- ELÇİN, Şükrü, (1945), **Kerem ile Aslı Hikâyesi**, Ankara.
- EMİROĞLU, Seyit, (1996), **Meram İlçesi (Konya) Masalları Üzerine Bir İnceleme**, Konya (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ERGİN, Muharrem, (1995), **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul.
- ERGUN, Metin, (1997), **Alıp Manaş**, Konya.
- GÖDE, Halil Altay, (1997), **Yalvaç Masalları Üzerine Bir İnceleme**, Isparta (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÖKYAY, Orhan Şaik, (1973), **Dedem Korkud'un Kitabı**, İstanbul.
- GÜNAY, Umay, (1975), **Elazığ Masalları**, Erzurum.
- GÜNEY, Eflatun Cem, (1971), **Folklor ve Halk Edebiyatı**, İstanbul.

- İNAN, Abdulkadir, (1986), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**, (1950), İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim, (1978), **Eski Türk Dini**, İstanbul.
- KARADAVUT, Zekeriya (1996), **Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, (İnceleme-Metinler)**, Konya (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- KÖKSAL, Hasan, (1984) **Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı**, Ankara.
- KÖKSEL, Behiye, (1995), **Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme**, Konya (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1989), **Edebiyat Araştırmaları I-II**, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1993), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara.
- MADEN, H. Ahmet, (1990), "Hıdrellez Geleneğinin Tarihçesi ve Kültürel Özellikleri," **Milli Kültür Dergisi**, Sayı: 72, s. 28
- OCAK, Ahmet Yaşar, (1990), **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1980), **Türk Mitolojisi, I-II**, Ankara.
- ÖNAY, Yılmaz, (1995), **Van Masalları Üzerine Bir Araştırma**, Van (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ÖZÇELİK, Mehmet, (1992), **Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma**, Konya (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ÖZDEMİR, Emin, (1993), **Açıklamalı-Örneklili Deyimler Sözlüğü**, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Ali, (1980), **Çağları İçinde Türk Destanları**, İstanbul.
- REHBER ANSİKLOPEDİSİ**, (1987), Cilt: III, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim, (1973), **Gümüşhane Masalları**, Erzurum.
- SAKAOĞLU, Saim (1992), **Efsane Araştırmaları**, Konya.

SAKAOĞLU, Saim; ALPTEKİN, Ali Berat; SAKAOĞLU Yurdanur; ŞİMŞEK, Esmâ,
(1997), **Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri**, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1998), **Dede Korkut Kitabı, İncelemeler Derlemeler, Aktarmalar**,
C.I-II. Konya.

SAKAOĞLU, Saim, (1999), **Masal Araştırmaları**, Ankara.

SEYİDOĞLU, Bilge, (1975), **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar**, Ankara

ŞEMSETTİN, Sami, (1985), **Kamus-i Türki**, İstanbul.

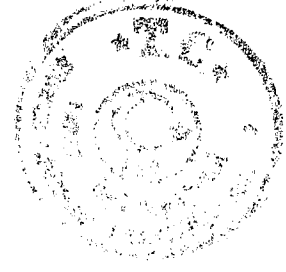
ŞİMŞEK, Esmâ, (1990), **Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**,
Elazığ. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Türkçe Sözlük, (1988), Ankara.

TÜRKMEN, Fikret, (1998), **Tahir ile Zühre (İnceleme - Metin)** Ankara.

TUĞRUL, Mehmet, (1969), **Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı**, İstanbul.

URAZ, Murat, (1994), **Türk Mitolojisi**, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1976 Elazığ doğumluyum. İlk ve orta öğrenimimi Dumlupınar İlkokulu, Mezre Ortaokulu ve Mehmet Akif Ersoy Lisesi'nde tamamladım.

1993 yılında Fırat Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdim. 1997 yılında mezun oldum. Aynı yıl, aynı bölümün de Halk Edebiyatı Dalında Yüksek Lisans öğrenimime başladım. 1998 yılında Elazığ - Karakoçan Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladım. 1998 yılında Yurtbaşı İlköğretim Okulu'na atandım ve halen aynı okulda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktayım.

